Editor: Mariana Ișoveanu

Coperta de: VALENTIN TĂNASE

Preot prof. dr. NICOLAE D. NECULA

Biserică și cult pe înțelesul tuturor

Editura EUROPARTNER
BUCUREȘTI

ISBN 973-97175-5-1

PREFAȚĂ

În anul 1992, un distins ziarist și om de cultură îmi solicita o colaborare la unul din ziarele foarte căutate și citite la vremea aceea, cu o rubrică religioasă, în care să prezint și să explic, sub formă de articole pe înțelesul tuturor, o serie de termeni, noțiuni, acte și ceremonii din viața religioasă ortodoxă, mai puțin sau aproape deloc știute de marele public, dornic de o inițiere în problemele de ordin religios.

Am acceptat inițiativa cu mare plăcere și mi-am intitulat rubrica „Calăuză liturgică", considerând că cele ce urmau să fie prezentate sub acest titlu trebuiau să se refere la lăcașul de cult și la cele ce se desfășoară în el, lucrurile sfinte, care împodobesc biserica și lucrările sfințitoare care se săvârșesc aici pentru sfințirea și îmbunătățirea vieții religios-morale a credincioșilor, știind bine că lăcașul de cult este, pentru creștinii ortodocși, locul cel mai scump inimilor lor, acela în care se trăiește, se cultivă și se adâncește legătura lor cu Dumnezeu cel în Treime lăudat, cu Maica Domnului și cu sfinții, de la leagăn până la mormânt.

Așa au apărut la rubrica „Călăuza liturgică" a ziarului „Expres Magazin", timp de aproape un an și jumătate, o serie de 80 de articole, în care, sub formă de întrebări și răspunsuri, am lămurit o seamă de probleme, termeni, noțiuni, acte și ceremonii liturgice, practicate de creștinii ortodocși și înțelese doar de o parte din ei, adică de cei mai instruiți în adevărurile și practicile de credință.

Aceste articole, grupate la un loc, alcătuiesc conținutul cărții pe care o publicăm acum sub numele de Biserică și cult pe înțelesul tuturor.

La publicarea articolelor în paginile ziarului amintit, nu am urmărit cu precizie și sistem dinainte stabilit un plan al temelor sau problemelor tratate spre a le grupa pe capitole sau părți distincte, dar, în mare măsură, am ținut seama de patru mari grupe de întrebări și răspunsuri, referitoare la lăcașul de cult, la sărbători și posturi, Sfintele Taine și Sfintele ierurgii. Publicarea articolelor în ziar s-a făcut în funcție de momentul din an în care ne aflam, așa că ordinea în care ele au apărut inițial nu mai poate fi urmată, fiind nevoie de o altă grupare a lor.

În prima parte a cărții sunt prezentate problemele legate de biserică, privită ca lăcaș de cult, cu scurte noțiuni despre arhitectura și pictura bisericească, veșmintele liturgice, odoarele și cărțile de cult, materiile întrebuințate în cultul creștin.

În partea a doua sunt prezentate aspecte legate de timpurile liturgice calendar, sărbători bisericești mai importante, zilele și soroacele de pomenire a celor răposați. Partea a treia este rezervată acelei categorii de slujbe care sunt cuprinse sub denumirea de Taine, înfățișând aspecte privi-

toare la săvârșirea și însemnătatea lor în viața creștină: Botezul, Mirungerea, Împărtășania, Căința, Cununia, Maslul și Hirotonia.

Ultima parte a lucrării este consacrată acelei categorii de slujbe, cunoscute sub numele de ierurgii, adică servicii divine de binecuvântare a vieții omului și a lucrurilor înconjurătoare. Între acestea molitfele, binecuvântările, aghiasma, parastasul și altele joacă un rol cu totul aparte.

Se înțelege de la sine că mai sunt și alte aspecte, teme sau probleme care se cer lămurite pentru credincioși, dar, pentru momentul de față, le prezentăm doar pe acestea. O nouă ediție va aduce completarea și adâncirea lor.

La alcătuirea acestor articole am folosit literatura de specialitate, pe care, din motive lesne de înțeles, nu am putut-o publica sau indica într-un ziar de mare circulație, în care spațiul și caracterul specific al materialului publicat nu îngăduia prezentarea unui aparat critic cu note subsidiare. Dar, în forma în care apare acum acest material, am socotit necesar și obligatoriu să prezint și o listă, fie ea chiar sumară, de bibliografie folosită în alcătuirea articolelor.

Cartea, prin articolele pe care le însumează, este, așa cum i s-a spus la început, o călăuză liturgică, adică un ghid îndrumar sau uneori dicționar al principalelor noțiuni și acte întrebuințate în viața liturgică a Bisericii. Cum, după perioada lungă de aproape 50 de ani, în care educația religioasă a lipsit din preocupările tineretului, aceste lucruri nu se mai știau, era necesar ca ele să fie explicate din nou pe înțelesul tuturor. De aceea cartea nu se adresează specialiștilor în probleme teologice, ci mai ales marelui public doritor de cunoaștere și de participare cât mai vie și mai rodnică la viața liturgică a Bisericii.

Pentru cei care nu au apucat să studieze religie în școală, pentru elevii care acum urmează cursuri de religie, pentru profesorii lor, pentru elevii și studenții teologi aceste lămuriri și precizări socotim că sunt folositoare. Cu această intenție și cu acest scop au fost publicate și acum grupate sub formă de carte, pentru a putea fi mai ușor urmărite și folosite. Nădăjduim că cele scrise aici vor contribui la lămurirea, precizarea și fixarea unor noțiuni de care fiecare om are nevoie pentru a poseda o minimă cultură și pregătire religioasă.

Mulțumesc cu recunoștință, pe această cale, Domnului Radu Constantinescu și redacției ziarului „Expres Magazin" pentru amabilitatea de a-mi fi primit și publicat articolele. Îmi exprim, de asemenea, recunoștința și prețuirea față de Doamna Mariana Ișoveanu, editor al prezentei cărți pentru gândul cel bun de a-mi publica această lucrare, socotind că face un lucru util pentru nevoile religioase ale momentului de față.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE D. NECULA
Prodecanul Facultății de Teologie Ortodoxă
a Universității București

I

Biserica – lăcaș de închinare

Lăcaşul de cult în viaţa credincioşilor

În limbajul teologic, noţiunea de „biserică" are două înţelesuri bine deosebite unul de altul. Primul şi cel mai important înţeles este cel dogmatic care priveşte „Biserica" (scris cu majusculă) drept „Trupul tainic al lui Hristos". Acest trup este alcătuit din totalitatea celor care cred în Iisus Hristos, clerici şi mireni, care sunt botezaţi în numele Sfintei Treimi, păstrează aceeaşi învăţătură de credinţă, se împărtăşesc din aceleaşi mijloace instituite pentru mântuirea şi sfinţirea lor şi se conduc după normele date de Mântuitorul Hristos care este întemeietorul şi capul acestui trup. Este ceea ce numim în general Biserica instituţie sau organ de mântuire.

Al doilea înţeles al noţiunii de „biserică" este cel liturgic – pastoral care priveşte biserica (scris cu minusculă) drept lăcaş de închinare, adică locul sfânt unde credincioşii se adună pentru săvârşirea cultului divin public. În cele ce urmează noi ne vom ocupa de „biserică" sub al doilea aspect, adică cel de lăcaş de cult.

În viaţa şi spiritualitatea creştină, şi îndeosebi în cea ortodoxă, biserica este şi rămâne locul cel mai sfânt, casa lui Dumnezeu, în care El este mereu prezent şi în care credincioşii se adună pentru săvârşirea cultului divin public, împărtăşindu-se de darurile Duhului Sfânt, revărsate asupra lor prin sfintele slujbe bisericeşti, săvârşite de slujitorii sfinţiţi special în acest sens. Sunt toate acele categorii de slujbe cunoscute sub numele de Taine, ierurgii şi laude bisericeşti, prin care se sfinţeşte viaţa credincioşilor, mai presus de toate fiind Sfânta Liturghie, centrul şi soarele cultului divin public ortodox.

În biserică, creştinii se mântuiesc şi în ea se desfăşoară toate evenimentele cu semnificaţie majoră din viaţa lor religioasă, de la leagăn până la mormânt. Aici primesc Botezul, prin care se încorporează în Biserica lui Hristos, devenind membri ai acesteia, Mirungerea sau Confirmarea şi Sfânta Împărtăşanie, aici simt fiorul primelor rugăciuni, în lăcaşul de cult primesc iertarea păcatelor şi binecuvântarea familiei, de aici pleacă pe ultimul lor drum şi tot de aici ascultă rugăciunile de mijlocire pentru ei. Viaţa religioasă ortodoxă, cu cultul ei atât de frumos, variat şi bogat în idei, nu se poate concepe în afară de biserică.

Iată de ce, în spiritualitatea ortodoxă forma de construcţie a sfântului lăcaş n-a fost niciodată lăsată la voia şi capriciul arhitecţilor şi meşterilor constructori ori al ctitorilor. Ba, dimpotrivă, putem spune că planul şi formele lăcaşului de cult au fost şi sunt subordonate unor principii funcţionale, adică scopului căruia îi este destinat lăcaşul de cult în viaţa religioasă a Bisericii, precum şi unor idei simbolice cărora el este chemat să le dea formă văzută. Atât

prin formele şi arhitectura sa, cât şi prin zugrăveala sau pictura care acoperă suprafaţa pereţilor, biserica trebuie să ne facă să ne simţim cât mai aproape de Dumnezeu căruia ne rugăm, ca şi de Biserica nevăzută, numită „triumfătoare", adică aceea a îngerilor şi sfinţilor cu care suntem în permanentă legătură prin rugăciune.

Cunoscând însemnătatea lăcaşului de cult în viaţa credincioşilor, socotim că este necesar să ştim istoria şi evoluţia lui de-a lungul vremii, părţile componente şi simbolismul lor, obiectele sfinte care se găsesc în el. Este ceea ce intenţionăm să facem în cele ce urmează.

Cum au apărut lăcaşurile de cult creştine?

Aşa cum în toate religiile au existat şi există diverse locuri de cult, începând cu simple grămezi de piatră şi sfârşind cu temple monumentale, la fel şi în creştinism au existat lăcaşuri de cult încă de la începuturile lui. Practica este moştenită de la iudei, biserica creştină luând locul templului sau sinagogii iudaice. Faptul că Mântuitorul Hristos intră şi se roagă sau predică în templele şi sinagogile iudeilor constituie dovada că şi în creştinism asemenea lăcaşuri erau necesare pentru preamărirea lui Dumnezeu.

După pilda Mântuitorului, Sfinţii Apostoli şi primii creştini frecventau şi ei templele şi sinagogile iudaice, mergând la orele îndătinate de rugăciune pentru a preamări pe Dumnezeu. Când au început propovăduirea Evangheliei în afara Ierusalimului, îndatoririle legate de cult le săvârşeau atât în sinagogi, cât şi în case particulare în care făceau rugăciuni şi frângeau pâinea, adică săvârşeau Sfânta Liturghie. În aceste case particulare exista un loc special, foişorul sau camera de sus, anume destinat

pentru obligaţiile cultului. Dacă în primele două secole aceste camere folosite pentru cult erau întrebuinţate după aceea ca locuinţe, începând din secolul al III-lea, camera special amenajată ca loc de cult a rămas numai cu această întrebuinţare cu caracter sfânt.

Obiceiul de a se aduna în asemenea case particulare pentru a se ruga, a asculta cuvântul lui Dumnezeu şi a săvârşi Sfânta Liturghie nu a fost general şi cu atât mai mult nu a fost şi nu a rămas ca o poruncă a Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli pentru posteritate. Casele particulare au servit doar pentru perioada în care creştinii nu şi-au putut zidi biserici. Iată însă că în secolele al II-lea şi al III-lea, apar primele biserici creştine, lăcaşuri proprii de cult, zidite atunci sau transformate în acest scop din vechi temple păgâne.

În secolele al III-lea şi al IV-lea, apar şi primele reguli referitoare la construirea lăcaşurilor creştine în care se menţionează forma şi împărţirea lăcaşului de cult, ca şi locul destinat fiecărei categorii de credincioşi. Deşi documentele istorice vorbesc de existenţa a numeroase asemenea lăcaşuri creştine de cult la sfârşitul secolului al III-lea, acestea nu s-au păstrat fiind dărâmate de păgâni în timpul persecuţiilor sau de creştinii înşişi pentru a zidi în locul lor altele mai mari şi mai frumoase. Menţionăm că în timpul persecuţiilor, creştinii foloseau pentru cultul divin şi casele particulare, cimitirele, dar mai ales catacombele, adică acele galerii subterane săpate de ei pentru îngroparea morţilor.

Începând cu secolul al IV-lea, când Biserica creştină dobândeşte libertate deplină, cultul ei se dezvoltă tot mai mult, ceea ce aduce după sine şi con-

struirea de biserici pe măsura frumuseții și amploarei pe care acesta o ia. Din această perioadă, casele particulare sunt lăsate numai pentru nevoile rugăciunii individuale, pe când public se săvârșește numai în biserică. Din secolul al IV-lea biserica – lăcașul creștin de închinare –, cunoaște o evoluție și o înflorire tot mai mare, îmbrăcând, în decursul timpului, diverse forme de construire și decorare.

Stilul arhitectural al bisericilor creștine

Dacă până în secolul al IV-lea nu se stabilise un stil arhitectonic de construcție, bisericile putând avea forme diferite, de acum înainte se definesc moduri de construcție sau stiluri arhitectonice proprii Răsăritului și Apusului creștin. În Răsărit s-a folosit stilul bazilical din secolul al IV-lea, apoi stilul bizantin, care a rămas până astăzi stilul oficial al bisericilor ortodoxe, adaptat la formele naționale sau locale. Conform acestui stil, lăcașul sfânt este construit în formă de cruce, orientat cu altarul spre răsărit. Biserica este împărțită transversal în trei părți principale: altar, naos și pronaos. Pe naos se înalță cupola. Zidurile interioare ale bisericii sunt împodobite cu picturi, executate de preferință în tehnicile mozaic și frescă. Monumentul reprezentativ al stilului bizantin este Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, zidită de Iustinian, transformată de turci în moschee, după 1453, și păstrată apoi ca monument istoric.

În Apus s-au folosit următoarele stiluri arhitectonice: bazilical, romanic, gotic, renaștere, baroc, rococo și neoclasicist.

Bisericile construite pe teritoriul patriei noastre, din secolul al IV-lea până astăzi, reprezintă aproape toate stilurile arhitectonice, începând cu cel bazilical și terminând cu diverse forme ale celui bizantin adaptat la specificul nostru. Cele mai importante stiluri folosite în arhitectura românească sunt cel brâncovenesc și cel moldovenesc, supremă formă de realizare a spiritului românesc în arta construcției bisericești. Stilul brâncovenesc s-a dezvoltat sub domniile lui Șerban Cantacuzino și mai ales Constantin Brâncoveanu și se caracterizează prin armonia și eleganța proporțiilor cum și printr-o bogată podoabă sculpturală. Cele mai de seamă monumente realizate în acest stil sunt bisericile Colțea, Filipeștii de Pădure și Fundenii Doamnei, zidite sub Cantacuzini, biserica Palatului Domnesc de la Mogoșoaia, Sf. Gheorghe Nou din București, mânăstirea Hurezi, biserica mânăstirii Govora, mânăstirea Antim, Stavropoleos și altele.

Stilul moldovenesc a înflorit sub domniile lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș. Între acestea menționăm: Putna, Voroneț, Sf. Gheorghe din Hârlău, biserica principală a mânăstirii Neamț, Humor, Moldovița, Sucevița ș.a.

Denumirile lăcașului de cult

În literatura teologică de specialitate, ca și în limbajul obișnuit, întâlnim diferite denumiri date lăcașului de cult. Astfel, foarte frecvent este numele de **„Casă a Domnului"** sau **„casă domnească"**, în sensul că biserica este locul destinat prin excelență cinstirii lui Dumnezeu sau locul unde acesta este prezent mereu. Orice lăcaș de cult creștin ne duce cu gândul la această prezență a lucrării divine între oameni. Această idee este vie atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, începând de la Moise și de la construirea cortului mărturiei, adică a primului lăcaș de cult sau casă a lui Dumnezeu, și până în zilele noastre.

De timpuriu întâlnim denumirea de **ecclesia** sau **ecclysia,** care a desemnat mai întâi adunarea credincioșilor, iar din secolul al VI-lea și lăcașul de cult, adică locul unde avea loc adunarea. Termenul acesta se pare că este cel mai vechi pentru a desemna atât comunitatea credincioșilor, cât și lăcașul de cult. El s-a păstrat mai ales la popoarele neolatine apusene, așa cum sunt francezii, care folosesc cu-

vântul **église,** italienii care au **chiesa,** spaniolii cu **iglesia** ş.a. De asemenea, se mai întrebuinţează denumirea de **casă a lui Dumnezeu** sau **casă de rugăciune,** nu în sensul pe care îl întrebuinţează astăzi cultele neoprotestante pentru casele lor de adunare, ci aşa cum l-a folosit Mântuitorul Hristos însuşi, care a spus „Casa Tatălui Meu casă de rugăciune se va chema", referindu-se la templul iudaic din Ierusalim, ca şi la locurile de rugăciune ale evreilor. Începând de prin secolele III–IV s-a folosit pentru lăcaşul de cult şi denumirea de **„bazilică"**, de unde derivă şi cuvântul nostru românesc de „biserică", adică acea casă în care locuieşte „Împăratul cel Mare" sau „Mântuitorul Hristos", bazilică însemnând casă a Împăratului.

Dacă ţinem seama de destinaţia sau locul în care erau construite bisericile, pe lângă denumirile de mai sus mai întâlnim şi următoarele: **martirii** sau **martirioane,** adică bisericuţe ridicate în cinstea martirilor sau mucenicilor, fie pe mormintele lor, fie pe cripte cu moaşte sau oseminte de-ale lor. Acestea se pare, de altfel, că sunt cele mai vechi biserici creştine autentice. **Baptisteriile** sunt tot lăcaşuri de cult destinate săvârşirii botezului creştin, mai ales începând din secolul al IV-lea, când avea loc botezul în masă a catehumenilor. **Paraclisele** sau **capelele** sunt de asemenea lăcaşuri de cult sau biserici mai mici care au servit şi servesc pentru nevoile religioase ale unor persoane sau grupuri restrânse de credincioşi. Le întâlnim de obicei la curţile episcopale, mânăstiri, palate domneşti, instituţii de cultură teologică. La acestea s-ar mai adăuga **bolniţa,** care a servit drept biserică pentru bolnavi în mânăstiri sau în complexele social-caritative, spitale, azile, case de bătrâni şi orfani.

Ce simbolizează formele de construcţie ale bisericilor?

Forma de construcţie a bisericilor creştine, şi mai ales a celor ortodoxe, ca şi împărţirea interiorului, a fost strâns legată de nevoile cultului divin. După cum este cunoscut, Biserica are o funcţionalitate precisă, şi anume aceea de a servi drept loc şi cadru pentru săvârşirea cultului divin care, prin părţile lui componente, prin totalitatea riturilor şi ceremoniilor, cu bogata lor semnificaţie teologică şi simbolică, urmăreşte să redea istoria mântuirii noastre, viaţa şi activitatea Mântuitorului Hristos, a Maicii Domnului şi a sfinţilor.

Forma cea mai de timpuriu întrebuinţată în arhitectura bisericească a fost cea alungită sau dreptunghiulară, recomandată şi de Constituţiile Apostolice încă din secolul al IV-lea. Această formă care a predominat în arhitectura bisericească, la începuturile ei, aminteşte de corabia lui Noe. Aşa cum această corabie a salvat de la moarte pe cei care erau în ea, la fel în biserică, creştinii găsesc scăpare şi izbăvire din valurile acestei lumi, ca şi într-o navă care pluteşte pe valurile învolburate ale existenţei.

Această navă este condusă de însuşi Iisus Hristos spre limanul mântuirii şi al veşniciei. De asemenea, forma alungită ne poartă cu gândul la cortul mărturiei, adică primul lăcaş de cult din Vechiul Testament de la Templul lui Solomon, simbolizând în acelaşi timp întreaga lume pe care avea să o cuprindă Biserica şi în care urma să se răspândească învăţătura ei.

A doua şi cea mai răspândită formă în care sunt zidite bisericile creştine este cea de cruce, fie în interior, fie în exterior, simbolizând adevărul că învăţătura creştină, ca şi cultul divin public, care are în centrul său Sfânta Liturghie, este întemeiată pe jertfa Mântuitorului Iisus Hristos, pe cruce. Fie că e vorba de cruce greacă, cu braţele egale, sau de cruce latină, cu braţul vertical mai lung, cele patru braţe ale crucii simbolizează universul sau lumea întreagă, cele patru unghiuri sau laturi ale lumii, cele patru puncte cardinale ale Pământului, Biserica creştină fiind răspândită în toate părţile lumii şi cuprinzând în acţiunea mântuitoare a jertfei lui Hristos pe cruce întreaga omenire.

Cel mai puţin răspândită şi întrebuinţată în arhitectura bisericească a fost forma rotundă. Deşi forma aceasta sugera perfecţiunea, Biserica fiind „stâlpul şi temelia adevărului", cum spune Scriptura, totuşi ea s-a folosit puţin, mai ales pentru grija ca bisericile creştine să nu se asemene cu teatrele şi templele păgâne construite în această formă, cât şi pentru faptul că asemenea formă nu permitea împărţirea tradiţională a bisericii în altar, naos şi pronaos.

În creştinătatea răsăriteană, tipul arhitectonic al bisericii de plan cruciform sau triabsidal (triconc) cu cupolă, a devenit clasic şi normativ în construirea

bisericilor. El a fost realizat în dimensiuni, variante şi forme diverse, după regiuni şi epoci, după destinaţia bisericilor respective şi după posibilităţile şi gusturile ctitorilor şi constructorilor.

Forma alungită şi mai ales cea de cruce, iar uneori şi cea rotundă au fost întrebuinţate şi în Biserica Ortodoxă Română, din toate zonele pământului românesc, chiar de la formarea poporului român şi înainte de organizarea bisericească din secolul al XIV-lea, păstrându-se până astăzi.

De ce se construiesc bisericile pe locuri înalte și cu altarul spre răsărit?

Așa cum mărturisesc scrierile și documentele bisericești cele mai vechi, și așa cum s-a obișnuit de la începuturile creștinismului, bisericile creștine care trebuiau să sugereze prezența lui Dumnezeu ca și apropierea de El și legătura cu El în timpul serviciului divin, se construiesc, de regulă, pe locuri mai înalte și cu altarul spre răsărit. Așezarea acestora la înălțime este simbol al Bisericii spirituale, al „cetății care stă deasupra muntelui", la care vor merge popoarele, cum spune proorocul Maleahi sau Mântuitorul Hristos însuși.

În același timp, această așezare este simbol și icoană a „cetății celei sfinte, Ierusalimul ceresc care se coboară la noi". Așa cum învățătura Bisericii trebuie să stăpânească sufletele credincioșilor, la fel și lăcașul de cult trebuie să domine cu așezarea și înălțimea lui locul și împrejurimile în care este înălțat.

Cât privește orientarea cu altarul spre răsărit, spre lumină sau izvorul luminii, aceasta este strâns

legată de ființa creștinismului și de rostul lui în lume, al cărui întemeietor este Hristos „lumina lumii" și „Răsăritul cel de sus", cum îl numesc cântările bisericești, către care trebuie să ne îndreptăm în timpul rugăciunii sau al slujbelor săvârșite în sfântul lăcaș. Așa cum este statornicit în credința creștină ortodoxă, la a doua venire, Mântuitorul Hristos se va arăta tot de la răsărit. Iată de ce orice rugăciune, fie particulară, fie publică și cu atât mai mult serviciul divin desfășurat în biserică nu pot fi concepute decât într-un lăcaș orientat cu altarul spre răsărit. Creștinii ortodocși nu-și așază icoanele în casă decât spre răsărit și numai spre punct cardinal se îndreaptă când își pleacă genunchii înaintea lui Dumnezeu. De aceea și lăcașul de cult nu-l pot imagina decât tot orientat cu altarul spre răsărit. A ne ruga într-un lăcaș de cult orientat altfel decât cere tradiția ortodoxă, este ca și cum ne-am închina icoanelor, dar am sta cu spatele la ele, neglijând simbolismul acestei orientări.

În arhitectura bisericească găsim totuși și unele biserici orientate spre alte puncte cardinale decât răsăritul, dar aceasta nu constituie decât o excepție care întărește o regulă stabilită de scrieri care datează chiar din primele secole creștine, așa cum sunt **Didahia celor 12 Apostoli** și **Constituțiile Apostolice** care statornicesc această rânduială. Dacă în celelalte confesiuni creștine, catolică și protestantă și cu atât mai mult la cultele neoprotestante întâlnim biserici orientate spre toate punctele cardinale, aceasta se datorează faptului că aceste Biserici s-au îndepărtat de la regula stabilită la începuturile creștinismului.

Biserica ortodoxă ține cu străşnicie la orientarea lăcaşurilor de cult spre răsărit, fără ca prin aceasta să fie o biserică învechită, ci doar o păstrătoare a adevărului. În consecință, nu amplasarea anterioară a edificiilor din jur trebuie să determine orientarea bisericii, ci regula statornicită de la început. Biserica trebuie să fie un mijloc de orientare pentru oameni şi din punct de vedere al aşezării ei.

Altarul bisericii ortodoxe

Lăcaşul de cult ortodox cuprinde trei părți principale: altar, naos şi pronaos. Această împărțire, cerută de necesitățile cultului divin, este simbol al Sfintei Treimi, asemănându-se cortului mărturiei lui Moise, din Vechiul Testament, care era alcătuit tot din trei părți.

Partea cea mai importantă şi locul cel mai sfânt din Biserică este sfântul altar. Denumirea de altar vine din latineşte şi înseamnă loc înalt de jertfă, pentru că aici se aduce jertfa cea fără de sânge instituită de Mântuitorul Hristos, adică aici are loc transformarea darurilor de pâine şi vin, aduse de credincioşi, în Trupul şi Sângele lui Hristos, sau, altfel spus, în Sfânta Împărtăşanie.

Altarul este situat în partea de răsărit a lăcaşului de cult, fiind zidit în formă de absidă, mai sus decât restul bisericii şi despărțit de naos prin catapeteasmă (tâmplă sau iconostas). El este rezervat clericilor care slujesc. O prevedere canonică interzice femeilor să intre în altar, în timp ce bărbații sunt admişi numai cu încuviințarea clericilor. În cazuri de excepție şi cu

binecuvântarea organelor bisericeşti superioare pot pătrunde în altar călugăriţele. În altar se săvârşesc Sfânta Liturghie, slujba cea mai importantă a cultului divin public ortodox, Taina Hirotoniei, adică a sfinţirii candidaţilor la preoţie în cele trei trepte de: diacon, preot şi episcop, ca şi slujba sfinţirii Sfântului şi Marelui Mir, adică a materiei prin care se administrează Taina Mirungerii sau a Confirmării.

Destinaţia deosebită a altarului este atestată şi de obiectele sfinte care se găsesc în el. Astfel, în mijlocul său se află **Sfânta Masă** sau **Prestolul,** pe care se săvârşeşte Sfânta Liturghie. Ea simbolizează mormântul Mântuitorului Hristos, tainul lui Dumnezeu şi masa pe care Mântuitorul a instituit jertfa nesângeroasă a Noului Testament. Sfânta Masă are forma pătrată şi uneori dreptunghiulară, este zidită din piatră sau marmură, aşezată pe un picior rotund sau pătrat, în care se păstrează, de la sfinţire sau chiar zidire, moaşte sau relicve de sfinţi. Pe Sfânta Masă, acoperită cu îmbrăcături speciale, se găseşte **Sfântul Antimis,** adică o bucată de pânză de in, pe care este imprimată scena punerii în mormânt a Domnului şi simbolizează marama de pe capul Mântuitorului, din timpul şederii în mormânt. Sfântul Antimis are cusute pe spate părticele de sfinte moaşte sau relicve. El este sfinţit şi dăruit bisericilor de către episcopul locului, fiind un semn al autorităţii şi prezenţei lui. Fără antimis nu se poate săvârşi Sfânta Liturghie.

Deasupra lui stă **Sfânta Evanghelie,** care simbolizează pe însuşi Mântuitorul. Pe Sfânta Masă, ca şi în spatele ei, găsim **Sfânta Cruce,** semnul mântuirii oamenilor. De asemenea, pe Sfânta Masă se mai află **chivotul** (un mic vas de metal în formă de

biserică), în care se păstrează Sfânta Împărtăşanie pentru cei bolnavi. **Sfeşnicul, candela** şi **lumânările,** folosite în biserică foarte de timpuriu, sunt simbolul curăţiei sufleteşti, al jertfei şi smereniei credincioşilor. Laicii, care cu diverse ocazii sunt admişi în altar, nu au voie să treacă prin faţa Sfintei Mese.

În partea de răsărit a absidei altarului se află **scaunul** rezervat arhiereului, care simbolizează tronul cel ceresc al Mântuitorului Hristos. În partea de nord a sfântului altar, de obicei într-o nişă, se află **proscomidiarul,** adică locul unde se săvârşeşte **proscomidia,** slujba prin care se pregătesc darurile de pâine şi de vin pentru Sfânta Împărtăşanie. El are o dublă semnificaţie. El preînchipuie atât staulul sau peştera în care s-a născut Mântuitorul, cât şi mormântul în care a fost aşezat. În proscomidiar se află sfintele vase şi acoperămintele lor, a căror semnificaţie este pusă în legătură cu naşterea dar şi cu moartea lui Hristos. În partea de sud a altarului se află **diaconiconul** sau **veşmântarul,** în care se păstrează veşmintele liturgice, vasele sfinte, cărţile de cult şi alte bunuri bisericeşti.

Ce ritual liturgic se săvârşeşte în naos?

Partea cea mai mare a bisericii este naosul care înseamnă navă. Această denumire vine de la faptul că biserica simbolizează corabia în care credincioşii plutesc pe valurile ispitirilor vieţii şi se mântuiesc de primejdii, precum pe Noe corabia l-a mântuit de înecul potopului. Naosul închipuieşte corabia care duce în patria cerească pe creştinii care sunt călători pe acest pământ.

Această parte a bisericii a fost rezervată dintru început credincioşilor care iau parte activă la sfânta slujbă. Primul loc din acest spaţiu eclezial îl constituie **soleea,** adică o parte mai înălţată, aflată înaintea catapetesmei, despărţită prin trepte de cealaltă parte a naosului, Soleea serveşte ca loc de unde se rostesc de către diaconi şi uneori şi de către preot, ecteniile, adică acele cereri sau rugăciuni comune ale Bisericii, care cuprind toate nevoile credincioşilor la care aceştia răspund sau se asociază prin răspunsurile liturgice. Tot pe solee stau slujitorii bisericeşti în timpul săvârşirii înmormântării. De pe solee se citeşte la Sfânta Liturghie şi Evanghelia, de aici arhiereul împărtăşeşte binecuvântarea în timpul Sfintei Liturghii şi tot pe solee, în faţa uşilor împărăteşti, se face împărtăşirea credincioşilor.

În restul naosului se desfăşoară o serie din ceremoniile importante ale slujbelor de dimineaţa şi de seara, ale Sfintei Liturghii, aici au loc citirile din Psaltire şi Apostol, ca şi scoaterea spre sărutare a Sfintei Evanghelii. Tot în acest spaţiu se săvârşesc **hirotesiile,** adică slujbe prin care arhiereul acordă una din treptele clerului inferior de altădată (citeţ, cântăreţ sau ipodiacon) sau unul din rangurile onorifice ale clerului de mir (sachelar, iconom, iconom stavrofor) şi ale celui monahal (sincel, protosincel, arhimandrit), ca şi confirmarea într-o funcţie bisericească administrativă (stareţ, egumen, protoiereu, consilier, vicar).

În naos se săvârşeşte şi slujba cununiei şi a înmormântării, precum şi două din slujbele zilnice „cea de seară şi cea de dimineaţă" sau cu denumirea slavonă îndătinată: vecernia şi utrenia.

Pe solee stăteau odinioară împăraţii şi cetele de cântăreţi, de unde această parte se mai numeşte şi **chor**. De regulă, credincioşii ocupă spaţiul din naos până în dreptul soleei. În vechime se obişnuia, şi pe alocuri se mai păstrează şi azi acest obicei, ca femeile să stea în spatele bărbaţilor.

În naos se găseşte şi **amvonul,** adică locul din care se rosteşte predica şi se citeşte Sfânta Evanghelie, o estradă mai înălţată, situată odinioară deasupra uşilor împărăteşti, astăzi într-o parte (stânga) a Bisericii. El simbolizează piatra mormântului de pe care îngerul a vestit învierea. El este împodobit cu embleme ca acestea: porumbelul – simbolul Duhului Sfânt, crucea, ancora şi inima – simboluri ale credinţei, nădejdii şi dragostei, cu patru evanghelişti. Tot în naos se află **tetrapodul** sau **proschinitarul** pe care se aşază icoana hramului sau a sărbătorii, sfeşnicele cu lumini, stranele cântăreţilor şi scaunul arhieresc.

Sub cupolă se află policandrul care simbolizează bolta cerească luminată de stele. Scaunul portativ de pe care se citeşte Sfânta Evanghelie se numeşte **anolog**.

Pronaosul – spațiu liturgic pentru botez și pocăință

Pronaosul, așa cum îl arată și numele „înainte de naos", se întinde între ușa cea mare de pătrundere în biserică și naos. Se mai numește și nartică, după denumirea grecească, sau tinda bisericii. Este spațiul sau încăperea în care, în vremea veche, stăteau la slujbă diferite categorii de oameni, după starea pe care aceștia o aveau. Așa, de exemplu, aici erau îngăduiți **catehumenii,** adică acele persoane care se pregăteau să primească Sfântul Botez, **penitenții,** adică cei care se pocăiau pentru păcatele grave pe care le săvârșeau și **energumenii,** adică cei posedați de duhuri necurate, asupra cărora se citeau exorcismele sau rugăciunile de înlăturare a lucrării diavolești, care au rămas până astăzi în slujba Botezului.

Pronaosul a fost și a rămas una din părțile importante ale lăcașului de cult ortodox. Deși categoriile de credincioși care-l populau odinioară au dispărut, totuși i se păstrează rostul și simbolismul lui. Astăzi, aici stau, de regulă, credincioși de toate categoriile, în acest spațiu săvârșindu-se anumite slujbe și rugăciuni bisericești, prevăzute de rânduielile canonice. Așa, de exemplu, pentru a păstra caracterul sau simbolismul lui de loc de pocăință, aici se săvârșește slujba **Litiei,** în prima ei parte, rânduială care are un pronunțat aspect penitențial, de invocare a milei și ajutorului lui Dumnezeu. Este slujba săvârșită în ajunul marilor sărbători și în cadrul căreia se binecuvântează **artosele** sau pâinile aduse de credincioși care se împart la sfârșitul slujbei. Tot aici se săvârșesc unele din laudele bisericești o categorie specială de șapte slujbe, prin care se exprimă lauda lui Dumnezeu, mulțumirea față de binefacerile revărsate asupra noastră și se invocă mila și ajutorul său. Între acestea, menționând **pavecernița,** adică slujba de după vecernie (slujba de seară) și **miezonoptica,** adică slujba de la miezul nopții, specifică vieții călugărești. De asemenea, tot în pronaosul bisericii este prevăzut să se săvârșească slujba înmormântării, ca și unele slujbe legate de nașterea unui copil, rugăciuni și rânduieli pentru mama care naște.

În pronaosul bisericii se săvârșesc două din Sfintele Taine ale Bisericii deosebit de importante: Botezul și Pocăința (Mărturisirea). De aceea, aici găsim vasul pentru săvârșirea Tainei Botezului numit colimvitră, cristelniță sau baptisteriu.

Cât privește Pocăința sau Mărturisirea păcatelor aceasta trebuie făcută înaintea icoanei Mântuitorului Hristos, așa cum cer cărțile de cult: de aceea, în bisericile ortodoxe nu există confesionalele, proprii Bisericii catolice.

Există obiceiul ca, acolo unde pronaosul este despărțit de naos prin zid, în acest spațiu să stea femeile. Obiceiul se mai păstrează doar în unele părți din țară, mai ales în mediul rural, rânduiala fiind

stabilită de Biserică, pentru ca femeile, prin prezența și cochetăria lor, să nu trezească gânduri ispititoare bărbaților care stau la slujbă. De aici și necesitatea unei ținute cât mai decente a celor care intră în biserică.

Cât privește nartica exterioară sau curtea de altădată, unde stăteau păcătoșii înveterați care nu erau primiți în biserică, ea a dispărut, fiind înlocuită de curtea împodobită a bisericii. În amintirea fântânii care era aici și servea pentru spălare, a mai rămas azi, în bisericile apusene, mai ales catolice, vasul cu apă de la intrare.

Iconostas, catapeteasmă sau tâmplă?

Tâmpla, catapeteasma sau iconostasul este acel perete ca un paravan, acoperit de icoane, care separă altarul de restul bisericii. Termenul de **iconostas** datează din sec. al XIII-lea și este întrebuințat mai ales de către teologii și istoricii apuseni de artă, ca și de cei ruși. El mai desemnează și pupitrul sau analogul fix, așezat de obicei în fața soleii, pe care stă așezată icoana hramului bisericii, a Învierii sau a sărbătorii prăznuite, în fața căreia se închină credincioșii când intră în biserică.

Cuvântul de **catapeteasmă** este de origine greacă și vine de la un verb care înseamnă „a desfășura o pânză". Catapeteasma o întâlnim ca perdea și la Cortul mărturiei, ca și la altarul Templului din Vechiul Testament, la Sfânta Sfintelor și în Noul Testament. În bisericile creștine vechi, această perdea închidea intrarea în altar prin grilajul scund care despărțea altarul de naos. Dacă termenul de iconostas s-a încetățenit mai mult la ruși, în schimb la greci și la români a rămas curent, alături de catapeteasmă, cel de **tâmplă**, care derivă de la templu.

În forma și mărimea actuală, tâmpla este o apariție destul de târzie în evoluția tipului arhitectonic bizantin al bisericilor ortodoxe. Bisericile creștine vechi, atât în Răsărit, cât și în Apus, nu aveau tâmplă sau catapeteasmă. Până prin secolele VIII–IX, pretutindeni altarul era separat de naos printr-un grilaj, făcut din lemn, piatră, marmură sau fier, de înălțimi diferite. Cu vremea, în Răsărit acest grilaj s-a înălțat, iar pe el s-au așezat icoane, la început a Mântuitorului și Maicii Domnului, apoi ale sărbătorilor mari ale sfinților apostoli și profeți, având în vârf crucea. Catapeteasma s-a dezvoltat pe încetul și de la sine. La dezvoltarea ei a contribuit înflorirea cultului icoanelor, după înfrângerea iconoclasmului, adică acea perioadă de luptă împotriva lor (725–842), ca și nevoia de a feri de privirile credincioșilor laici, tainele săvârșite în altar. Catapeteasma este socotită ca foarte necesară pentru săvârșirea jertfei euharistice (a Sfintei Liturghii) deși există și în Răsărit, în mod excepțional, biserici fără catapeteasmă, la acestea adăugându-se și cele vechi, anterioare secolelor VII–XIV.

Iconostasul bizantin care nu avea la început decât două sau trei rânduri de icoane, s-a îmbogățit mai ales în Rusia, unde i s-au adăugat o serie de modificări, înmulțindu-se rândurile de icoane și distribuirea lor. La începutul secolului al XIV-lea ia naștere catapeteasma de zid. În secolul al XVI-lea catapeteasma deplin formată este răspândită în toată lumea ortodoxă.

Comunicația între altar și naos se face prin două feluri de uși:

– Ușile centrale, numite **împărătești,** căci prin ele intră „Împăratul Hristos", sub forma Evangheliei. Pe aici, odinioară, intra împăratul bizantin spre a aduce

jertfă și a se împărtăși. Astăzi, arhiereii intră și ies din altar în timpul serviciului divin numai prin ușile împărătești. Laicii, care sunt primiți în altar în mod cu totul excepțional, nu au voie să circule prin ușile împărătești; de asemenea, nici preoții, dacă nu se află în timpul săvârșirii actului liturgic. În spatele ușilor împărătești se află perdeaua sau **dvera** (din slavonul dveri – ușă).

– Ușile laterale, numite **diaconești,** prin care intră și ies diaconii. Prin ușile diaconești, credincioșii comunică cu preotul, aducându-i la altar darurile de jertfă (pomelnice, prescuri, lumânări).

De ce sunt pictate bisericile?

În contrast cu aspectul sobru și obișnuit al exteriorului, interiorul unei biserici ortodoxe se remarcă prin podoaba picturală. Aceasta deoarece una dintre caracteristicile de seamă ale bisericilor de stil bizantin o constituie pictura, atât cea murală, adică executată pe pereții interiori sau exteriori ai lăcașurilor de cult, cât și cea prezentată pe icoane.

Dacă ne referim la pictura murală, aceasta este executată în mai multe tehnici: frescă, ulei, tempera și encaustică, fresca rămânând aceea care a fost și este cultivată și practicată în mod deosebit în bisericile ortodoxe, chiar de la începuturile formării stilului bizantin. Pictura murală în ulei este de influență apuseană și a început să fie practicată la noi abia din secolul al XIX-lea, datorită unor pictori români de renume, care au studiat în Apus și care au adus cu ei această tehnică nouă. Astăzi există orientarea de a practica, cel puțin pentru bisericile noi, numai pictura în frescă, mult mai rezistentă și mai proprie ortodoxiei.

Ceea ce trebuie precizat în legătură cu pictura bisericească, și mai ales cu pictura în frescă, este faptul că ea nu este o simplă copie, imitare, fotografiere ori reproducere a naturii. Orice artă, de altfel, nu se reduce sau nu intenționează să copieze natura sau realitatea înconjurătoare; cu atât mai mult când este vorba de pictura religioasă sau bisericească, aceasta fiind o artă sacră în care se exprimă idei și concepte religioase și nu imagini ale lumii înconjurătoare. Pictura bisericească este pusă în slujba Bisericii și mai ales a cultului divin, fiind socotită ca un auxiliar însemnat al acesteia.

Arta bisericească (și, deci, și pictura) s-a format și s-a dezvoltat sub îndrumarea Bisericii și nu și-a propus cu prioritate să satisfacă gustul sau simțul estetic al credincioșilor. Mai mult decât atât, ea a avut în primul rând caracter și scop educativ, didactic și catehetic, adică de instruire a credincioșilor în adevărurile de credință. Pictura a fost concepută și cultivată în Biserica Ortodoxă ca un auxiliar sau întregitor al catehezei, fiind o predică prin imagini, la îndemâna oricui, un material intuitiv de mare valoare. De aceea, chiar dacă prin pictură s-a cultivat și format și simțul estetic, educația sau instrucția religioasă și catehetică au rămas pe primul loc.

Pictura religioasă nu a urmărit înfrumusețarea sau împodobirea lăcașurilor de cult, ci transpunerea în formele și culorile artei, a ideilor religioase, a istoriei vieții creștine, a conținutului cărților Sfintei Scripturi, a învățăturii de credință, a ceremoniilor cultului divin. De aceea, bisericile nu au fost și nu vor fi niciodată, prin pictura lor, galerii de artă, chiar dacă marii maeștri, precum Michelangelo sau Grigorescu, au reușit o asemenea sublimă realizare, ci casa lui Dumnezeu.

Având în vedere cele de mai sus, putem spune că pictura bisericească în general, şi cea ortodoxă în chip special, este o pictură **simbolică**, care, pentru a fi înţeleasă, apreciată şi îndrăgită, presupune cunoştinţe sau iniţiere în problemele de bază ale teologiei şi istoriei Bisericii creştine. Altfel, această minunată artă, în special a vechilor noastre biserici, rămâne o carte închisă, cu taine greu de pătruns, care are nevoie de explicaţii.

Ce sunt icoanele?

În pietatea şi spiritualitatea ortodoxă, icoanele au un rol cu totul deosebit. Cinstirea lor a fost o practică şi o prezenţă vie în viaţa creştină, chiar de la începuturile ei. Termenul de icoană vine din greceşte (icon) şi înseamnă imagine, figură, chip, reprezentare grafică.

Preînchipuite în Vechiul Testament prin heruvimi rânduiţi să străjuiască chivotul legii şi obiectele sfinte din cortul mărturiei sau din templul lui Solomon, icoanele au devenit o realitate numai în creştinism. Ele au însoţit pe creştini în catacombe, apoi în toate manifestările legate de cinstirea persoanelor Sfintei Treimi, a sfinţilor îngeri a Maicii Domnului şi a sfinţilor. În decursul timpului ele au cunoscut o mare dezvoltare, iar cultul lor o continuă strălucire.

După perioada întunecată a iconoclasmului (725–842) Biserica şi-a stabilit definitiv învăţătura sa despre cultul sfintelor icoane. Lucrul acesta l-a făcut mai ales la Sinodul al VII-lea ecumenic, ţinut la Niceea în anul 787. Acest for al Bisericii de pretutindeni a hotărât ca „sfintele icoane, zugrăvite în culori din

pietre scumpe ori din alte materii potrivite, să se așeze în sfintele Biserici ale lui Dumnezeu, pe vasele și veșmintele sfinte, pe pereți, în case și pe drum. Căci, de câte ori ni se fac văzuți cei zugrăviți pe icoane, de atâtea ori se vor îndemna cei ce le privesc să-și amintească și să cinstească pe cei închipuiți pe ele". Această hotărâre a avut la bază, și a dezvoltat după aceea o teologie a icoanei ortodoxe, o teologie vizuală, căci icoanele reprezintă și exprimă Sfânta Scriptură și învățătura creștină în graiul inefabil al culorilor.

Arta icoanelor este simbolică, lumea înfățișată în pictura iconografică fiind orientată către veșnicie. Prin simplitatea și schematismul portretelor, prin silueta figurilor, persoanele sfinte zugrăvite pe icoane, ca și pe pereții bisericilor, oferă impresia unei seninătăți descătușate de viața naturală și a unei detașări de lumea aceasta. De aceea, în pictura ortodoxă, icoana nu este o copie sau reproducere fidelă a realității din lumea văzută, ci simbolul unei creaturi duhovnicești. Icoana trezește sentimentul comuniunii cu lumea sfinților, simbolul fiind o punte care leagă două maluri: vizibilul de invizibil, pământescul de ceresc, empiricul de ideal. Creștinul se roagă în fața icoanelor ca înaintea lui Dumnezeu și a sfinților, fără a le socoti idoli.

Icoanele au un netăgăduit rol instructiv. Ele au fost și sunt un neîntrecut mijloc didactic și catehetic pentru credincioși, servind drept cărți puse la îndemâna celor care intră în biserică. Ele constituie o Evanghelie vizuală sau o variantă picturală a Evangheliei.

Pentru credincioși, icoanele sunt mai ales obiecte de cult cinstite prin îngenunchere, sărutare, invocare

a persoanei zugrăvite. Cinstirea aceasta nu se îndreaptă spre materia din care este făcută icoana, ci spre persoana înfățișată de ea. Cu toate acestea, cinstim și icoana în sine, căci materia, devenită purtătoare a chipului unei persoane sfinte se sfințește cu o slujbă specială care o îndreptățește la această cinstire. În tradiția ortodoxă, o icoană se păstrează în biserică 40 de zile înainte de sfințire, iar actul sfințirii scoate materia icoanei din rândul obiectelor obișnuite, comune, devenind semnul unei prezențe harice pe care o aduce sfințirea. Multe din icoanele noastre sunt și obiecte de artă, făcând parte din patrimoniul cultural național.

Ce sunt erminiile?

Așa cum arătam anterior, una dintre caracteristicile de bază ale bisericilor de stil bizantin este pictura murală, executată în diferite tehnici, dintre care fresca este cea mai proprie ortodoxiei. Bisericile ortodoxe însă nu se pictează la întâmplare, după bunul-plac sau gust al pictorului, zugravului, ori a ctitorului, ci după o regulă anumită. De aceea putem vorbi de un program sau tipic iconografic care impune pictorilor ce scenă, portret ori chipuri sfinte trebuie și pot fi zugrăvite în diferitele părți componente ale lăcașului de cult.

Programul pictural este alcătuit de așa manieră, încât decorul oricărei biserici se prezintă ca un ansamblu unitar și logic, inspirat și călăuzit de o idee, de un principiu coordonator. Acest program iconografic n-a fost de la început uniform, ci s-a format și a evoluat de-a lungul timpului, în funcție de numeroși factori.

Fiecare parte a lăcașului de cult (altarul, naosul, pronaosul), după destinația sau funcționalitatea sa liturgică formează un spațiu pictural aparte, cu o semnificație teologică și simbolică deosebită. În

funcție de aceasta, fiecare parte a bisericii este împodobită cu pictura care exprimă semnificația ei. Normele după care se pictează un lăcaș de cult și modul în care trebuie executată această pictură ni le dau **Erminiile picturii bizantine.** Ele au fost la început caiete sau scrieri în care marii zugravi își notau regulile de seamă privitoare la meșteșugul pictoricesc și care, până la o vreme, s-au transmis oral, de la pictor la pictor. Din secolul al XVII-lea ele au circulat în mai multe redactări, fiind cunoscute mai ales cele de la Muntele Athos, rămase în formă de manuscris. Cel mai important manuscris de acest fel a fost cel al lui Dionisie din Furna, cunoscut mai târziu cu numele de **Erminia picturii bizantine a lui Dionisie din Furna,** din secolul al XVIII-lea. Ea este ultima și cea mai completă dintre toate variantele Erminiei, deși în realitate este tot o operă de compilație. Lucrarea a fost tradusă și în românește de mai multe ori, ultima fiind în 1979.

Cum o arată și numele, Erminia este carte de explicare și interpretare a picturii bisericești. Ea cuprinde două părți principale. În prima parte se dau instrucțiunile tehnice privitoare la materialele folosite la pictură (culori, uleiuri, verniuri etc.). În partea a doua, se prezintă programul sau tipicul iconografic după care se ghidează pictorii de biserici în redarea diferitelor scene și personaje sfinte din Vechiul Testament, Noul Testament și din istoria Bisericii creștine (sărbătorile, viețile sfinților etc.).

În executarea picturii bisericilor ortodoxe, respectarea Erminiei este obligatorie pentru că ea asigură unitatea de stil și de idei teologice proprii ortodoxiei. Erminiile însă nu îndrăgesc personalitatea și talentul pictorului, care rămân libere, chiar în cadrul unui canon ca acesta.

Ce se pictează într-o biserică ortodoxă?

Conform Erminiei picturii bizantine, ansamblul pictural al unui lăcaş de cult ortodox constituie un tot unitar, determinat de funcţionalitatea şi simbolismul fiecărei părţi componente a bisericii. Indiferent de mărimea spaţiului pictural, sunt obligatorii şi aproape nelipsite următoarele scene şi chipuri.

În altar se reprezintă Maica Domnului, ca rugătoare pentru creştini, şi Sfinţii Ierarhi, autori ai celor trei liturghii ortodoxe. Spaţiul care ne atrage cel mai mult privirea este iconostasul sau tâmpla, ale cărei scene şi chipuri sfinte sunt fixate de tradiţie. Pe acest perete despărţitor între altar şi naos sunt înfăţişate mai multe rânduri de icoane. Începând de jos în sus, pe primul rând sunt icoanele numite împărăteşti, ale Mântuitorului Hristos şi Maicii Domnului. În stânga icoanei Mântuitorului, în acelaşi rând, este icoana hramului bisericii, adică a sfântului căruia îi este dedicat lăcaşul de cult şi care este ocrotitorul lui. În dreapta icoanei Maicii Domnului se află icoana unuia sau unora dintre sfinţii care se bucură de o cinstire deosebită în zona respectivă sau unul dintre cei mai

însemnaţi sfinţi ortodocşi. Pe uşile diaconeşti sunt zugrăviţi arhanghelii sau sfinţi militari, iar pe uşile împărăteşti se reprezintă, de regulă, scena Bunei Vestiri, încadrată de cei patru evanghelişti. În spaţiul de sub icoanele împărăteşti, se zugrăvesc scene din Vechiul Testament care au legătură cu slujirea sacerdotală de la altar.

Al doilea rând de icoane de pe catapeteasmă reprezintă, de regulă, 12 dintre cele 14 mari sărbători numite împărăteşti, în cinstea Mântuitorului Hristos şi a Maicii Domnului, având în centru Cina cea de Taină.

În registrul următor sunt înfăţişaţi cei 12 sfinţi apostoli, având în mijloc pe Mântuitorul. Mergând în sus, rândul următor de icoane este cel rezervat proorocilor Vechiului Testament. Sunt înfăţişaţi 12 prooroci, având în centru icoana Maicii Domnului cu pruncul în braţe. Deasupra acestui ultim rând de icoane se află sfânta cruce, pe care este înfăţişat Mântuitorul răstignit. De o parte a crucii este înfăţişată icoana Maicii Domnului, iar de cealaltă a Sf. Ioan Evanghelistul, de dimensiuni mai mici.

În naos ne atrage atenţia în mod deosebit turla care are în bolta sau calota ei sferică icoana **Pantocratorului**, adică a Mântuitorului Iisus Hristos în calitatea sa de atotputernic, care binecuvântează şi sfinţeşte pe credincioşi şi lumea înconjurătoare. În unghiurile care leagă turla de naos se zugrăvesc cei patru evanghelişti. În cele două abside laterale ale bisericii se pictează, de regulă Naşterea Domnului la sud şi Învierea la nord. Pe bolta sau tavanul bisericii se reprezintă Botezul Domnului, Sfânta Treime sau un alt praznic împărătesc. Restul naosului înfăţişează scene din viaţa Mântuitorului, minunile şi pildele sale, sfinţii militari şi martiri, sfinţii români canonizaţi de biserica noastră.

Ce este hramul unei biserici?

Orice lăcaş de cult ortodox poartă numele unui praznic împărătesc, al unei sărbători a Maicii Domnului sau a unui sfânt. Auzim vorbindu-se sau scriindu-se, de exemplu, despre Biserica Sfânta Treime, Biserica Înălţarea Domnului, Biserica Adormirea Maicii Domnului sau Biserica Sfântul Nicolae, ori biserici ale altor sfinţi. Aceasta înseamnă că respectivele biserici sunt aşezate sub patronajul acestor sfinţi, purtându-le numele. Acest sfânt se numeşte cu un termen slavon *hram* şi biserica îl primeşte odată cu momentul sfinţirii locului pe care ea urmează să fie construită şi, mai ales, în momentul sfinţirii ei. Această lucrare sfântă este cunoscută cu denumirea de *târnosire;* slujba este rezervată numai episcopului, preoţii neavând voie să o săvârşească.

Cum au luat naştere hramurile de biserică? Chiar de la începuturile creştinismului, credincioşii au înconjurat cu dragoste, veneraţie şi respect pe eroii credinţei, adică pe sfinţii lor. Din istoria vieţii şi activităţii Bisericii creştine ştim că, în primele veacuri, când creştinismul apărea ca o religie nouă în Imperiul roman, s-a înregistrat cel mai mare număr de sfinţi.

Erau toţi cei care, pătrunşi de adevărurile învăţăturii lui Hristos, primeau moartea cu convingerea că prin aceasta se nasc la viaţa cea nouă, viaţa în Hristos. De aceea şi ziua de pomenire a sfinţilor nu este aceea în care s-au născut, ci ziua în care au trecut la cele veşnice, ziua renaşterii lor spirituale.

Creştinii veacurilor primare ale Bisericii, văzând bărbăţia şi seninătatea cu care sfinţii mucenici şi martiri îşi apărau credinţa şi primeau moartea pentru ea, au nutrit simţăminte de admiraţie şi respect faţă de aceşti eroi ai credinţei. Ei au adunat şi au înmormântat cu grijă şi pietate rămăşiţele trupeşti ale celor care mureau pentru Hristos şi se adunau în fiecare an, de ziua morţii lor, în jurul mormintelor, pentru a-i pomeni, prin săvârşirea Sfintei Liturghii şi prin citirea actelor vieţii, faptelor şi pătimirii lor. Când creştinismul a început să se dezvolte în libertate, iar cultul divin să ia amploare deosebită, mai ales din secolul al IV-lea, creştinii au zidit primele biserici pe mormintele martirilor şi mucenicilor, pentru a le păstra şi mai vie memoria.

Mai târziu n-a mai fost cu putinţă ca orice lăcaş să fie înălţat pe mormintele de sfinţi şi martiri. Astfel s-a luat obiceiul ca orice lăcaş sfânt să fie închinat, dedicat sau consacrat unui sfânt al Bisericii. Aşa cum fiecare creştin primeşte la botez un nume de sfânt, la fel şi o biserică, atunci când se târnoseşte, adică se sfinţeşte de către episcop sau arhiereu, primeşte numele unui sfânt în cinstea căruia a fost zidită şi care de acum o patronează şi o ocroteşte. Este ceea ce numim hramul bisericii. Icoana a cărui hram îl poartă biserica se pictează în exterior, pe faţada vestică a lăcaşului de cult; în interior ea apare pe catapeteasmă, în stânga icoanei Mântuitorului. Multe biserici au un hram principal şi unul secundar. Hramul este cea mai mare sărbătoare a bisericii şi se serbează cu mare fast şi solemnitate.

Veşmintele liturgice

Dacă în viaţa de toate zilele, clericii se deosebesc de ceilalţi credincioşi prin purtarea hainei preoţeşti specifice, cu atât mai mult ei se deosebesc în calitatea lor de slujitori sau de liturghisitori, printr-o îmbrăcăminte specifică. Este vorba de veşmintele liturgice.

Cum au apărut aceste veşminte? Este un obicei îndătinat în toate religiile ca slujitorii cultului să poarte, în momentul oficierii acestuia, veşminte deosebite de cele din zilele obişnuite. Lucrul acesta este consemnat şi în Vechiul Testament de la religia iudaică, de unde creştinismul a moştenit o serie de datini şi obiceiuri cultice.

În cărţile lui Moise, în Exod Levitic şi Numeri se descriu pe larg forma şi întrebuinţarea acestor veşminte de către arhiereii, preoţii şi leviţii Vechiului Testament.

Veşmintele liturgice subliniază în mod principal ideea şi starea de sfinţenie cu care slujitorii trebuiau să se prezinte înaintea divinităţii. Pe lângă starea de pietate care trebuie să caracterizeze persoana liturghisitorului sau a slujitorului, prezenţa exterioară trebuie să fie şi ea marcată de o grijă deosebită, concretizată în îmbrăcarea sau purtarea unor haine specifice, amândouă având la bază respectul cuvenit celui căruia i se aduce cultul.

Cât priveşte întrebuinţarea veşmintelor liturgice în primele secole ale creştinismului, dovezile sunt destul de puţin revelatoare. La început veşmintele erau simple, dar confecţionate din stofe scumpe şi se îmbrăcau numai la serviciul divin. Unele erau croite după modelul veşmintelor din Vechiul Testament, altele au fost tipic creştine. Deosebirea dintre diferitele trepte ale clerului nu era marcată şi prin veşminte. Culoarea acestora era la început albă, simbolizând bucuria, lumina şi curăţenia trupească şi sufletească a persoanelor care slujeau la altar. Cu vremea, şi mai ales din secolul al IX-lea, au început să se introducă în veşmintele liturgice şi alte culori cărora li s-au dat şi interpretări simbolice. Aşa de exemplu, veşmintele de culoare roşie se întrebuinţau în zilele de pomenire a sfinţilor apostoli şi martiri ai Bisericii creştine şi simbolizează sângele vărsat de Mântuitorul Hristos şi de sfinţii lui care au primit moarte mucenicească; culoarea neagră întrebuinţată pentru slujbele din zilele de post, simbolizează căinţa şi întristarea.

În Biserica Ortodoxă, în prezent, veşmintele bisericeşti sunt confecţionate din stofe preţioase, de obicei ţesute cu fir de aur sau argint şi de toate culorile, fără să se dea o semnificaţie deosebită acestora, cu excepţia culorii negre care se întrebuinţează de obicei în perioada posturilor şi mai ales a postului mare sau la slujbele funebre.

Veşmintele bisericeşti liturgice au o semnificaţie simbolică şi se deosebesc după cele trei trepte ale clerului: diacon, preot, episcop.

Veşmintele diaconului sunt: *stiharul,* un fel de cămaşă lungă, *mânecuţele,* care strâng mânecile stiharului, şi *orarul,* propriu numai diaconului – o fâşie de stofă lungă şi îngustă cu cruci cusute pe ea. La stihar şi mânecuţe, preotul adaugă: *epitrahilul* sau *patrafirul* (cu denumirea populară), *brâul* şi *felonul* care este ca o mantie. Episcopul poartă, pe lângă stihar, epitrahil, brâu şi mânecuţe, *bederniţa,* de formă rombică, *sacosul,* un veşmânt mai scurt decât stiharul, cu mâneci largi, *omoforul,* un veşmânt purtat pe umeri, ca un şal, *mitra,* care este acoperământul capului, toiagul sau cârja, numit şi *pateriţă,* şi mantia.

Ce sunt culionul şi camilafca?

Prin natura misiunii lor, aceea de slujitori ai lui Dumnezeu, clericii se deosebesc de ceilalţi oameni şi prin îmbrăcăminte. Urmând exemplul Mântuitorului, ai cărui slujitori sunt, ca şi pe cel al Sfinţilor Apostoli ai căror urmaşi sunt, clericii poartă, în viaţa de toate zilele haina preoţească tipică, numită Reverendă, confecţionată din stofă de culoare închisă, în general, iar pentru sezonul de vară, din culori potrivite. Nu sunt îngăduite culorile stridente. Singurul care poartă haine de culoare albă este, în tradiţia Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul. Culoarea hainelor preoţeşti obişnuite nu are nici o semnificaţie.

Un costum preoţesc complet presupune, pe lângă reverendă şi brâu de culoare neagră, o haină care se poartă peste reverendă, cunoscută cu numele de **rasă** sau **giubea,** croită cu mâneci mai largi. În vechime, preoţii ortodocşi purtau, asemenea călugărilor, **culion,** adică acel acoperământ al capului, de formă cilindrică, mai lat spre partea de sus.

Purtarea costumului preoţesc este o obligaţie canonică stabilită de Sfinţii Părinţi foarte de timpuriu. În Biserica Ortodoxă, spre deosebire de cea Protestantă

sau Catolică, costumul preoțesc este totdeauna numai sub forma unei robe lungi până la pământ. Costumul preoțesc este același și obligatoriu pentru toate treptele clerului: episcopi, preoți și diaconi, ca și pentru cei din lumea monahală. La călugări, arhierei sau episcopi, peste potcap se poartă un acoperământ negru de forma voalului, care atârnă pe spate, numit **camilafcă.**

La costumul preoțesc obișnuit, se adaugă unele ornate speciale care sunt semnul distincțiilor preoțești pentru merite deosebite, sau al unor trepte administrative. Distincțiile preoțești sunt: sachelar, iconom și iconom stavrofor. Sachelarul poartă brâu albastru, iconomul același brâu, dar adaugă la slujbă un semn distinctiv sub formă de romb, prins pe șoldul drept, numit **bedernită.** Iconomul stavrofor adaugă la acestea crucea purtată pe piept ca un pandantiv, stavrofor însemnând purtător de cruce. Cea mai înaltă distincție este crucea patriarhală.

Treptele administrației bisericești sunt: protopopul sau protoiereul, adică primul între preoții unei circumscripții bisericești alcătuite din mai multe parohii, și preoți, inspectoratul bisericesc, consilierii și vicarii eparhiali și consilierii patriarhali. Toți aceștia sunt preoți și poartă ca semn distinctiv crucea și brâie roșii sau vișinii. Consilierii patriarhali și vicarii pot purta brâie mov sau ciclamen.

Distincțiile călugărești sunt: sincel, protosincel și arhimandrit sau iegumen. Arhimandritul poartă cruce. Conducătorul unei mânăstiri este starețul.

Spre deosebire de aceștia, episcopul poartă **engolpion,** adică o iconiță ovală pe piept, atârnată de un lanț, camilafcă și baston. Mitropolitul adaugă cruce la camilafcă și pe piept. Patriarhul poartă un engolpion, două cruci, cruce la camilafcă și toate hainele albe. Cât privește brâul, toți arhiereii îl pot purta de culoare roșie, mov sau ciclamen.

Vasele și odoarele liturgice

Pentru săvârșirea cultului divin, pe lângă lăcașul de cult, slujitorii bisericești și veșmintele liturgice, mai este nevoie și de vase și alte odoare sfinte. Acestea s-au întrebuințat încă de la începuturile creștinismului. Lucrate la început din materiale mai simple ele s-au făurit ulterior, odată cu dezvoltarea cultului și înflorirea artei bisericești, din materiale scumpe și cu mult gust artistic, fiind introduse treptat în cultul divin și dându-li-se apoi semnificație teologică și simbolică. Vasele și odoarele sfinte s-au păstrat, începând din secolul al IV-lea, într-o încăpere specială atașată altarului, numită **schevofilachion,** iar persoana care răspundea de ele, se numea **schevofilax** și avea un fel de consacrare pentru a le putea mânui. După tradiția Bisericii ortodoxe, femeile și persoanele nesfințite nu au dreptul să se atingă de aceste obiecte sfinte. Canoanele bisericești prevăd pedepse aspre pentru întrebuințarea vaselor și odoarelor sfinte în alte scopuri decât cel liturgic, ca și pentru furarea sau înstrăinarea lor.

Principalele vase și odoare sfinte sunt următoarele:

Discul – este un obiect sfânt, lucrat în formă de taler, de regulă cu picior, din argint sau din alt material, aurit, argintat sau nichelat ori cromat, pe care se așază pâinea special pregătită pentru Sfânta Împărtășanie. Întrebuințarea lui în cult urcă până în timpurile apostolice și-l găsim în toate riturile liturgice răsăritene și apusene.

Potirul – este un vas liturgic lucrat în formă de cupă cu picior cu baza lată, în care se toarnă vinul amestecat cu apă în vederea pregătirii Sfintei Împărtășanii. El a fost întrebuințat chiar de Mântuitorul la Cina cea de Taină și de atunci a rămas nelipsit de la săvârșirea Sfintei Liturghii. Potirul s-a făcut din diferite materiale, cupa având diferite forme. Astăzi, el se lucrează din argint sau alt metal, având cupa de formă rotundă, aurită, argintată sau nichelată pentru a nu oxida. Potirele cu paharul de sticlă nu sunt practice, putându-se sparge. Atât discul, cât și potirul pot fi lucrate artistic, multe din cele vechi fiind adevărate opere de artă în filigran, email sau alte tehnici.

Peste disc și potir se așază **acoperămintele** sau **procovețele** (termen de origine slavă), adică bucăți de stofă, lucrate cu galon și broderie, cu cruci pe ele, care acoperă sfintele vase. Acoperământul discului este pătrat, cel al potirului în formă de cruce, iar peste ele se așază un al treilea, numit și **aer,** purtat de preot sau diacon la vohodul mare sau ieșirea cu darurile.

Antimisul este bucata de stofă, in sau pânză care are imprimată pe ea punerea în mormânt și care poartă părți de moaște și relicve, sfințită de episcop, păstrată pe Sfânta Masă și fără de care nu se poate săvârși Sfânta Liturghie.

Tot între obiectele liturgice intră **cădelnița** pentru tămâiat, vasul cu apă sfințită și vasul de botez **(cristelnița).**

Care sunt cărțile ortodoxe de ritual?

Cultul divin public al Bisericii Ortodoxe se desfășoară după cărți de cult sau cărți bisericești ori de slujbă. Ele au constituit dintru început o parte importantă a tezaurului Bisericii, fiind păstrate cu sfințenie, mai ales în perioadele de persecuție îndreptate împotriva creștinilor și care țînteau distrugerea lor.

Cărțile de ritual întrebuințate de Biserică sunt de două feluri, după conținutul lor: cărți care cuprind texte extrase din Sfânta Scriptură și cărți alcătuite de Biserică, în care sunt concentrate produse imnografice și evhologice ale marilor melozi creștini și rugăciunile alcătuite de Sfinții Părinți.

Dintre cărțile din prima categorie fac parte:

1. **Evanghelia** sau **Evangheliarul,** numită uneori și **Tetraevanghelul.** Cartea cuprinde părți din textele scrise de cei patru evangheliști Matei, Marcu, Luca și Ioan. Aceste părți se numesc pericope. Cel care a început opera de împărțire a Evangheliilor pe pericope, pentru a fi citite la cult, a fost un oarecare **Evagrie,** de la sfârșitul secolului al IV-lea, și diaconul

Eutaliu din Alexandria Egiptului, pe la anul 458. Lucrarea a fost continuată de Sf. Sava cel Sfințit (sec. IV) și Sofronie al Ierusalimului (sec. VII), fiind definitivată de Sf. Ioan Damaschin (sec. VIII) și Sf. Teodor Studitul (sec. IX).

2. Apostolul cuprinde pericopele citite la cult din Faptele Apostolilor: cele 14 epistole ale Sf. Apostol Pavel și cele 7 epistole sobornicești. Împărțirea pericopelor s-a făcut de către aceiași autori. Pentru Apostol mai întâlnim și denumirea arhaică de **Praxapostol** sau **Praxiu.**

3. Psaltirea este cartea de cult care cuprinde cei 150 de psalmi, împărțiți în 20 de catisme, adică grupe de psalmi. Denumirea de catismă vine de la grecescul „catismă = ședere", aceasta însemnând că în timpul citirii lor, credincioșii pot sta jos, în strane.

Dintre cărțile cu texte imnografice cele mai importante sunt: **Liturghierul,** care cuprinde textele liturghiilor săvârșite în Biserica Ortodoxă, **Mineele** care cuprind slujbele sfinților pe cele 12 luni ale anului, existând așadar 12 Minee; **Triodul,** cartea folosită în timpul Postului Mare; **Penticostarul,** cu cântările și slujbele bisericești din perioada de 50 de zile, cuprinsă între Paște și Rusalii.

Cărțile de cult au fost cele dintâi documente și monumente ale limbii române literare și ale culturii românești. Începând cu diaconul Coresi, în secolul al XVI-lea, și continuând cu mitropoliții Teofil și Ștefan din Țara Românească, Varlam și Dosoftei în Moldova, Simion Ștefan în Transilvania în secolul al XVII-lea, și mai ales Antim Ivireanul în secolul al XVIII-lea, cărțile de cult au fost tipărite în limba română, circulând în toate provinciile românești. Procesul acesta s-a definitivat în secolele următoare

prin Damaschin și Chesarie la Râmnic, Iacob Putneanu și Veniamin Costachi în Moldova, Grigore al IV-lea Dascălul, Andrei Șaguna și alții. După 1885 cărțile de cult au început să apară în ediții oficiale ale Sfântului Sinod. În ultimii 40 de ani ele au fost retipărite în ediții diortosite, adică aduse la zi în privința limbii vorbite și a rânduielilor de slujbă.

Limba română – limbă liturgică

În spiritualitatea ortodoxă românească, cultul divin public joacă un rol cu totul deosebit. Prin frumusețea ceremoniilor, bogăția doctrinară și semnificația lui mistico-simbolică, cultul divin întreține legătura credincioșilor cu Dumnezeu, contribuind la păstrarea, cultivarea și întărirea sentimentului apartenenței la aceeași Biserică ortodoxă și la același neam. Așa au simțit și au trăit întotdeauna credincioșii ortodocși români viața de cult.

Credincioșii s-au simțit una cu preotul lor și și-au unit glasul în rugăciune cu el, formând o adevărată obște rugătoare. Ceea ce a înlesnit această participare activă, directă și efectivă la cultul divin a fost, alături de convingerile religioase puternice, faptul că întotdeauna credincioșii s-au rugat împreună cu preoții lor în limba pe care au vorbit-o în viața de toate zilele, înțelegând ceea ce se săvârșește și se rostește în sfântul lăcaș.

Creștinismul, propovăduit în părțile noastre încă din vremea Sf. Apostol Andrei și de ucenicii Sf. Apostol Pavel, răspândit apoi prin coloniști romani

creștini, și întărit de misionari, a prins aici rădăcini adânci. El s-a răspândit și propovăduit în **limba latină veche,** populară, vorbită în întreg Imperiul roman, din care s-a format apoi **limba străromână** sau limba română veche. Cum era firesc, cultul divin, chiar de la începutul organizării Bisericii din aceste părți, s-a oficiat în limba poporului, pentru a fi înțeles de acesta, lucru de care au ținut seama întotdeauna misionarii creștini.

Situația aceasta a durat până în secolele XI–XII când, după creștinarea popoarelor de limbă slavă, și după apariția și răspândirea celei de a treia limbi considerate ca sfântă, **limba paloslavă,** aceasta a fost introdusă și în Biserica românească, în administrație și în cult, fiind socotită în același timp ca o pavăză împotriva tendințelor prozelitiste străine și mai ales catolice. Cu toate acestea, **limba română,** formată definitiv, ca și poporul care-i dăduse naștere, nu a încetat să fie vorbită și folosită în cult. Slujitorii Bisericii cu multă cultură și pricepere, explicau cultul și slujeau părți din el în limba română, slavona fiind neînțeleasă de credincioși și de clerici, care rosteau rugăciunile fără să le priceapă.

Alături de slavonă a fost folosită, în cultul Bisericii noastre, pentru scurtă vreme, începând din secolul al XVII-lea, și **limba greacă.** Această situație era totuși un lucru nefiresc pentru un popor a cărui limbă de origine, latina, nu avea nimic comun cu aceste două limbi, considerate sfinte și impuse a fi folosite în Biserică. De aceea, a existat dintotdeauna tendința firească de înlocuire a lor cu limba vorbită de popor, pentru ca slujba divină să fie înțeleasă de toți.

De ce și de când se întrebuințează lumânările în biserică?

În practica vieții religioase a oricărui creștin, aprinderea unei lumânări este una din obligațiile sale elementare. Aproape că nu există creștin care să intre într-un lăcaș de cult și să nu aprindă o lumânare pentru sine, pentru cei dragi și, mai ales, pentru cei care au răposat. De când datează această practică a aprinderii lumânărilor și ce semnificație are?

Din mărturiile pe care istoria Bisericii ni le pune la îndemână, deducem că lumânarea s-a întrebuințat în cultul creștin de la începuturile sale. Practica aprinderii lumânărilor la cult o întâlnim și înainte de Mântuitorul Hristos, în Vechiul Testament, de unde a trecut și în creștinism. De altfel, nu numai evreii au întrebuințat lumânările la cult, ci și alte popoare cum erau egiptenii, grecii și romanii. În rânduielile de cult de la templul iudaic, întâlnim în special candelabrul sau sfeșnicul cu șapte lumini. Primii creștini, proveniți dintre evrei, au preluat o parte dintre obiceiurile lor iudaice. Mântuitorul Hristos a săvârșit Cina cea de Taină, când a instituit Sfânta Euharistie într-un foișor,

la lumina lumânărilor. Sf. Apostol Pavel a predicat și săvârșit Sf. Liturghie la Troia, în „camera de sus“, tot un fel de foișor unde erau lumini multe și candele. Obiceiul s-a răspândit apoi pretutindeni și nu este slujbă divină la care să nu se întrebuințeze lumânările.

La statornicirea practicii arderii lumânărilor la cult a contribuit foarte mult și situația specială a creștinilor din primele secole, care, din cauza persecuțiilor, se rugau în catacombe, în case sau camere ascunse, unde trebuia să aprindă lumânări sau candele pentru a putea săvârși cultul divin. Din secolul al III-lea, avem și mărturii istorice scrise care atestă întrebuințarea lumânărilor și la slujba înmormântării martirilor. Printre slujitorii clerului inferior din acea vreme este menționat **acolutul**, care avea între sarcinile sale și pe aceea de a aprinde lumânările în biserică.

Folosite la început din necesitate, lumânările au fost păstrate în cult pentru a-i spori măreția sau solemnitatea, dar și pentru semnificația lor, lumina lor simbolizând pe Hristos, „lumina lumii“ și învățătura Sa, care este bucurie, dragoste, adevăr și viață. În același timp, ele au fost socotite ca o jertfă adusă lui Dumnezeu.

Lumânările ard în sfeșnice sau candelabre cu o lumină, două, trei, șapte sau douăsprezece, având semnificație teologico-simbolică. Sfeșnicul, care arde sub cupolă, se numește de obicei, **policandru,** adică sfeșnic cu mai multe lumini. Alături de sfeșnice, în biserică se mai întrebuințează și **candele,** care au aceeași semnificație ca și lumânarea.

Odată cu introducerea luminii electrice, numărul lumânărilor și candelelor care ard în biserică a scăzut. Ele se păstrează mai ales ca jertfă adusă de credincioși. Pentru păstrarea picturii bisericilor, la multe lăcașuri de cult, s-au confecționat hote speciale pentru arderea lumânărilor.

De ce se întrebuințează tămâia la slujbe?

Unul din actele liturgice nelipsite din slujbele cultului divin public ortodox este cel al tămâierii sau cădirii, adică al răspândirii fumului și mirosului de tămâie prin mijlocirea cădelniței sau al cățuiei, obiect liturgic sub formă de cupă traforată, cu picior și toartă, care se poartă în mână, legănându-se. Atât în cădelniță, cât și în cățui se pune cărbune încins peste care se așază tămâia care răspândește fumul și mirosul specific.

Ce este și de când se întrebuințează tămâia în cultul creștin? Tămâia este o substanță mirositoare provenind din sucul unor arbori care cresc în Orientul Îndepărtat sau în Africa. În contact cu aerul, acest suc se încheagă. Există mai multe feluri de tămâie, după arborii din care provine. Smirna, de pildă, este un produs superior, de culoare galbenă, uneori cu puncte albe, care are un miros deosebit de plăcut. Ca și tămâia, ea constituia în vechime unul din darurile prețioase care se puteau face cuiva. Așa, de exemplu, Mântuitorului Hristos i s-au adus ca daruri de către magi, aur, tămâie și smirnă. Mai există, de

asemenea, un fel de tămâie numită mira, care este tot produsul unui arbore oriental.

Obiceiul și practica de a tămâia la cult sunt foarte vechi și le întâlnim și înainte de creștinism, în religiile orientale și mai ales în religia iudaică, de unde au trecut și în creștinism. La evrei exista un altar al tămâierii în care se ardea tămâie amestecată și cu alte materii mirositoare. În creștinism, practica tămâierii pătrunde destul de timpuriu. Primele dovezi despre aceasta avem din secolul al IV-lea. Mai târziu, rânduielile de slujbă și în special cele privitoare la Sfânta Liturghie, prevăd momentele la care au loc aceste tămâieri. Ele se fac de altfel, nu numai la liturghie, ci și la celelalte slujbe sfinte, încât, se poate spune că nu există serviciu divin la care să nu se întrebuințeze tămâie.

Tămâierea sau cădirea are și un simbolism liturgic. Ea este socotită ca simbol al rugăciunii care trebuie să se înalțe ca și fumul de tămâie. Când cădim locuri sau lucruri sfințite, atunci ea are un sens de venerare sau cinstire, iar când cădim lucruri care trebuie sfințite, simbolizează harul divin care se pogoară prin rugăciune. În genere, arderea tămâiei este privită ca un act de jertfă.

Tămâierea se uzitează numai la ortodocși și catolici. Protestanții și cultele neoprotestante nu o practică. Tămâia întrebuințată în Biserica noastră provine și din import dar și din fabricația proprie, din amestec de ingrediente mirositoare. Rășina coniferelor nu poate fi socotită tămâie.

Ce sunt prescura și artosul?

În cultul divin public ortodox, alături de vin și apă, pâinea este materia principală din care se pregătește Sfânta Împărtășanie.

Întrebuințarea pâinii ca materie de jertfă este veche. Se amintește de această folosire a ei în Vechiul Testament, când Melchisedec, regele Salemului, l-a întâmpinat pe Avraam cu pâine și vin, sub formă de ofrandă. Din rânduielile de la Cortul mărturiei lui Moise reiese că din lăcașul de cult, nu lipseau pâinile punerii înainte, tot ca un fel de jertfă. La Cina cea de Taină, când înființează Sfânta Euharistie, Mântuitorul folosește pâinea și vinul, ca elemente de bază ale Sfintei Împărtășanii, iar în rugăciunea „Tatăl nostru" ne îndeamnă să cerem „pâinea noastră cea spre ființă".

În cultul divin public ortodox, pâinea se folosește sub două forme: de **prescură** și de **artos.** Cuvântul prescură vine de la grecescul „prosfora" și înseamnă jertfă, ofrandă, aducere sau punere înainte. Prescura este făcută din pâine dospită, amestecată cu sare și apă. Ea este simbol al jertfei pentru că pâinea reprezintă viața și pe noi înșine care ne jertfim. Prescura are mai multe forme. Cea mai frecventă este cea de pâinișoară rotundă, pe care se aplică o pecete cu un instrument special numit **pistornic** și care imprimă inițialele IIS.HR.NI.KA dispuse sub formă de pătrat. Această formă rotundă simbolizează pământul sau lumea pentru care s-a jertfit Hristos și care i se aduce Lui ca ofrandă.

Altă formă a prescurii este cea de cruce cu patru cornuri sau capete care sugerează cele patru laturi ale lumii pentru care s-a răstignit Hristos sau cele patru brațe ale crucii. Există și prescuri cu cinci cornuri care ne duc cu gândul la cele cinci pâini înmulțite miraculos de Mântuitorul în pustie. De aici s-a luat obiceiul ca pentru pregătirea Sfintei Împărtășanii să se folosească cinci prescuri. Există și prescuri cu trei cornuri, care preînchipuiesc Sf. Treime.

Credincioșii dau preotului prescuri și pomelnice, adică liste cu cei vii și cu cei morți, pentru că la o liturghie totdeauna ne rugăm și pomenim atât credincioșii vii, cât și pe cei morți, scoțând din prescuri mici părticele. Din prescurile rămase de la pregătirea Sfintei Împărtășanii se face anafura, care se împarte la sfârșitul Sfintei Liturghii.

Prescurile se pregătesc de către o persoană cu viață curată.

Artosul este pâinea care se folosește la slujba Litiei săvârșită în ajunul marilor sărbători, seara. În cazul acestei slujbe, pâinile (de obicei cinci) se binecuvântează de către preot sau episcop, împreună cu grâul, vinul și untdelemnul și se dau credincioșilor la sfârșitul slujbei. Cuvântul vine de la „artos", din grecește, și înseamnă pâine, amintind tot de cele cinci pâini cu care Hristos a săturat mulțimile în pustie.

De când se întrebuințează toaca în cultul creștin?

Dacă poposim într-o zi în incinta unei mânăstiri, vom fi impresionați, printre altele, de sunetul frumos al toacii, bătută la diverse ore și care marchează începutul sau anumite momente din cultul divin zilnic.

Întrebuințarea toacei în cult s-a făcut din vechime. În primele secole, mai ales datorită persecuțiilor îndreptate împotriva creștinilor, aceștia erau chemați sau convocați la adunările de cult sau la slujbe de către persoane însărcinate special cu această îndatorire. După încetarea persecuțiilor, creștinii au întrebuințat diferite instrumente între care, la început, trâmbița sau tuba, folosită și la evrei, după aceea ciocanul de lemn cu care se bătea în ușile creștinilor, anunțându-i momentul de începere a serviciilor divine. Mai târziu, în Biserica de Răsărit apare un instrument care a rămas definitiv în cultul creștin și anume toaca. Acest instrument este confecționat fie din lemn, fie din fier.

Toaca din lemn este o scândură lungă și îngustă – făcută dintr-o esență sănătoasă și tare de copac (fag

sau paltin) în care se bate cu unul sau două ciocane de lemn, în funcție de poziția toacei. Dacă toaca este agățată, se bate cu două ciocane; dacă este portativă – numai cu unul. Toaca de fier este confecționată dintr-o bucată de metal în formă de șină lată, de regulă curbată, în care se bate cu ciocane de metal. De obicei, toaca de metal este fixată pe un suport sau atârnată în cuie, fie în clopotniță, fie în fața bisericii sau într-o latură a acesteia.

Toaca simbolizează trâmbița îngerilor cu care ei vor suna la sfârșitul veacurilor. De aceea, sunetul ei ne îndeamnă să participăm la slujbă și la viața liturgică în general, având în vedere că la judecata de apoi vom da socoteală de tot ceea ce am făcut în această viață.

Toaca se întâlnește în toate Bisericile din răsăritul creștin, atât în mediul urban, cât și în cel rural, dar mai ales în mânăstiri, pentru a aminti permanent viețuitorilor de aici momentele principale ale slujbei.

În Biserica Ortodoxă Română – toaca s-a întrebuințat de timpuriu și o întâlnim pretutindeni. În cult, ea vestește începutul celor șapte laude zilnice, începutul Sfintei Liturghii și al unor ierurgii. În Biserica noastră există trei feluri de toacă: 1) **toaca mică de lemn** sau **portativă,** care bate de regulă înconjurându-se biserica și făcându-se opriri în cele patru laturi ale ei; 2) **toaca mare,** tot de lemn, fixată în clopotniță sau în curtea bisericii, care se bate singură sau combinată cu cea mică, la slujbele cultului divin; 3) **toaca de fier** sau „tochița“ fixată în clopotniță sau în curtea bisericii.

Clopotele în cultul creştin

Alături de toacă, cu diversele ei forme, în cultul creştin se mai întrebuinţează, ca instrument de înştiinţare a începutului slujbelor sau de marcare a unor momente importante din cadrul lor, şi clopotele. Spre deosebire de toacă, ele au intrat mai târziu în întrebuinţarea liturgică, mai întâi în apus, apoi în răsărit. Clopotele simbolizează vocea sau chemarea lui Dumnezeu şi deci îndemnul de a participa la slujbele sfinte săvârşite în biserică.

După tradiţie, inventatorul clopotului este socotit Paulin de Nola din Campania, la sfârşitul secolului al IV-lea, de unde se trage şi denumirea apuseană de „campane" dată clopotelor.

În Biserica de răsărit, primele clopote au fost trimise în dar împăratului bizantin Mihail al III-lea (842–867), în anul 852 de către Ursus Patricianus, dogele Veneţiei. Generalizarea lor în tot răsăritul creştin s-a desăvârşit abia în secolul al XII-lea. După cucerirea Constantinopolului de către turci, clopotele au fost interzise de noii stăpânitori, ceea ce a făcut ca în multe părţi, să se revină la toacă.

Clopotele se întrebuinţează în toate bisericile creştine. Ele sunt numeroase în lăcaşurile de cult din Biserica Rusă, unde există adevărate game de clopote sunate după o tehnică asemănătoare cântatului la orgă.

Fiind socotit un obiect de cult foarte important, clopotul se sfinţeşte ori se stropeşte cu apă sfinţită după o rânduială specială. Clopotele se bat la diverse momente din timpul unei zile liturgice, fie în combinaţie cu toaca şi de regulă după baterea acesteia, fie singure. Bătutul clopotelor se face, ca şi toaca, la începutul slujbelor importante şi la unele momente de seamă din cadrul acestora, la slujba de seară, la miezul nopţii, de dimineaţă, la începutul Sfintei Liturghii, ca şi la unele ierurgii. Clopotele se mai întrebuinţează şi pentru a marca anumite evenimente sau întâmplări din viaţa credincioşilor sau a obştii creştine: încetarea din viaţă a unui enoriaş (când ele sună prelung, rar şi tânguios), în caz de incendii, războaie sau revoluţii ori alte evenimente deosebite, calamităţi, inundaţii, grindină ş.a. (când ele bat precipitat şi alarmant).

Clopotele se toarnă dintr-un aliaj special, în care predomină alama, care-i determină şi sonoritatea. În Patriarhia Română ele se toarnă la Mânăstirea Plumbuita.

Pentru adăpostirea clopotelor şi a toacei s-au zidit clopotniţele ortodoxe sau campanilele apusene. Ele sunt construcţii în formă de turn, fie separate de biserică, fie în unul din turnurile sau turlele bisericii.

La majoritatea bisericilor din ţara noastră, clopotniţele sunt separate de biserică, deşi există destule edificii în care turla de pe pronaos sau una din cele două turle existente aici serveşte drept clopotniţă.

De ce facem semnul crucii?

În viața creștinilor, semnul crucii joacă un rol cu totul aparte. Crucea este simbolul creștinismului, emblema sau semnul lui de recunoaștere. Până la Mântuitorul Hristos, crucea a fost obiect de tortură, pe ea fiind răstigniți cei mai mari răufăcători, în general tâlharii. De la Hristos, crucea devine obiect sfânt pentru că ea a fost sfințită prin sângele său vărsat pentru împăcarea omului păcătos cu Dumnezeu. Crucea este simbol al iubirii lui Dumnezeu-Tatăl, față de lume și al jertfei răscumpărătoare, adusă de Iisus Hristos.

O însemnătate deosebită a căpătat crucea după ce împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, a descoperit lemnul crucii pe care fusese răstignit Mântuitorul și după ce împăratul însuși a luat-o drept emblemă pentru steagurile și monedele care circulau pe atunci.

Învățătura despre modul de cinstire a crucii a fost fixată definitiv de sinodul al VII-lea ecumenic, de la Niceea, din anul 787, la care se precizează că ea se cinstește ca și icoanele, nu închipuind-o ca pe un

idol, ci purtându-ne cu gândul la Cel care a fost răstignit pe ea. Cu acest sens, o găsim prezentă pretutindeni, în viața creștină. Regula canonică prevede ca orice fel de cruce să fie sfințită înainte de a i se da destinația respectivă. Acest act al sfințirii dă și materialului din care este confecționată crucea un caracter de sfințenie, pentru că prin ea, ca și în cazul icoanelor, materia este scoasă de sub întrebuințarea obișnuită.

Cât privește formele crucii, în istoria creștinismului se cunosc mai multe din acestea. Astfel există o cruce în forma literei X, numită și **„crucea Sfântului Andrei"**, (folosită azi ca semn de circulație) pentru că pe o astfel de cruce a fost răstignit apostolul Andrei; există apoi o cruce cu brațele egale, cunoscută și sub denumirea de **„cruce greacă"**. Cea care are brațul vertical mai lung decât cel orizontal, așa cum este întrebuințată și în practica Bisericii noastre, se numește **„crucea latină"**. La acestea se adaugă **crucea** de tradiție **slavă,** cu șase sau opt brațe. În acest caz, la cele patru brațe care alcătuiesc crucea clasică, se adaugă unul scurt, la brațul de deasupra, însemnând tăblița pe care era scris la răstignire, în evreiește, grecește și latinește: Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor (I.N.R.I.). În tradiția ortodoxă, aceste cuvinte sunt reprezentate pe cele patru părți ale crucii sub forma IIs.HR.NI.KA, adică Iisus Hristos învinge (prin cruce). De asemenea, la crucea slavă se adaugă un băț scurt în partea de jos, puțin înclinat, amintind de suportul pe care s-ar fi sprijinit trupul lui Hristos.

Cruce, troiță, rugă

Crucea este prezentă permanent în viața credincioșilor. Pornind de la lăcașul de cult, construit în formă de cruce și până la crucea pe care o purtăm la pieptul nostru, ca obiect sfânt și ocrotitor, acest semn ne însoțește pretutindeni.

Crucea se ridică pe turlele bisericilor, arătând că în biserică se realizează mântuirea adusă de Hristos prin jertfa pe cruce. Uneori, pe turlele lăcașurilor de cult crucea este înfiptă într-o semilună sau folosește ca postament acest astru. Monumentele care au acest mod de prezentare a crucii sunt ctitorii domnești sau boierești, sub această formă ascunzându-se și o semnificație simbolică: lupta împotriva stăpânirii otomane, în vremea de dominație a Porții, și speranța în biruința creștinismului împotriva semilunii. Întâlnim apoi crucea în cimitire, arătând prin aceasta că cei răposați au adormit în credința învierii și nădejdea vieții veșnice.

În afară de crucile cimiteriale, există așa-numitele cruci **memoriale** sau comemorative, așezate la

marginile drumurilor, la răspântii sau în anumite locuri din orașe și sate unde s-au întâmplat evenimente memorabile. Există, de asemenea, crucile de hotar și cele cu caracter votiv, ridicate de voievozi, chiriarhi, sfetnici de divan, boiernași, negustori, meșteșugari, moșneni și răzeși pentru a comemora un eveniment sau pentru a cere ajutorul divinității. Astfel de cruci sunt cunoscute în Muntenia și Oltenia cu denumirea generală de **troiță,** iar în Transilvania cu cea de **rugă**. Între crucile renumite de acest fel amintim cele trei cruci de lângă catedrala patriarhală din București care fuseseră aduse din diferite locuri din țară și așezate în anul 1906 în Parcul „Carol", cu prilejul primei expoziții naționale românești, Crucea lui Leon Vodă, de la 1631, de lângă biserica Slobozia din București, Crucea de la Călugăreni din 1683–1684, ridicată de Șerban Cantacuzino în memoria lui Mihai Viteazul și altele. În mod cu totul excepțional, crucea apare și pe casele românilor ortodocși din Transilvania.

În iconografia bisericească, crucea este reprezentată în scenele care înfățișează răstignirea Mântuitorului Hristos, pogorârea de pe cruce, sau pe cei doi Sfinți Împărați Constantin cel Mare și mama sa Elena, în timpul cărora a fost găsită crucea pe care fusese răstignit Fiul lui Dumnezeu. Un amănunt care atrage atenția este acela că la brațul vertical al crucii, în partea de jos apare zugrăvit un craniu care amintește de Adam, cel care a gustat moartea prin mâncarea din pomul cunoștinței binelui și răului, dar care a fost înviat prin lemnul crucii. După tradiție crucea răstignirii Mântuitorului Hristos ar fi fost înfiptă chiar în locul unde fusese Adam înmormântat.

Semnul sfintei cruci, în cultul ortodox, se face împreunând cele trei degete de la mâna dreaptă (mare, arătător, mijlociu) şi strângând pe celelalte două în podul palmei, apoi ducând mâna la frunte, piept, umărul drept apoi stâng, cu formula: „În numele Tatălui (frunte) şi al Fiului (piept) şi al Sfântului Duh (umărul drept şi stâng), Amin".

II

Sărbătorile şi posturile

Ce calendar folosește Biserica Ortodoxă Română?

Deși timpul este o realitate metafizică ce scapă posibilităților umane de a-l măsura și împărți, omul a simțit nevoia să-și fixeze în timp sărbătorile religioase și să-și ritmeze activitățile gospodărești. Acestea au dat naștere la calendar. Termenul vine de la latinescul Calendae și înseamnă primele zile ale lunilor în care cetățenilor romani li se aduceau la cunoștință, în for, problemele de interes public.

În istoria omenirii au fost folosite mai multe feluri de calendare: lunare, solare sau lunaro-solare. Cel dintâi calendar a fost întocmit de egipteni. Calendarul care se întrebuințează astăzi în toată lumea creștină, ca și la unele popoare necreștine, a fost întocmit de către astronomul egiptean Sosigene, la anul 46 î.d.H. pe vremea împăratului Iulius Cezar, de unde s-a numit **calendar iulian.** El a fost preluat și de creștini, înscriindu-și în el sărbătorile. Întrucît acest calendar avea o eroare de calcul, el rămânea în urmă față de realitățile astronomice, cu o zi la 128 de ani. O primă încercare de îndreptare a lui s-a făcut în anul 325, de

către Sinodul I ecumenic, care s-a ocupat mai mult de modalitatea fixării datei Paștelui.

Cum însă calendarul continua să rămână în urmă, în secolul al XVI-lea această întârziere ajunsese la 10 zile. Atunci, la 1582, s-a operat prima îndreptare a calendarului de către astronomul italian Luigi Lilio, sub patronajul Papei Grigore al XIII-lea. Această operație nu a însemnat alcătuirea unui nou calendar, ci aducerea la zi a celui iulian. De aceea nu există un calendar gregorian propriu-zis, ci o reformă gregoriană a calendarului iulian, prin care s-au suspendat cele 10 zile de întârziere. El se numește **stil nou.**

Bisericile Ortodoxe nu au acceptat această îndreptare, rămânând la calendarul iulian stil vechi, care, la începutul secolului nostru, rămăsese în urmă cu 13 zile. De aceea, Bisericile Ortodoxe au hotărât să-și îndrepte și ele calendarul. Aceasta s-a întâmplat în 1923, când, la Congresul Interortodox de la Constantinopol, s-a operat îndreptarea calendarului iulian, printr-un sistem științific mult mai corect decât cel din 1582.

Cu toate acestea, nu toate Bisericile Ortodoxe și-au îndreptat calendarul. Între acestea se numără: Patriarhia Ierusalimului, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Sârbă și mânăstirile din Muntele Athos, cu excepția Vatopedului. Aceasta a încurajat apariția mișcării și grupării stiliste (care continuă să folosească vechiul calendar iulian), în special la greci și români. La noi stiliștii au sediul la Mânăstirea Slătioara în Moldova.

Cât privește Biserica Ortodoxă Română, aceasta folosește un dublu calendar: cel iulian, îndreptat la Constantinopol, pentru sărbătorile cu dată fixă, și cel vechi neîndreptat, pentru sărbătorile legate de Paști, a cărui dată este însă rotată după stilul nou.

Cum au apărut sărbătorile în viața creștină?

Instituția sărbătorilor are un rol deosebit în viața credincioșilor. Ele sunt acele zile din cursul unui an bisericesc în care se evocă și se comemorează evenimente de seamă și persoane sfinte din istoria vieții creștine. Cu aceste prilejuri, în lăcașurile de cult se săvârșește slujba divină, iar activitatea zilnică obișnuită se întrerupe.

Sărbătorile sunt practicate și respectate în toate religiile și am putea spune că ele apar odată cu manifestarea sentimentului religios. Cât privește sărbătorile religioase creștine, ele apar la început ca o prelungire a sărbătorilor iudaice, dar serbate în alt spirit și cu alt conținut, așa cum era Paștele sau Cincizecimea. Cu vremea însă, sărbătorile creștine înlocuiesc definitiv aceste sărbători. Cea dintâi sărbătoare de origine creștină este Duminica, în amintirea învierii din morți a Mântuitorului, eveniment care constituie piatra de temelie a învățăturii creștine. La aceasta s-au adăugat, în timp, începând cu secolul al III-lea, sărbătorile în cinstea Mântuitorului, care amintesc principalele evenimente din viața sa. Înce-

până cu secolul al II-lea, apar zilele de comemorare a martirilor şi mărturisitorilor care şi-au dat viaţa pentru Hristos. Din secolul al IV-lea şi mai ales din secolul al V-lea, când Biserica stabileşte definitiv învăţătura despre Maica Domnului, se fixează sărbătorile închinate Maicii Domnului. La acestea se adaugă cele închinate Sfintei Cruci, Sfinţilor îngeri, persoanelor importante din Vechiul şi Noul Testament, marilor pustnici şi trăitori ai vieţii creştine pe cele mai înalte culmi de sfinţenie.

La început, sărbătorile au avut un caracter local, apoi, cu vremea, s-au generalizat în întreaga creştinătate. Procesul acesta a durat câteva secole, dar oricum în secolul al VI-lea putem spune că marea majoritate a sărbătorilor calendarului creştin erau fixate definitiv. În fixarea acestora, un rol important l-a avut pietatea populară, autoritatea bisericească nefăcând decât să consfinţească practicarea acestor sărbători.

Sărbătorile au fost fixate de la început în documente care au purtat diverse nume: calendare, martirologii, minologii sau sinaxare care erau colecţii de vieţi de personalităţi şi de evenimente însemnate din viaţa Bisericii. Contopite, coroborate şi prelucrate, ele au dat naştere Sinaxarului sau Calendarului Bisericii Ortodoxe. În definitivarea lui, un rol important l-au avut Sf. Simeon Metafrastul (sec. X), Nicodim Aghioritul (sec. XVIII) şi Bartolomeu din Cutlumuş (sec. XIX). Aceştia au adăugat la sfinţii vechi şi pe neomartirii greci, ca şi pe sfinţii din unele Biserici naţionale, canonizaţi mai târziu.

Sărbătorile sunt zile de aducere aminte şi de cinstire a persoanelor şi evenimentelor sfinte din istoria mântuirii, având rol pedagogic, instructiv şi educativ pentru credincioşi. Ele sunt notate diferit, după însemnătatea lor, în calendarul de perete.

De ce şi cum serbăm Duminica?

Aşa cum arătam în alt loc, cea mai veche sărbătoare creştină este Duminica. Denumirea ei vine de la cuvintele latineşti *dominica dies* care înseamnă „zi domnească" sau „zi împărătească", adică zi închinată lui Dumnezeu. Ea este sărbătoarea săptămânală a creştinilor.

Duminica a fost instituită şi respectată ca zi de sărbătoare pentru mai multe motive. Cel mai important este acela că în zi de Duminică a avut loc Învierea Mântuitorului Iisus Hristos. Tot în zi de Duminică s-a petrecut un alt eveniment din istoria creştinismului, cu semnificaţii majore pentru existenţa Bisericii, şi anume pogorârea Duhului Sfânt peste Sfinţii Apostoli. Învierea lui Iisus Hristos şi pogorârea Sfântului Duh sunt cele mai de seamă momente din istoria de început a vieţii creştine.

După mărturiile biblice şi istorice, această zi a constituit de la început sărbătoarea săptămânală a creştinilor, în care ei se adunau în lăcaşurile de cult şi „frângeau pâinea", adică săvârşeau Sfânta Liturghie. Cât au durat persecuţiile împotriva creştinilor,

această zi nu a putut fi declarată ca zi oficială de odihnă și sărbătoare, dar a fost respectată ca atare. Abia după încetarea persecuțiilor și după libertatea religioasă adusă de Sf. Constantin cel Mare, acesta a declarat-o ca zi oficială de odihnă în imperiu. Aceasta nu înseamnă, cum eronat se spune, că el a instituit Duminica drept zi de odihnă, ci că doar a oficializat și legalizat o practică respectată de peste trei sute de ani de către creștini.

Pe lângă denumirea de Duminică, adică de zi domnească, pentru această zi s-a mai folosit, și se mai folosește și azi cea de „ziua Soarelui" (Sonntag la germani, Sunday la englezi), de proveniență păgână; cu timpul, ea a dobândit un sens creștin, prin „soare" subînțelegându-se „Soarele Hristos" sau Răsăritul „cel de sus" cum se numește el în cântările liturgice.

Sărbătoarea Duminicii, amintind de Învierea lui Hristos, a fost mereu zi de bucurie și sărbătorită ca atare. Canoanele Bisericii interzic în această zi manifestările religioase care sunt expresia întristării și pocăinței: postul, îngenuncherea, mătăniile. Chiar obiceiul îmbrăcării cu haine curate sau noi, în această zi, respectat mai ales la țară, arată caracterul de bucurie acordat sărbătorii.

Duminica s-a serbat mereu cu participarea la slujba divină. La început, dacă cineva lipsea trei duminici consecutiv de la biserică, era înlăturat din obștea creștină. De asemenea, rânduielile bisericești recomandă întreruperea activităților zilnice și serbarea prin odihnă, fiind îngăduite numai activitățile filantropice.

Într-un an bisericesc sunt 52 de duminici dintre care cele mai importante sunt: Duminica Învierii, a Rusaliilor numită și Duminica Mare, a Floriilor, duminicile de dinainte și de după Crăciun, Bobotează și Înălțarea Sfintei Cruci.

Crăciunul – sărbătoarea renașterii spirituale

Una dintre sărbătorile cele mai importante și mai pline de sens duhovnicesc în viața credincioșilor este Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos sau Crăciunul, cum este ea cunoscută cu denumirea populară. În ceea ce privește originea acestui cuvânt, părerile filologilor sunt împărțite. Așa, de exemplu, unii îl derivă de la cuvântul *carnationem,* adică mâncare de carne pentru că sărbătoarea se prăznuie cu consum mare de carne, după o perioadă lungă de post.

Alții cred că vine de la *calationem* care înseamnă chemare, convocare, întrunire, iar alții îl deduc de la termenul latin *creationem* care înseamnă creație. Această părere din urmă este cea mai acceptată, dacă avem în vedere și sensul teologic al sărbătorii: și anume prin nașterea lui Iisus Hristos se realizează o nouă creație a făpturii și a omului, adică renașterea lui spirituală, care se realizează de fapt, prin botez.

Sărbătoarea Crăciunului, la 25 decembrie, s-a celebrat în Apus, începând din secolul al III-lea. În Răsărit, separarea dintre Crăciun și Bobotează, care

erau serbate împreună la 6 ianuarie, sub denumirea de Epifania sau Teofania, adică arătarea lui Dumnezeu în lume s-a făcut la anul 375, când Crăciunul a început să se serbeze şi aici la 25 decembrie.

Pentru însemnătatea ei deosebită în istoria mântuirii, Naşterea Domnului a fost serbată dintotdeauna cu mare fast şi solemnitate. Ea este pregătită de o perioadă de post de patruzeci de zile. Ultima zi de post, cunoscută sub denumirea de Ajunul Crăciunului este o zi de post aspru. În această zi, cei care postesc până spre seară obişnuiesc să mănânce grâu fiert, amestecat cu fructe şi miez de nucă şi miere sau foiţe subţiri de pâine, ca pentru plăcintă, coapte, în care se înfăşoară miez de nucă amestecat cu zahăr sau miere. Ele se numesc „scutecele Mântuitorului". În multe părţi din ţară se obişnuieşte să se facă pomană cu astfel de grâu sau foiţe.

Tot în ajunul sărbătorii sau cu câteva zile înainte de aceasta, preoţii umblă pe la casele credincioşilor, cu icoana Naşterii, vestind apropierea sărbătorii Crăciunului, binecuvântându-le familiile şi lucrurile din gospodărie. Umblatul cu icoana este unul dintre cele mai vechi obiceiuri creştineşti, amintit chiar din primele secole, constituind una dintre cele mai importante vizite pastorale care trebuie cultivate şi păstrate cu sfinţenie. Acest obicei face parte din bogăţia de datini şi tradiţii care au însoţit prăznuirea solemnă a marii sărbători a Naşterii Domnului. Prin prezenţa preotului, a icoanei, ca simbol al prezenţei lui Hristos şi prin binecuvântarea slujitorilor, adusă cu acest prilej, sărbătoarea capătă frumuseţe şi solemnitate.

De ce umblă preotul cu icoana înaintea Crăciunului?

Între practicile tradiţionale creştineşti legate de sărbătoarea Crăciunului sau a Naşterii Mântuitorului este şi umblatul cu icoana. Aceasta este de fapt o vizită pe care preotul o face credincioşilor parohiei sale în ajunul Crăciunului sau, acolo unde parohia este mai întinsă şi mai numeroasă, cu câteva zile înainte de această sărbătoare. Efectuând această vizită, preotul îşi pune doar epitrahilul şi poartă cu el o icoană care înfăţişează scena naşterii Mântuitorului, cântând troparul sărbătorii şi dând credincioşilor icoana pentru a fi sărutată.

Faţă de această practică, atitudinea celor vizaţi este diferită, arătând starea lor sufletească, educaţia religioasă, credinţa în Dumnezeu şi respectul faţă de datinile şi practicile bisericeşti, nivelul de cultură şi concepţia faţă de Biserică şi slujitorii ei. În funcţie de acestea, marea majoritate a enoriaşilor primeşte cu bucurie vizita preotului, văzând în ea o vestire a sărbătorii Naşterii Domnului, o prezenţă a binecuvîntării Bisericii prin persoana preotului slujitor. De aceea, pentru mulţi dintre ei sărbătoarea este ştirbită de frumuseţe dacă nu este precedată de vizita preotului cu icoana.

Alții privesc această vizită ca pe o practică, legată de tradiție sau obicei, fără să-i dea mare importanță sau semnificație.

A treia categorie de persoane privește cu indiferență, ostilitate sau rea-voință acest obicei, refuzând să primească pe preot în casă. Asemenea situații se întâlnesc mai ales în mediul urban, pentru că la țară umblatul preotului cu icoana este o adevărată sărbătoare. Cei care resping vizita preotului dau dovadă de lipsa unei elementare educații religioase, de convingeri atee și atitudini anticlericale și anticreștine, de ignoranță în privința datinilor și obiceiurilor creștine și românești.

Ce este de fapt umblatul cu icoana? O vizită pastorală pe care preotul o face cu prilejul sărbătorii Crăciunului. Vizitele pastorale constituie una din căile cele mai bune pentru cunoașterea parohiei și a vieții credincioșilor. Acest obicei, al umblatului cu icoana are o vechime foarte mare. El a intrat în practica Bisericii încă din primele secole ale vieții creștine și mai ales când sărbătoarea Crăciunului s-a fixat definitiv la 25 decembrie. Până în secolul al IV-lea, și mai precis până în 379, Crăciunul era sărbătorit odată cu Boboteaza, la 6 ianuarie, cu denumirea de Epifanie sau Teofanie, adică arătarea lui Dumnezeu. De la această dată, Crăciunul s-a serbat la 25 decembrie, ca sărbătoare deosebită de Bobotează. Tot din acel timp este menționat și obiceiul umblatului cu icoana care avea loc în ajunul sărbătorii, care era zi de ajunare, adică de post complet. Înmulțindu-se numărul credincioșilor din parohii, umblatul cu icoana s-a extins cu câteva zile înainte de ajun, pentru ca preotul să poată trece pe la fiecare familie. De atunci, obiceiul s-a păstrat neîntrerupt până astăzi, fiind respectat de credincioși și cultivat de către preoți cu sensul lui major pe care îl joacă în viața duhovnicească.

Ce sunt Deniile?

În calendarul ortodox săptămâna a cincea a Postului Paștelui – sunt menționate, în zilele de miercuri și vineri, Denii, a Canonului celui Mare și a Acatistului Născătoarei de Dumnezeu.

Ce sunt aceste Denii?

Prin caracterul și conținutul lor, deniile sunt unicate în cultul divin ortodox. Cuvântul „denie" vine de la slavonescul **vdenie** și înseamnă priveghere sau slujbă nocturnă. Mai precis, denia este slujba utreniei sau „de dimineață" care se săvârșește seara, în ajun. Denia se deosebește de **priveghere,** care înseamnă tot slujbă de seară, prin faptul că se referă numai la utrenia săvârșită seara.

Dacă privegherea se săvârșește în ajunul sărbătorilor importante, deniile se săvârșesc numai în două săptămâni din timpul unui an bisericesc și anume: în săptămâna a cincea și a șaptea (sau a Patimilor) din Postul Paștelui. Cele două denii din săptămâna a cincea sunt utreniile zilelor de joi și sâmbătă săvârșite seara, în ajun. Slujba este o utrenie de post care înglobează în ea cele două piese

imnografice foarte importante și frumoase: Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Critlanul, imnograf din secolul al VIII-lea și Acatistul Bunei Vestiri, atribuit patriarhului Serghie al Constantinopolului (sec. VII). Prima piesă imnografică, cunoscută și sub numele de **Canonul de pocăință** este alcătuit din 250 de imnuri sau strofe în care autorul exprimă în formă întraripată zdrobirea inimii celui păcătos, constituind un imn statornic spre pocăință. Cea de a doua compoziție imnografică, **Acatistul Bunei Vestiri,** este un imn de laudă închinat Maicii Domnului, alcătuit din 24 de strofe. Această piesă imnografică dă expresie sub formă poetică, învățăturii Bisericii despre Maica Domnului.

Deniile din săptămâna ultimă a Postului sau Săptămâna patimilor sunt slujbele la care credincioșii participă, prin tradiție, în număr foarte mare. Ele se săvârșesc în biserici începând cu seara Floriilor, deci din Duminica a șasea a postului, până vineri seara, inclusiv. Ca și cele din săptămâna a cincea și aceste utrenii au elemente specifice care le dau caracter de unicat. Dintre aceste denii, cele mai importante sunt cele de joi și vineri seara, cunoscute și sub denumirile de **denia mică** și **denia mare.** Cea de joi seara are ca elemente specifice, citirea celor 12 Evanghelii ale patimilor și scoaterea solemnă a Sfintei Cruci în mijlocul bisericii. Cea de vineri seara se deosebește de celelalte denii prin Cântarea Prohodului, în trei stări ca și prin ritualul înconjurării bisericii cu Sfântul Epitaf (cusătură sau pictură de mare frumusețe care reprezintă scena punerii în mormânt).

Ce este Duminica Floriilor?

Cu o săptămână înainte de Paști, în Biserica Ortodoxă se prăznuiește sărbătoarea Intrării Mântuitorului în Ierusalim, care are la bază evenimentul intrării triumfale a Mântuitorului în Ierusalim înainte de Patimile și Învierea Sa din morți.

Prin această intrare, se împlinea una din proorocirile mesianice ale Vechiului Testament, și anume cea a proorocului Zaharia, făcută cu 500 de ani înainte de nașterea Domnului, prin care spunea: „Bucură-te foarte, fiica Sionului, căci iată împăratul tău vine la tine drept și biruitor: smerit și călare pe asin, pe mânzul asinei". Cu șase zile înainte de Paștele iudaic Iisus venise în Betania unde era Lazăr pe care-l înviase din morți, iar a doua zi a intrat în Ierusalim. Mulțimea, venită aici pentru sărbătoarea Paștelui, auzind de venirea Lui a luat ramuri de finic și a ieșit în întâmpinarea Lui strigând: „Osana! Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului".

De la acest fapt a luat naștere sărbătoarea care se mai numește în popor și Floriile, unul din cele zece praznice împărătești în cinstea Mântuitorului.

Sărbătoarea mai este cunoscută și cu alte denumiri, cum ar fi cea de „Duminica Stâlpărilor" pentru că

istorisirea evanghelică ne amintește de faptul că poporul ținea în mâini stâlpări, adică ramuri sau crenguțe de finic, palmier sau de măslin, de unde și denumirea de „Duminica ramurilor". În amintirea acestui fapt, în această zi se aduc în bisericile noastre ramuri de salcie care se binecuvântează cu o rugăciune specială, în timpul slujbei de dimineața, înaintea Sf. Liturghii și se împarte credincioșilor, care le țin în mâini tot timpul slujbei, ca simbol al biruinței împotriva morții, dovedită prin învierea lui Lazăr de către Mântuitorul, cu o zi mai înainte. Aceste ramuri sunt apoi purtate, în unele părți ale țării noastre, la brâu, ca o cingătoare, pentru tămăduirea de dureri de mijloc. În alte locuri, din ele se fac cununițe care se așază la icoane sau candele, până în anul următor, fiind aducătoare de bine.

Sărbătoarea mai este cunoscută și sub denumirea de „Duminica aspiranților sau candidaților la botez" pentru că, odinioară, în această zi, cei care doreau să primească botezul și erau instruiți în învățăturile de credință, erau înscriși, cu binecuvântarea episcopului pe listele de candidați la primirea acestei Taine, fiind obligați să învețe Crezul. Sărbătoarea se mai numește și „Duminica grațierilor", căci în cinstea ei împărații grațiau pe cei din închisori.

Cea mai cunoscută denumire a acestei sărbători este cea de „Duminica Florilor sau Floriilor" pentru că ea cade la începutul primăverii, când apar și primii muguri și cele dintâi flori de salcie, cătină, corn și altele.

Sărbătoarea este menționată încă din secolul al IV-lea, de o serie de scriitori și documente istorice bisericești.

Fiind praznic împărătesc și zi de mare bucurie duhovnicească, deși în perioada Postului, se îngăduie consumarea de pește, untdelemn și vin.

În seara Floriilor încep deniile Săptămânii Patimilor.

Paștele – cea mai mare sărbătoare creștinească

Duminica aceasta, creștinii ortodocși vor serba Paștele, „praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor", așa cum îl definește una din cântările de bază bisericești. Paștele este cea mai mare sărbătoare creștină, pentru că prin ea se face cuviincioasă amintire de Învierea Mântuitorului din morți, care înseamnă temelia învățăturii de credință creștină.

Cuvântul **Paști** vine din limba ebraică, prin filieră latină, sub forma plurală de **paschae** și înseamnă trecere. Prin analogie cu Paștele iudaic sau sărbătoarea azimilor, care amintea de trecerea și eliberarea iudeilor din robia egipteană, Paștele creștin înseamnă trecerea de la moarte la viață și eliberarea din robia păcatului și a morții adusă de Iisus Hristos prin învierea Sa din morți.

Paștele este cea mai veche sărbătoare creștină. El s-a prăznuit de la începuturile creștinismului, dar modul serbării și data acestei sărbători s-au deosebit de la o regiune la alta, în primele veacuri creștine. Cea dintâi reglementare oficială a datei sărbătoririi

Paştelui a formulat-o Sinodul I ecumenic de la Niceea, din anul 325 şi această hotărâre a rămas normativă până astăzi. Iată ce prevedea hotărârea Sinodului:

a) Paştele se va serba întotdeauna numai în zi de Duminică; b) această Duminică trebuie să fie cea care urmează imediat după luna plină de după echinocţiul de primăvară; c) dacă Paştele creştin coincide cu data Paştelui iudaic, se va amâna cu o săptămână, serbându-se în Duminica următoare.

Conform acestei hotărâri, Paştele urmează să cadă într-un interval de 35 de zile, cuprins între 22 martie şi 25 aprilie. Până în 1582, Paştele a fost serbat la aceeaşi dată de către toate Bisericile creştine. Din 1582, creştinătatea s-a împărţit în două în privinţa serbării Paştelui: Bisericile apusene, catolice şi apoi protestante serbează Paştele între 22 martie şi 25 aprilie ale stilului nou, realizat de reforma gregoriană a calendarului iulian. Bisericile ortodoxe au serbat, până în 1924, Paştele pe stil vechi, deci în urma celui catolic şi protestant. Din 1924 Bisericile care au adoptat calendarul îndreptat, au serbat Paştele odată cu cele apusene, până în 1927. După această dată şi până în prezent, toate Bisericile ortodoxe serbează Paştele după Pascalia sau regula veche, deci între 22 martie şi 25 aprilie după stilul vechi.

Paştele ortodox se serbează mereu după cel catolic, diferenţa mergând uneori până la o lună. Coincidenţele între Paştele catolic şi cel ortodox sunt rare şi întâmplătoare; uniformitatea datei Paştelui nu ar putea-o asigura decât folosirea aceluiaşi calendar în toată creştinătatea.

Pentru creştini, Paştele a fost şi rămâne sărbătoarea cea mai plină de bucurie, exprimată prin abundenţa de lumină şi frumuseţea slujbei divine. Creştinii se salutau şi se salută şi azi cu formulele: „Hristos a Înviat!“ şi „Adevărat a Înviat!“ până la Înălţarea Domnului. În trecut, cu acest prilej se eliberau prizonierii şi sclavii, se aduceau ofrande la biserică şi mai ales ouă roşii, care amintesc de sângele Mântuitorului, se binecuvântau şi se împărţeau săracilor. Se făcea botezul catehumenilor şi se interziceau petrecerile deşănţate şi actele de penitenţă şi întristare. Paştele rămâne inima spiritualităţii ortodoxe.

Ce este „Izvorul tămăduirii"?

În calendarul creștin ortodox, în ziua de vineri din Săptămâna luminată, adică perioada cuprinsă între Duminica Învierii sau a Sfintelor Paști și Duminica Tomii sau prima după Înviere, figurează una din sărbătorile foarte scumpe pietății ortodoxe. Ea poartă numele de *Izvorul tămăduirii,* și este o sărbătoare cu „ținere", adică având slujba săvârșită în biserică, o zi bisericească importantă în care se face slujbă și mai ales Sfânta Liturghie, urmată de sfințirea mică a apei. Sărbătoarea este închinată Maicii Domnului și face parte din așa-numitele sărbători mici, închinate Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu.

Conform practicii și tradiției bisericești, dintre toți sfinții cinstiți în ortodoxie, Maica Domnului are cele mai multe sărbători închinate ei. Dintre acestea, patru sunt socotite „mari" și incluse adesea în manualele teologice, ca și în iconografia de pe catapeteasmă, în rândul praznicelor împărătești. Aceste sărbători sunt: Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie) numită și Sfânta Maria mică, Intrarea

în Biserică sau Ovidenia ori Vovidenia (21 noiembrie), Bunavestire sau Blagoveștenia (25 martie) și Adormirea Maicii Domnului sau Uspenia (15 august). Alături de aceste sărbători mari, mai există șapte sărbători de mai mică importanță închinate Maicii Domnului care ne amintesc anumite momente din viața ei. Între acestea se numără și Izvorul tămăduirii care se bucură de mare cinstire, deoarece cade mereu Vineri în Săptămâna luminată sau pascală.

Sărbătoarea își trage denumirea de la o minune săvârșită de Maica Domnului prin apa unui izvor cu putere tămăduitoare, descoperit de un creștin pios, pe nume Leon, prin mijlocirea Maicii Domnului. Ajungând apoi în funcție importantă de stat al Imperiului de Răsărit (457–474), el a înălțat pe acel loc în anul 457 o biserică numită „Izvorul tămăduirii", închinată Maicii Domnului. Biserica a fost restaurată și îngrijită de împărații Iustinian, Vasile Macedoneanul și Leon Înțeleptul.

Biserica „Izvorul tămăduirii" a devenit apoi un centru de manifestare a puterii și milostivirii Maicii Domnului față de cei în suferință. Alături de Mântuitorul, care se arată în această săptămână ca izvor al vieții și învierii noastre, Maica Domnului apare ca ocrotitoare a vieții noastre și „Izvor al tămăduirilor".

În această zi, după Sfânta Liturghie, în biserici, și uneori la fântâni și izvoare, se săvârșește slujba sfințirii apei, după o rânduială specială. În unele părți din țară, preoții merg și stropesc casele credincioșilor cu această apă sfințită, foarte căutată în viața lor.

Ce este Ispasul?

Între Praznicele Împărătești cu dată variabilă, legată de Paști, este și sărbătoarea Înălțării la cer a Domnului, pe care Biserica o va serba. Sărbătoarea se mai numește în popor și *Ispas,* de la cuvântul de origine slavonă Supasu, care înseamnă Mântuitorul. Este sărbătoarea în care Biserica face amintire în fiecare an de ultimul eveniment din viața pământeană a Mântuitorului. Prin înălțarea Sa la cer, se încheie activitatea Sa de răscumpărare a neamului omenesc din robia morții și a păcatului.

Evenimentul Înălțării este amintit în Sfintele Evanghelii și descris pe larg în cartea Faptele Apostolilor, unde se spune că, după Învierea sa din morți, Mântuitorul s-a arătat Sfinților Săi ucenici și Apostoli, timp de 40 de zile, prin multe semne doveditoare. Vorbind cu ei despre împărăția lui Dumnezeu, i-a încredințat că le va trimite Duhul Sfât care le va da putere pentru a fi martori și mărturisitori ai Lui în Ierusalim, Iudeea, Samaria și până la marginile pământului. Și zicând acesta, s-a înălțat la cer, iar un nor l-a luat din fața ochilor lor. Este exact ceea ce

iconografia ortodoxă înfățișează referitor la praznicul Înălțării.

Evenimentul Înălțării la cer a Mântuitorului este adevăr de credință, mărturisit și în Crez. El are importanță deosebită în viața credincioșilor, și deci a Bisericii. Mai întâi, pentru că el încheie șirul actelor sau momentelor importante din viața Mântuitorului, apoi, prin Înălțare, firea omenească este înălțată în persoana Mântuitorului la Dumnezeu și constituie premisa pogorârii Duhului Sfânt pentru a continua lucrarea în Iisus în Biserică.

Sărbătoarea cade întotdeauna la 40 de zile după Înviere, de aceea se serbează mereu în joia săptămânii a șasea după Paști. Deși sărbătoarea are o bază biblică și s-a prăznuit de timpuriu, mărturii scrise despre existența ei avem doar din secolele III–IV. Așa, de exemplu, Constituțiile Apostolice o menționează ca pe una dintre cele mai vechi sărbători. După unele mărturii istorice, ea se prăznuiește la început odată cu Cincizecimea, sau Rusaliile, deci la 50 de zile de la Înviere. Începând cu secolul al IV-lea, o serie de Sfinți Părinți fac referire la această sărbătoare, lăsând predici sau cuvântări ținute cu această ocazie, așa cum fac Sf. Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin, Sf. Atanasie al Alexandriei și Sf. Grigorie de Nissa, ca și Socrate. Dacă pelerina Egeria vorbește de serbarea ei odată cu Rusaliile, Fericitul Augustin (sec. V) ne arată că în vremea lui ea era generalizată și serbată la 40 de zile după Înviere, în toată lumea creștină.

Sărbătoarea a căpătat o importanță deosebită după ce Sf. Împărăteasă Elena, mama Sf. Constantin cel Mare, a construit o biserică măreață pe muntele

Măslinilor, de unde se înălțase Domnul și unde sărbătoarea se prăznuia cu mare fast, așa cum se face și astăzi.

Există obiceiul ca în această zi, creștinii să se salute cu „Hristos s-a înălțat!“ Tot în această zi, în bisericile noastre se face pomenirea generală a eroilor morți pe câmpurile de luptă, pentru ca sufletele lor să se bucure de ajutorul Mântuitorului înălțat la cer. În unele părți de țară, în ajunul Înălțării, seara, se pun frunze de pelin la ferestre și uși, ca și în paturi.

Sărbătoarea Rusaliilor

În cea de-a cincizecea zi după Înviere vom serba Pogorârea Duhului Sfânt sau Rusaliile, cunoscute în popor și cu denumirea de Duminica Mare, pentru importanța ei în istoria mântuirii. Evenimentul pogorârii Duhului Sfânt peste Sfinții Apostoli este istorisit în cartea „Faptele Apostolilor“, unde se spune că în ziua Cincizecimii iudaice „toți apostolii erau adunați la un loc și, din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet ca de suflare de vânt ce vine repede și a umplut toată casa unde ședeau ei. Și li s-au arătat, împărțite, limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei. Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi“.

După această întâmplare deosebită, Apostolul Petru a ținut o predică înflăcărată în urma căreia s-au botezat 3 000 de suflete, ceea ce a constituit nucleul primei comunități creștine. De aceea, sărbătoarea este considerată ca zi a întemeierii Bisericii creștine.

Se mai numește și sărbătoarea Duhului Sfânt, fiindcă e vorba de a treia persoană a Sfintei Treimi. Cum evenimentul pogorârii Duhului Sfânt s-a întâm-

plat la 50 de zile după Înviere și în ziua Cincizecimii iudaice, în care se amintea de darea legii pe muntele Sinai, sărbătoarea se mai numește și Cincizecimea. Numele de Rusalii vine de la Rosalia, adică sărbătoarea romană a trandafirilor sau rozelor, peste care se suprapune creștina sărbătoare, care, la cei vechi, era închinată și strămoșilor.

Alături de Paști și de Duminică, sărbătoarea Cincizecimii este cea mai veche sărbătoare creștină. Despre prăznuirea ei se vorbește chiar în perioada apostolică, fiind apoi menționată în mod expres de Constituțiile Apostolilor. De asemenea, despre această sărbătoare amintise Sf. Pirineu, Tertulian și Origen. Canonul 20 al Sinodului I ecumenic (325) interzice îngenuncherea într-o zi așa de importantă ca aceasta. Începând cu secolele IV-V, ea este tot mai des amintită prin predicile închinate acestei sărbători.

Sărbătoarea Rusaliilor a fost și rămâne cea mai importantă după cea a Paștilor. În vechime, în jurul acestei sărbători se făcea botezul catehumenilor și erau interzise, ca și azi, postul și îngenuncherea, dezlegarea de a mânca de dulce continuându-se toată săptămâna următoare. Împărații bizantini au interzis spectacolele din circuri și teatre, ca și orice lucru necuviincios care ar fi întinat frumusețea sărbătorii.

A existat dintotdeauna obiceiul, moștenit de la evrei, de a împodobi casele și bisericile cu ramuri verzi și flori, simbol al curățirii și al înnoirii. Cel mai adesea, se aduc în biserici foi de nuc sau de tei, care simbolizează limbile de foc care s-au pogorât peste Sfinții Apostoli.

De sărbătoarea Rusaliilor este legată pomenirea generală a morților din ajunul acestei sărbători, cunoscută cu denumirea de Moșii de vară.

Preobrajenia sau Pobreajenul

Între sărbătorile cu dată fixă închinate Mântuitorului Hristos și socotite praznice împărătești, figurează și cea a Schimbării la față a Domnului, pe care Biserica o prăznuiește în fiecare an la 6 august. Sărbătoarea mai este cunoscută în popor și cu denumirea de origine slavă, Preobrajenia, Probojenia sau Pobreajenul.

Sărbătoarea are o bază biblică și ne amintește în fiecare an de schimbarea la față a Mântuitorului pe muntele Taborului, înaintea a trei dintre ucenicii Săi: Petru, Iacob și Ioan. Evenimentul schimbării la față, care poate fi socotit și ca o minune, este istorisit în Sfintele Evanghelii și el a avut loc pentru a arăta ucenicilor și a le întări convingerea că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu. Transfigurarea, cum este numită în Biserica Romano-catolică această minune de pe Tabor, a fost o anticipare a schimbării trupului Mântuitorului, prin învierea Sa din Moarte, și o încredințare a transfigurării trupurilor noastre la învierea de apoi.

Deși are o bază biblică, sărbătoarea este mai nouă decât alte praznice împărătești. Așa cum s-a întâmplat cu multe sărbători, și aceasta a fost la început ani-

versarea sfinţirii unui lăcaş de cult ridicat de către împărăteasa Elena pe muntele Taborului, unde a avut loc schimbarea la faţă a Mântuitorului. Sunt şi cercetători şi teologi care cred că această sărbătoare s-ar fi suprapus şi ar fi înlocuit o sărbătoare păgână mai veche, închinată zeiţei Diana.

Primele menţiuni documentare despre această sărbătoare le avem din prima jumătate a secolului al V-lea, când apar cuvântări sau predici festive în cinstea sărbătorii. Despre această sărbătoare au amintit şi au scris predici: Proclu Patriarhul Constantinopolului, Sf. Chiril al Alexandriei şi Leon cel Mare, Papă al Romei. Deşi sărbătoarea apare menţionată în calendare încă din secolul al VII-lea, se pare că ea a fost înscrisă definitiv ca sărbătoare în sinaxare în secolul VIII. Din această perioadă se păstrează o foarte frumoasă cuvântare festivă scrisă de Sf. Ioan Damaschin şi Cosma de Maiuma, ceea ce denotă că sărbătoarea se generalizase în această perioadă.

În Biserica apuseană sărbătoarea a pătruns mai târziu (secolul VII), dar a fost fixată definitiv de către Papa Calist al III-lea, ca mulţumire pentru victoria obţinută de creştini împotriva turcilor la Belgrad în anul 1456.

Sărbătoarea înseamnă deci consemnarea arătării Dumnezeirii pe muntele Tabor. În legătură cu această sărbătoare, există unele obiceiuri care poartă o urmă de mare vechime. Aşa de exemplu, în ziua de Schimbarea la faţă se aduc în biserici primele roade din pârga de struguri, care se binecuvântează şi se împart credincioşilor.

În Biserica Ortodoxă Română, ziua Schimbării la faţă este consacrată şi pomenirii generale a morţilor şi mai ales a eroilor căzuţi pentru apărarea patriei. O solemnitate deosebită are această sărbătoare în Biserica Armeană.

Drăgaica sau Sânzienele

În ziua de 24 iunie a fiecărui an bisericesc, în Biserica Ortodoxă se serbează sărbătoarea Naşterii Sfântului Ioan Botezătorul, cunoscută în popor şi cu denumirea de Drăgaica sau Sânziene. Această sărbătoare este una din cele cinci zile de pomenire pe care Biserica le-a închinat Sf. Ioan Botezătorul.

În ordinea cinstirii, acesta urmează imediat Maicii Domnului, deoarece el este socotit de însuşi Mântuitorul „cel mai mare dintre cei născuţi din femeie", adică cel mai însemnat prooroc al Vechiului Testament, care încheie şirul acestor personalităţi religioase marcante iudaice, care au vorbit despre venirea Mântuitorului, făcând legătura cu legea Noului Testament. El este cel care îl arată lumii pe Mântuitorul Hristos direct, zicând: „Iată mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii" şi-l botează în Iordan, după ce mai întâi îi pregăteşte calea venirii. De aici şi denumirea sa de Înainte mergător şi Botezător al Mântuitorului Hristos.

Dacă la ceilalți sfinți ai Bisericii pomenim numai de ziua morții lor, socotită de fapt ca naștere pentru viața veșnică, Maicii Domnului și Sfântului Ioan Botezătorul le pomenim și ziua nașterii.

Sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul are un temei biblic, pentru că evenimentul amintit este consemnat de Sfântul Evanghelist Luca cu amănunte în Evanghelia Sa. Nașterea aceasta a avut loc cu șase luni înainte de cea a Domnului Iisus Hristos. Sărbătoarea apare atestată documentar în secolele IV–V, când se fixează definitiv și data Crăciunului.

În popor, sărbătoarea se mai numește Drăgaica sau Sânziene și dacă în calendarele bisericești mai vechi această denumire nu apare, în schimb, în cele din ultimii ani, ea este menționată ca o completare sau explicare a numelui oficial al sărbătorii.

Cât privește denumirea, părerile specialiștilor și cercetătorilor în domeniul folclorului sunt împărțite. După unii, ea derivă din **Sancta Diana** care a dat **Sandiana**, apoi **Sânziana.** După alții, ea derivă de la **Sanctus dies Iohannis,** adică ziua Sfântului Ioan de vară. Pe de altă parte, sânziana este o plantă cu frunze lungi și înguste, cu flori galbene, aurii și plăcut mirositoare, care crește în această perioadă a anului pe câmpuri. Ea are și culoare albă. Planta se mai numește în multe părți din țară drăgaică. Ca și sânzienele, drăgaica este numele acelor ființe sau zâne rele, răufăcătoare numite și iele, care ar lua mințile oamenilor și mai ales ale tinerilor. Pentru a scăpa de pedeapsa acestor zâne rele, tinerii, și în special fetele, fac în ziua sărbătorii coronițe din florile de sânziene socotite binefăcătoare, punându-le pe cap.

Indiferent însă de etimologii și de sensuri, este vorba de două sărbători distincte: cea a nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, de origine pur creștină, suprapusă peste sărbătoarea precreștină, de origine păgână și populară, îngăduită de biserică și care, ca și Rusaliile, a dat numele popular al sărbătorii creștine. De ea sunt legate o serie de obiceiuri și datini cu caracter păgân și agrar, legate de fenomenul solstițiului de vară. Sărbătoarea păgână a Sânzienelor nu a influențat cu nimic pe cea creștină, în schimb aceasta a ajutat-o să supraviețuiască sub oblăduirea ei, fenomen întâlnit și în alte sărbători religioase.

Sfânta Cuvioasă Parascheva sau Sfânta Vineri

Sfânta Cuvioasă Maică Parascheva, pe care o prăznuim în fiecare an la 14 octombrie, se bucură la români de o mare cinstire. Ea este una dintre sfintele cele mai invocate în rugăciunile lor, bucurându-se de o mare popularitate în toate provinciile românești, dar mai ales în Moldova, fiind socotită ocrotitoarea acestei părți de țară. De asemenea, ea se bucură de cinstire aleasă și în Bisericile ortodoxe Bulgară, Sârbă, Rusă și Greacă.

În popor, data de prăznuire a acestei sfinte se mai numește și „Sfânta Vineri" sau „Vinerea Mare", nume pe care îl atribuie și sfintei în sine. De unde vine această denumire? De la cuvântul grecesc **paraschevi** care înseamnă pregătire în vederea întâmpinării sau trăirii unui eveniment, sau a unei sărbători (pentru Sfânta Parascheva, viața toată a fost o pregătire spre sfințenie). În terminologia grecească, Parascheva înseamnă ziua a cincea a săptămânii, care este vinerea.

Tot cu denumirea de „vinerea mare" mai este cunoscută și Vinerea săptămânii patimilor. Pentru a se face deosebire între cele două zile ale anului

liturgic, mai ales în Moldova, vinerea patimilor se mai numește și „vinerea seacă", întrucât este una din puținele zile din an în care nu se face Sfânta Liturghie.

Sfânta Parascheva s-a născut la începutul secolului al XI-lea în Tracia, în localitatea Epivat. La vârstă fragedă este atrasă de viața călugărească, ajutându-i pe cei săraci. A petrecut un timp la Constantinopole, apoi în ținutul Pontului și la Ierusalim, viețuind într-o mânăstire din pustiul Iordanului. Spre sfârșitul vieții s-a întors în localitatea natală, unde a trecut la cele veșnice. În chip minunat, trupul său a fost descoperit neputrezit și făcător de minuni. Moaștele sale s-au păstrat la Târnova, de unde au fost date domnitorului român Mircea cel Bătrân care, după bătălia de la Nicopole, le-a dat sârbilor. De aici, au trecut din nou la Constantinopole, de unde au fost cumpărate pe o sumă mare de bani de către domnitorul Vasile Lupu și depuse la 14 octombrie 1641 în biserica „Sfinții Trei Ierarhi" din Iași, ctitorită de el. Incendiul din 1888 care a cuprins paraclisul mânăstirii a topit părți din racla care acoperea moaștele, dar nu a atins cu nimic trupul ei făcător de minuni. În prezent, moaștele se află în Catedrala Mitropolitană din Iași, fiind socotită „lauda Moldovei" și ocrotitoarea ei.

Până în 1955, Sfânta Cuvioasă Parascheva a fost prăznuită mai ales în părțile Moldovei, unde s-a bucurat de un cult local. La 10 octombrie 1955, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a proclamat generalizarea cultului ei, alături de alți sfinți care se bucurau la noi de un cult local. Ea rămâne în evlavia credincioșilor români model de sfințenie și, mai ales, de milostenie, intrând în folclorul românesc în ipostaza acelei femei bune, darnice și primitoare, a cărei casă rămâne larg deschisă celor săraci și în nevoie.

Sfinţii cu moaşte la noi în ţară

Una din dovezile calităţii de Sfânt este neputrezirea corpului după înmormântare. Această calitate nu este comună tuturor sfinţilor şi de aceea nici nu este o condiţie absolut necesară pentru declararea cuiva ca Sfânt al Bisericii.

Dintre sfinţii care alcătuiesc calendarul Bisericii ortodoxe, şi deci şi al Bisericii noastre, sunt puţini cei care au fost dăruiţi de Dumnezeu cu această calitate. Moaştele acestora, adică rămăşiţele pământeşti neputrezite, se găsesc în diferite regiuni şi ţări creştine, constituind pentru credincioşi locuri de pelerinaje şi de închinare. Pământul binecuvântat al ţării noastre, pe care creştinismul a fost răspândit şi a rodit de timpuriu, este unul dintre cele mai bogate în moaşte de sfinţi localnici sau de origine străină, care au găsit aici adăpostire şi odihnă. Dintre sfinţii de origine străină ale căror moaşte se păstrează în întregime sau parţial în ţara noastră menţionăm pe următorii:

1. Sfânta Muceniţă Filofteia, originară din Bulgaria, trăitoare în secolul al XII-lea, ale cărei moaşte au fost aduse în ţara noastră în secolul al XIV-lea, la Curtea de Argeş, în Biserica „Sf. Nicolae", după care au fost mutate în paraclisul mânăstirii lui Neagoe Basarab, unde se află şi astăzi. Se serbează pe 7 decembrie.

2. Cuviosul Nicodim cel Sfinţit de la Tismana, din secolul al XIV–XV-lea, originar din Serbia, din ale cărui moaşte să păstrează degetul cel mare de la mâna dreaptă. Se serbează la 26 decembrie.

3. Sf. Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, trăitor în secolul al XIV-lea, originar din Trapezunt, în Turcia de azi, ale cărui sfinte moaşte au fost aduse în ţară la 1402 de către Alexandru cel Bun şi depuse în Biserica Mirăuţi, apoi la Mânăstirea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, unde se află şi astăzi. Se prăznuieşte la 2 iunie.

4. Cuviosul Dimitrie cel Nou, originar din satul Basarabov din Bulgaria, trăitor în secolul al XIII-lea, ale cărui moaşte au fost aduse la Catedrala Mitropolitană din Bucureşti, unde se află şi astăzi, în 1774. Se prăznuieşte la 27 octombrie.

5. Cuvioasa Parascheva cea Nouă, originară din Epivatul Traciei (Bulgaria), vieţuitoare în secolul XI, ale cărei moaşte au fost aduse în Moldova, de către Vasile Lupu, la 1641 şi depuse la Biserica Trei Ierarhi. Astăzi se păstrează în Catedrala Mitropolitană din Iaşi şi se prăznuieşte la 14 octombrie.

6. Cuviosul Grigorie Decapolitul, de origine greacă, din Decapole, în Turcia de azi, trăitor în secolul IX, ale cărui moaşte au fost aduse în ţară în secolul al XV-lea şi depuse la Mânăstirea Bistriţa olteană, unde se află şi astăzi. Se prăznuieşte la 20 noiembrie.

Dintre sfinţii români cu moaşte amintim pe următorii:

1. Sf. Calinic de la Cernica (sec. XIX), cu moaştele la Mânăstirea Cernica, prăznuit la 11 aprilie.

2. Cuviosul Iosif cel Nou de la Partoş, secolul XVII, cu moaştele la Catedrala Mitropolitană din Timişoara, prăznuit la 15 septembrie.

Resturi sau părţi din moaşte de sfinţi străini se mai păstrează în unele biserici şi mânăstiri din ţară: capul Sf. Muceniţe Tatiana (12 ianuarie), capul şi mâna dreaptă a Sf. Nifon (11 august), capetele Sfinţilor mucenici Serghie şi Vach (7 octombrie) păstrate la Catedrala din Craiova; capul Sf. Grigorie Teologul (25 ianuarie), la Mânăstirea Slatina; părţi din moaştele Sf. Ciprian (14 septembrie) la Biserica Zlătari din Bucureşti.

Când au fost canonizaţi primii Sfinţi români?

La 21 octombrie, calendarul creştin ortodox indică prăznuirea mai multor sfinţi şi anume: Sfinţii Cuvioşi Mărturisitori Visarion şi Sofronie de la Cioara, Sf. Mucenic Oprea şi Sfinţii Preoţi Mărturisitori Ioan din Galeş şi Moise Măcinic din Sibiel. Toţi aceşti sfinţi sunt de origine română şi au trăit şi activat în Transilvania. Ei sunt sfinţi declaraţi ca atare şi „canonizaţi" de Biserica Ortodoxă Română în 1955 şi 1992. Aceste canonizări s-au înscris în procesul firesc de trecere a numelor persoanelor cu viaţă desăvârşită în rândul sfinţilor.

Dintotdeauna, şi la toate popoarele creştine, au existat persoane sfinte care au constituit gloria acestora. Sfinţii care alcătuiesc calendarul creştin de astăzi sunt, în marea lor majoritate, martiri şi mărturisitori care provin, mai ales, din primele opt secole ale Bisericii celei una şi nedespărţite. Alături de aceştia, Bisericile ortodoxe au îmbogăţit şi ele calendarul cu sfinţi naţionali. După creştinarea slavilor (sec. IX) şi după despărţirea bisericii de Răsărit de cea de Apus prin marea schismă (1054),

Bisericile de limbă greacă și cele de limbă slavă au adăugat sfinților aparținători întregii Biserici pe sfinții naționali, înscriind în calendare personalitățile religios-morale de excepție din viața lor. Procesul acesta se continuă până în vremea noastră. Cultul sfinților naționali s-a dezvoltat mai ales după organizarea Bisericilor Ortodoxe Autocefale, adică independente de Constantinopole, începând cu secolul al XVI-lea. Între acestea, și Biserica Ortodoxă Română.

Biserica română, deși a fost de la început o biserică puternică, cu o viață religioasă deosebită și cu personalități moral-religioase de frunte, a trecut foarte târziu la canonizarea de sfinți. Cu toate acestea, pe pământul românesc se înregistraseră nume de sfinți chiar din epoca persecuțiilor din primele patru secole, trecute în actele martirice din acel timp. Mai târziu, după organizarea țărilor și mitropoliilor românești, începând din secolul al XIV-lea și până în vremea noastră, n-au încetat să se afirme personalități religios-morale care să merite calificativul de „sfânt". Pe unii dintre aceștia i-au înscris în calendar și popoarele ortodoxe vecine.

Abia în vremea păstoririi patriarhului Justinian (1948–1977) a avut loc prima canonizare, în anul 1955, după ce hotărârea fusese luată în 1950. Au fost declarați atunci sfinți ai Bisericii Ortodoxe Române următorii: Sf. Ioan Valahul (12 mai), Sf. Ierarhi Ilie Iorest și Sava Brancovici, Mitropoliți ai Ardealului din sec. al XVII-ea ca mărturisitori (24 aprilie), Sf. Cuvioși Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara și dreptcredinciosul țăran Oprea Nicolae (21 octombrie). Sf. Ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie) și Sf. Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș (15 septembrie). La aceștia

s-au adăugat Sfinții canonizați de Biserica noastră în anul 1992, la 20 iunie, care sunt următorii:

Sf. Cuvios Ioan de la Prislop (13 sept.), Sf. Cuvios Antonie de la Iezerul Vâlcea (23 noiembrie), Sf. Cuvios Danie Sihastru (18 decembrie), Sf. Cuvios Gherman din Dobrogea (29 februarie), Sf. Cuvios Ioan de la Neamț (5 august), Sf. Cuvioasă Teodora de la Sihla (7 august), Sfinții Preoți Mărturisitori Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel (21 octombrie), Sf. Ierarh Martir Antim Ivireanul (27 septembrie), Sf. Ierarh Iosef Mărturisitorul din Maramureș (24 aprilie), Sf. Ierarh Ghelasie de la Rămet (30 iunie), Sf. Ierarh Leontic de la Rădăuți (1 iulie), Binecredinciosul voievod Ștefan cel Mare și Sfânt (2 iulie), și Sfinții Martiri Brâncoveni: Constantin, cu cei 4 fii ai săi: Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianoche (16 august).

Postul bisericesc

După cum se ştie, postul, în general, constituie una din practicile religioase cele mai importante şi mai respectate în viaţa credincioşilor. El înseamnă, în accepţia generală, abţinerea totală sau parţială de la anumite mâncăruri, băuturi şi plăceri trupeşti, pe o perioadă mai mică sau mai mare de timp.

Ca practică rituală, îl întâlnim aproape în toate religiile şi constituie un mijloc de purificare de patimi şi de desăvârşire morală. De aceea postul nu este un scop în sine, ci doar o cale sau un mijloc de îmbunătăţire duhovnicească. El este prezent în practicile iudaice rânduite de Vechiul Testament, având diferite forme şi lungime variabilă. Adesea era însoţit şi de alte acte externe: smolirea feţii, presărarea cenuşii pe cap, plânsul, îmbrăcarea în sac, baterea pieptului şi sfâşierea veşmintelor.

În Noul Testament a fost practicat şi recomandat de Mântuitorul Hristos, ca mijloc de luptă împotriva ispitelor şi a lucrării diavoleşti, înlăturând formele externe iudaice care-l însoţeau. Sfinţii Apostoli au

practicat şi ei postul şi l-au recomandat credincioşilor, devenind una din căile de sporire în virtute. Sfinţii Părinţi şi teologia ortodoxă accentuează însă necesitatea îmbinării postului trupesc sau alimentar cu cel spiritual care înseamnă o dominare a patimilor şi pornirilor rele din fiinţa noastră sau o îmbunătăţire a stării noastre sufleteşti. Un post alimentar fără transformare lăuntrică nu este post adevărat.

După învăţătura creştină, postul nu este o practică de higienă sau de dezintoxicare a organismului, deşi este foarte folositor şi sub acest aspect, ci un act de voinţă şi de jertfă sau de renunţare şi deci un act de cinstire a lui Dumnezeu.

După modul de postire sau după asprimea lui, acesta este de patru feluri: a) post **total** sau **integral** numit şi **ajunare** care înseamnă abţinerea de la orice fel de mâncare sau băutură; b) post **aspru,** cunoscut cu denumirea grecească de **xirofagie,** adică mâncarea de hrană uscată sau nepregătită: pâine, fructe uscate, seminţe şi legume; c) post **comun** sau **obişnuit** care înseamnă consumare de mâncare pregătită din vegetale, în care intră şi untdelemnul sau uleiul, neîngrădindu-se consumul de alimente de origine animală: carne, peşte, untură, ouă, lapte şi toate produsele lactate etc. Acest fel de post este cel mai practicat de credincioşi; d) postul **uşor** sau **dezlegare** care, aşa cum arată denumirea, înseamnă îngăduinţa de a consuma, în diferite zile de post, peşte, vin şi untdelemn. Dezlegările se dau de obicei la sărbătorile mari care cad în perioada posturilor de durată.

După lungimea sau durata lor, posturile sunt de două feluri: posturi de o singură zi şi posturi de durată. Posturile de o singură zi sunt: toate miercurile

și vinerile de peste un an, cu excepția celor rânduite de Biserică să fie scutite de post: Înălțarea Sf. Cruci (14 sept.), Ajunul Bobotezei (5 ianuarie), Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (29 aug.).

Posturile de durată sunt patru: Postul Nașterii Domnului (15 nov. – 24 dec.): Postul Paștilor sau al Paresimilor, ori Postul Mare, care începe cu șapte săptămâni înainte de Paști: Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cu dată variabilă ce precede sărbătoarea lor de la 29 iunie;Postul Sfintei Marii sau al Adormirii Maicii Domnului (1–14 august).

Există excepții de la regula postului?

După tradiția Bisericii ortodoxe, zilele săptămânale pentru posturi sunt miercurea și vinerea, în amintirea evenimentelor triste din viața Mântuitorului (miercuri au făcut cărturarii și fariseii sfat ca să-l omoare pe Iisus Hristos, iar vineri au aplicat acest plan). Există însă zile de miercuri și vineri în timpul unui an bisericesc scutite de obligativitatea postirii datorită perioadelor de bucurie în care cad aceste zile sau datorită unor evenimente deosebite din viața Bisericii care nu sunt compatibile cu postul.

Nu se postește miercurea și vinerea din săptămâna luminată, adică cea de după Înviere, pentru bucuria marii sărbători a Paștelui care se prelungește în această săptămână. De asemenea, sunt scutite de post zilele de miercuri și vineri din săptămâna de după Rusalii, din perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează și altele. Toate aceste zile scutite de post sunt cunoscute și însemnate în calendar cu termenul de **„Zile de harți"**, adică de dezlegare sau de înlăturare a postului.

Unele derogări sau pogorăminte de la regula postului se fac și în legătură cu anumite categorii de credincioși. În această privință, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, încă din 1956, următoarele pogorăminte:

1. Copiii până la vârsta de șapte ani sunt scutiți de obligația postului, având în vedere că pentru o sănătoasă dezvoltare, trebuie să mănânce orice fel de hrană.

2. Copiii între 7–12 ani și credincioșii de toate vârstele care au suferințe și debilități trupești, pot consuma pește, icre, ouă, lapte și toate produsele lui, în toate zilele de miercuri și vineri sau în zile de post, cu excepția unor zile care sunt consemnate ca atare în calendar (prima și ultima săptămână a Postului Paștelui și al Crăciunului, Postul Adormirea Maicii Domnului etc.).

Toate aceste pogorăminte au avut în vedere faptul că postul nu trebuie înțeles ca o chinuire sau ca un mijloc de slăbire și îmbolnăvire a organismului, ci ca o practică de voință pentru cei sănătoși. Dacă el produce accentuarea sau agravarea unei boli nu trebuie practicat, indiferent de gradul de evlavie al credinciosului.

În legătură cu postul s-a pus și problema acomodării lui la cerințele lumii contemporane, adică mai precis a scurtării lui. După lungi discuții în sânul Bisericilor Ortodoxe, s-a luat hotărârea în unanimitate că instituția postului nu trebuie mutilată pentru că ea face parte din specificul ortodoxiei, ca și cultul divin. De aceea, rânduielile privitoare la post rămân neschimbate, dar se dă latitudine duhovnicului să acorde dezlegare, de la caz la caz, având în vedere că postul este legat mai ales de primirea Sfintei Împărtășanii.

Cum se postește în Postul Crăciunului?

Pe data de 15 noiembrie a fiecărui an începe Postul Crăciunului. El este acea perioadă de timp în care credincioșii se pregătesc duhovnicește pentru a întâmpina după cuviință sărbătoarea creștină a Nașterii Domnului, prăznuită la 25 decembrie. Postul Crăciunului este unul din posturile de durată din timpul anului. El ține 40 de zile și este pus în legătură cu postul de 40 de zile practicat de Moise ca pregătire pentru primirea Legii pe muntele Sinai.

În ordinea importanței, Postul Crăciunului ocupă locul al doilea după cel al Paștelui, iar în ceea ce privește modul de postire este mai ușor ca Postul Mare. După regula strictă a acestui post, stabilită în rânduielile bisericești și canonice, se ajunează – adică nu se mănâncă nimic – în zilele de luni, miercuri și vineri, până aproape de orele 15–16. După această oră este îngăduit să se consume numai hrană uscată: pâine, turte, covrigi, fructe uscate, poame, semințe sau legume fierte, fără untdelemn. În zilele de marți și joi se permite consumarea de legume și zarzavaturi fierte, untdelemn și vin. În zilele de sâmbătă și

duminică este îngăduit şi consumul de peşte. De la 20 decembrie postul devine foarte aspru.

Dacă în zilele de luni, marţi şi joi cade o sărbătoare a unui sfânt mai important, atunci se dezleagă, adică se îngăduie consumarea de peşte. Dacă sărbătoarea cade miercuri sau vineri, se dezleagă numai la untdelemn şi vin. De Sf. Nicolae (6 decembrie), Sf. Spiridon (12 decembrie) şi Intrarea în biserică (21 noiembrie) se dezleagă şi la peşte.

O regulă deosebită de postire are ziua de 24 decembrie, adică ajunul Crăciunului, când se ajunează până la orele 15–16, după care, în multe părţi din ţară, se obişnuieşte să se consume grâu fiert amestecat cu diferite ingrediente: nucă, fructe şi miere. În ajunul Crăciunului se obişnuieşte să se facă pomană cu grâu fiert îndulcit, ducându-se din el pe la casele rudelor şi ale săracilor, alături de foiţe subţiri din cocă de pâine, coapte, în care se înfăşoară miez de nucă amestecat cu zahăr sau miere. Acestea se numesc în popor „scutecele Mântuitorului". Ajunarea din această zi ne aminteşte şi de postul ţinut de cei care a doua zi, de Crăciun, primeau botezul şi prima împărtăşanie. În ziua de Crăciun se mănâncă de dulce în orice zi a săptămânii ar cădea acesta.

Copiii până la şapte ani sunt scutiţi de acest post. Pentru cei între 7 şi 12 ani, ca şi pentru maturii bolnavi postul este obligatoriu doar în prima şi ultima săptămână. În restul postului, aceştia pot consuma peşte, icre, ouă, lapte, brânză.

În Postul Crăciunului, ca şi în celelalte posturi de durată, nu se îngăduie oficierea Tainei Căsătoriei decât în cazuri de excepţie, cu dispensa ierarhului. În aceste cazuri, masa ar trebui făcută în casă, cu mâncare şi băutură adecvată şi fără petrecere zgomotoasă. De dorit ar fi ca aceste nunţi să nu aibă loc.

III

Sfintele Taine

Ce sunt Sfintele Taine?

Cuvântul de „Taină" are corespondent în grecescul *mistirion* sau în latinesc *sacramentum,* care înseamnă lucru nevăzut, ascuns, misterios sau tainic. În limba română, el provine prin filiera slavonă de la *tainstvo* și înseamnă lucrare tainică, slujbă bisericească săvârșită de episcop sau preot prin care ni se transmite, în chip nevăzut, dar prin forme, acte sau semne văzute sau exterioare, harul dumnezeiesc necesar mântuirii noastre.

Tainele se săvârșesc la momentele cele mai însemnate ale vieții noastre, când prezența și lucrarea harului Duhului Sfânt este absolut necesară.

În Biserica Ortodoxă și în cea Romano-Catolică, ca și în Bisericile vechi orientale, Tainele sunt în număr de șapte, după cele șapte daruri ale Duhului Sfânt. În ordinea săvârșirii lor în viața credincioșilor, aceste lucrări sfinte și sfințitoare sunt: Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir sau Mirungerea (cunoscută în Bisericile Catolice și Protestante cu denumirea de Confirmare, Pocăința, Spovedania sau Mărturisirea),

Împărtăşania sau Sf. Euharistie, Nunta sau Căsătoria, Preoţia sau Hirotonirea şi Maslul sau Ungerea cu ulei sfinţit.

Spre deosebire de alte slujbe ale cultului divin ortodox, care au caracter public, Sfintele Taine au caracter particular, adică ele se oficiază sau se administrează numai persoanelor izolate. Cu toate acestea, ele se săvârşesc în biserică, de regulă în prezenţa credincioşilor, păstrând în felul acesta un caracter ecleziastic sau comunitar, efectul lor răsfrângându-se nu numai asupra primitorului, ci şi asupra obştii creştine rugătoare sau participante la ceremonia sfântă.

Deşi Sfintele Taine se săvârşesc de regulă în biserică pentru a putea participa la ele întreaga sau o bună parte a obştii creştine, există şi cazuri de excepţie când acestea se săvârşesc şi în casele credincioşilor. Între aceştea se numără în primul rând Taina Maslului care, prin structura şi scopul ei, trebuie săvârşită celor bolnavi, acasă sau în spitale (fără a ne referi la maslul general sau de obşte, care se învârteşte în biserică pentru toată comunitatea). De asemenea, Sfânta Împărtăşanie se administrează şi acasă, mai ales celor bolnavi, şi, în unele cazuri de excepţie, care ar trebui să fie tot mai rare, Botezul şi Cununia.

Sfintele Taine nu sunt legate de termene, date sau soroace fixe din timpul anului bisericesc, ci se administrează la solicitarea credincioşilor. Unele dintre acestea nu pot fi săvârşite în anumite perioade ale anului bisericesc, cum ar fi de exemplu, în timpul Postului, deoarece sunt lucrări sfinţitoare fundamentale pentru viaţa credincioşilor.

Botezul în viaţa credincioşilor

Prima din cele şapte Sfinte Taine care se săvârşesc credincioşilor este Taina Botezului. Prin ea se face încorporarea în „trupul lui Hristos" care este Biserica. De aceea, această lucrare sfinţitoare se mai numeşte, cu o expresie consacrată, *Taina iniţierii creştine*, nu în sensul de instruire în anumite mistere ale creştinismului, ci în acela de început al vieţii creştine. De altfel, denumirea de „taine de iniţiere" se referă nu numai la Botez, ci şi la Mirungere şi Împărtăşanie care, în practica ortodoxă, se realizează dintotdeauna împreună.

Taina Sfântului botez se administrează oricărui om, bărbat sau femeie, vârstnic sau prunc, care nu a mai primit-o înainte. Dacă cineva a primit Botezul în cadrul unei secte sau confesiuni creştine care nu-şi întemeiază credinţa pe Sfânta Treime, cum ar fi, de exemplu, unitarienii, acesta trebuie rebotezat. În cazul în care membri ai diverselor comunităţi creştine care cred în Sfânta Treime sau din sînul confesiunilor protestante trec la ortodoxie, aceştia nu mai

sunt rebotezați, fiind primiți, pe baza cererii și declarației lor, numai prin administrarea Mirungerii, întrucât ei au primit Botezul în numele Sfintei Treimi.

Conform practicii Bisericii Ortodoxe, Botezul se administrează, de regulă, copiilor și poartă denumirea de **pedobaptism.**

Există desigur și cazuri speciale. Iată câteva dintre ele: adulții fără de minte, născuți așa, dacă nu au fost botezați când erau copii, pot fi botezați fără nici o piedică fiind considerați ca pruncii. Dacă un alienat mintal nu a fost botezat în copilărie, iar starea lui a intervenit la vârsta matură, el poate fi botezat numai în momente de luciditate; pentru că, dacă în cazul pruncilor, mărturisirea de credință și dorința de a se boteza le exprimă nașul, în numele celui care se botează, în cazul adulților, aceste îndatoriri revin persoanelor respective.

Nu se botează niciodată și nici nu se săvârșește slujbă de înmormântare pruncilor născuți morți sau care mor nebotezați. Deși se practică prin unele părți ale țării, aceasta constituie o gravă inovație liturgică, deoarece Tainele nu se oficiază decât persoanelor vii, care să-și exprime consimțământul oficierii Tainei respective.

În cazul copiilor care sunt părăsiți sau ai celor despre care nu se știe dacă au fost botezați, ca și în cazurile în care unii copii se nasc cu grave malformații congenitale, atunci există așa-numitul **botez condiționat,** adică se rostește formula botezului la care se adaugă „dacă n-a fost botezat", (căci Botezul nu trebuie să se repete), sau, „dacă este om", (căci Taina se administrează numai oamenilor).

În cazul Botezului adulților aceștia trebuie catehizați și instruiți în adevărurile de credință și numai după ce se constată însușirea acestora, ca și dorința de a fi botezați, exprimată expres, Taina poate fi administrată. Așadar, Botezul nu este un act mecanic, săvârșit automat, ci conștient și responsabil, căci el marchează începutul vieții creștine.

Ce este „botezul de necesitate"?

În mod normal, botezul se săvârşeşte în biserică, după Sfânta Liturghie, pentru ca noul botezat să se împărtăşească cu Trupul şi Sângele Domnului. Practica aceasta se moşteneşte din primele secole ale vieţii bisericii creştine, când Botezul se administra atât copiilor, dar mai ales celor maturi, care treceau în număr foarte mare la creştinism şi care, conform practicii corecte respectate în Biserica Ortodoxă, primeau ungerea cu Sfântul Mir şi Împărtăşania, după ce erau botezaţi.

Astăzi, această practică nu se mai respectă, iar botezul se săvârşeşte şi în zile în care nu se face Sfânta Liturghie, copiii nou botezaţi urmând a fi împărtăşiţi din Împărtăşania specială de peste tot anul. De altfel, trebuie menţionat faptul că Botezul poate fi administrat în orice perioadă a anului liturgic şi în orice zi, numai că, dacă sunt zile de post sau întristare, proprii unor evenimente sau momente de seamă din calendarul bisericesc, masa de botez trebuie să se facă cu mâncare de post, ceea ce nu se potriveşte cu evenimentul de bucurie al Botezului.

Tot în legătură cu Botezul, trebuie precizat faptul că, în ritul ortodox, el se face prin întreită afundare în apă, cu formula consacrată. Botezul prin stropire sau prin turnare, propriu riturilor catolic şi protestant, nu s-a administrat în trecutul Bisericii decât în cazuri de excepţie, pentru cei bolnavi sau care erau în pericol de moarte. De altfel, chiar cuvântul botez, care vine de la grecescul **baptizo,** înseamnă afundare.

Excepţie de la aceste reguli stabilite, practicate şi respectate de Biserica ortodoxă, se face numai în cazul aşa-numitului „botez de necesitate". Ce este acesta? Este acel botez care se administrează copiilor sau persoanelor nebotezate care sunt în pericol de moarte şi cărora nu li se poate aplica botezul normal, datorită lipsei de preot şi condiţiilor prescrise de canoanele sau rânduielile bisericeşti.

În această situaţie, pentru ca pruncul să nu moară nebotezat, i se administrează botezul de necesitate, adică orice persoană creştină sau botezată care este de faţă, şi oriunde s-ar afla pruncul, poate şi trebuie să spună formula botezului: „Se botează robul lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui, Amin. Şi al Fiului, Amin. Şi al Sfântului Duh, Amin. Acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin", aruncând apă, sau dacă se află pe un câmp, ţărână asupra pruncului. Cu aceasta, copilul se consideră botezat, dacă moare, iar dacă trăieşte, preotul completează slujba până la capăt. Prin acest fel de botez, Biserica dă posibilitatea ca pruncii să nu moară necreştinaţi, prevăzând grele pedepse canonice pentru părinţii din neglijenţa cărora copiii mor nebotezaţi.

Ce rol au nașii la Botez?

Conform practicii dintotdeauna a Bisericii Ortodoxe, Taina Sfântului Botez se administrează în prezența nașilor. Această tradiție este veche și se bazează pe faptul că, în Biserica Ortodoxă, pe lângă cazuri izolate, când slujba se oficiază pentru cei maturi, Botezul se administrează copiilor sau pruncilor. Este ceea ce se cheamă pedobaptism, adică botezul copiilor, justificat și întemeiat pe baze scripturistice și patristice.

Botezul copiilor a fost practicat concomitent cu botezul adulților. Când în biserică a dispărut instituția catehumenatului, adică instruirea în tainele credinței și botezarea adulților, începând din secolul al VI-lea, s-a generalizat pedobaptismul. Cum însă pentru primirea Botezului este necesară mărturisirea credinței și exprimarea acordului sau adeziunii față de noua credință, acest rol îl îndeplinește în ritul ortodox, NAȘUL.

De aceea, nașul nu este un simplu personaj sau element de decor în cadrul slujbei Botezului, ci îndeplinește unul dintre cele mai importante roluri. El este cel care însoțește pruncul care se botează, cel

care exprimă, în numele lui, lepădarea de satana și împreunarea cu Hristos, mărturisește învățătura de credință a Bisericii, concentrată în Crez, pe care el trebuie să-l rostească, îl primește pe prunc din baia Botezului, răspunde la formula de însemnare cu Sfântul Mir și îl prezintă să primească Sfânta Împărtășanie. De aceea, nașul este considerat ca părintele sufletesc al noului botezat. Așa cum părinții trupești îl nasc la viața fizică, la fel nașii îl nasc la viață spirituală.

Ținerea în brațe la botez creează rudenie spirituală care constituie impediment la căsătorie până la gradul al treilea. La toate acestea se adaugă obligația ca nașii, alături de părinții trupești, să se îngrijească de creșterea moral-duhovnicească al fiului lor spiritual.

De aceea, nașii trebuie să îndeplinească anumite condiții. În primul rând, nașii trebuie să fie creștini ortodocși, care să cunoască învățătura de credință a Bisericii, pentru a o mărturisi în numele celui botezat. În al doilea rând, trebuie să fie credincioși trecuți de adolescență, cu maturitate de gândire și responsabilitate pentru actul pe care îl fac. De aceea, nu este indicat ca să fie nași copiii, ci părinții sau persoane adulte. Cât privește sexul, este de preferat ca nașul care primește în brațele sale copilul scos de preot din cristelniță, să fie de același sex cu cel al pruncului (dar nu constituie un impediment nici situația inversă).

S-a îndătinat obiceiul ca viețuitorii din mânăstiri, monahii și monahiile, să nu fie nași, pentru că, trăind în mânăstire, nu se pot îngriji de finii lor. Obiceiul de a avea mai mulți nași, nu este recomandabil, căci răspunderea trebuie să și-o ia o singură persoană. În cazul botezului din necesitate, nașul poate lipsi.

Când se săvârşeşte Botezul?

Una din grijile cele mai mari ale părinţilor creştini care se învrednicesc de bucuria naşterii de prunci trebuie să fie aceea ca aceştia să nu rămână nebotezaţi. De aceea, canoanele prevăd pedepse grave pentru părinţii din pricina cărora se întâmplă să moară copiii nebotezaţi. În acest scop, Biserica a rânduit ca botezul să se facă după şapte zile de la naştere sau în intervalul cuprins între şapte şi 40 de zile.

Aceasta este situaţia copiilor născuţi sănătoşi şi care nu sunt ameninţaţi cu moartea datorită unor infirmităţi sau slăbiciuni trupeşti. Dacă avem de-a face cu un copil născut cu debilitate fizică şi a cărui sănătate poate constitui o problemă serioasă, care ar atrage chiar moartea, atunci el trebuie botezat imediat după naştere, sau în interval de câteva zile. De aceea, Biserica nu fixează zile sau momente din zi când un asemenea botez trebuie săvârşit, ci el se poate face oricând este nevoie. Pentru cazurile de copii normali, este bine să se respecte rânduiala stabilită de Biserică.

Există astăzi tendinţa tot mai frecventă de a lăsa copiii nebotezaţi câteva luni, uneori şi ani ceea ce nu este recomandat. Aceasta pentru că oricând există riscul acestora de a se îmbolnăvi şi de a muri nebotezaţi. Apoi, la botezul unui copil care a crescut intervine o incomoditate în săvârşirea Tainei, mai ales în momentul cufundării lui în cristelniţă, partea cea mai importantă a Tainei. Pentru ca un botez să fie valabil săvârşit, el trebuie să cuprindă formula corectă şi completă de săvârşire şi cufundarea deplină de trei ori în apă, care simbolizează esenţa Botezului: moartea şi îngroparea cu Hristos şi învierea împreună cu el. De aceea Biserica Ortodoxă nu admite botezul prin turnare sau stropire, practicat în Bisericile Catolice, în cele protestante sau la unele culte neoprotestante. În cazul unui copil mai mărişor această cufundare nu se mai poate face perfect. De aici se şi spune în popor, despre unele persoane care manifestă instabilitate psihică, nervozitate şi neastâmpăr, că nu sunt botezate în apa toată.

Părinţii şi rudele trebuie să fie încredinţate că prin botezul săvârşit prin afundare totală nu se întâmplă nimic periculos pentru sănătatea copilului. Nu am auzit de copii înecaţi sau îmbolnăviţi prin botez. Ba, era obiceiul, cu mulţi ani în urmă, ca botezul copiilor să se facă chiar la copcă de gheaţă, mai ales cu prilejul Bobotezei. Grija ca apa botezului să fie caldă este o pretenţie modernă, pe care preoţii o respectă, dar cu siguranţă apa rece nu creează pruncilor şocuri sau stopuri cardiace.

În primele secole creştine, Botezul se săvârşea în ajunul marilor sărbători: Crăciunul, Boboteaza, Paştele şi Rusaliile. De obicei, el avea loc înainte de Liturghie pentru ca noii botezaţi, care de regulă erau

maturi, să participe și să se împărtășească la Sfânta Liturghie. Astăzi aceste termene sau soroace nu se mai respectă, mai ales că botezăm aproape numai copii, botezul săvârșindu-se oricând. El se săvârșește, și este bine să se procedeze așa, după Sfânta Liturghie și în zilele în care nu postim, pentru ca masa să poată fi de dulce.

Poate participa mama la botezul propriului ei copil?

În tradiția românească și creștinească, botezul unui prunc este un moment plin de semnificație și încărcătură sufletească. El este un moment de mare bucurie, trăit cu maximă intensitate, exprimată și prin participarea tuturor rudelor apropiate la săvârșirea acestui act religios care îl încorporează pe noul botezat, ca membru, în Biserica lui Hristos. De aceea, se obișnuiește ca și o parte din credincioșii aflați în biserică, mai ales când slujba botezului are loc după Sfânta Liturghie, să participe la acest eveniment care, astfel, capătă însemnătate și greutate și pentru obștea creștină sau parohia al cărei membru devine.

După o tradiție îndătinată, la această bucurie nu ia parte tocmai persoana cea mai îndreptățită să împărtășească o asemenea satisfacție, și anume mama celui botezat. Care este justificarea acestei practici și cum trebuie să fie ea corect interpretată?

Este foarte adevărat că în cărțile de ritual ale Bisericii Ortodoxe există o serie de rugăciuni sau slujbe care se săvârșesc pentru o femeie care naște,

cum sunt, de exemplu, slujba din prima zi de naștere, când se face o sfințire de apă specială cu care se stropește casa, mama și copilul și din care bea cea care a născut. Slujba aceasta se face la biserică sau la casa preotului, printr-o persoană din familie sau prin moașa care a asistat la naștere. La opt zile după naștere, preotul merge la casa unde s-a născut pruncul și săvârșește rânduiala pentru femeia lăuză, care constă dintr-o serie de rugăciuni de curățire. Cu acest prilej se stropește casa cu apă sfințită, ca și pruncul pentru a fi ferit de cele rele până va primi Botezul. Tot în această zi, se citește și rugăciunea pentru punerea numelui pruncului.

În toată această perioadă, mama nu ar trebui să părăsească locuința. Perioada de curățire fiziologică a mamei ține însă 40 de zile, timp în care ea nu are voie să intre în lăcașul de cult, conform rânduielilor canonice stabilite de Biserică pentru această situație, ca și pentru altele asemenea, cum ar fi perioada ciclului lunar.

La aceste rânduieli se mai adaugă cea săvârșită după 40 de zile de la naștere, după care femeia are voie să intre în biserică. Dacă pruncul se săvârșește din viață în acest interval de 40 de zile, firește că mama nu poate participa la slujba din biserică, fiind în perioada de curățire, chiar dacă i se citesc toate rânduielile stabilite. Cum însă, în practică, botezul se săvârșește mult mai târziu de 40 de zile, mama poate participa fără nici un fel de problemă la botezul propriului ei copil, cu condiția ca mai înainte să i se fi citit toate slujbele sau molifteIe prescrise, și în special cea de curățire, după 40 de zile. Practica neparticipării mamei la botezul propriului ei copil nu are așadar temei canonic, doctrinar sau cultic, ci este legat de perioada de curățire.

Ce semnificație au ceremoniile Botezului?

Botezul este slujba sfântă sau Taina prin care se face încorporarea în Trupul lui Hristos care este Biserica. Pentru săvârșirea lui este nevoie de o seamă de lucruri, iar rânduiala lui cuprinde momente, rituri și ceremonii care sunt pline de simbolism teologic.

Botezul se săvârșește cu apă, fiindcă ea este simbolul prin excelență al curățirii spirituale pe care o dă această Taină.

Vasul în care se săvârșește botezul, numit **cristelniță, colimvitră** sau **creștinătoare,** este simbol al apelor Iordanului, în care s-a botezat Hristos. În același timp, el reprezintă și mormântul în care a fost îngropat Mântuitorul pentru că afundarea întreită în apa Botezului semnifică moartea și îngroparea împreună cu Hristos, iar scoaterea din cristelniță simbolizează învierea împreună cu El, renașterea spirituală pentru viața cea nouă. Cel botezat devine un purtător de Hristos sau un **hristofor.** De aceea botezul corect este cel săvârșit prin întreită și totală afundare (căci

botez înseamnă afundare) în numele Sf. Treimi, în apa Botezului special sfințită.

Întreita și completa afundare a fost practica generală folosită în Biserică de la început, fiind stabilită apoi de normele și rânduielile bisericești. Botezul prin stropire sau turnare constituie doar o derogare sau excepție de la regula generală, fiind administrat doar celor bolnavi pentru care afundarea nu era recomandată. De aici vine și denumirea de botez al **clinicilor**, adică al celor bolnavi sau care stăteau culcați și care se săvârșea prin stropire sau turnare. Practica Botezului prin turnare sau stropire s-a introdus mai întâi în Apus, începând cu secolul al IX-lea, apoi el s-a generalizat în Biserica Romano-Catolică, fiind moștenit de protestanți și cultele neoprotestante. Dintre acestea baptiștii, penticostalii și nazarinenii săvârșesc Botezul tot prin afundare, dar nu de trei ori, ci o singură dată. De aceea un Botez care nu este săvârșit în numele Sfintei Treimi, indiferent de forma de administrare, nu se recunoaște ca valid niciodată în Biserica Ortodoxă.

Sfințirea untdelemnului sau uleiului și întrebuințarea lui la Botez este o practică veche, ca și creștinismul. Ea apare menționată în documente de prin secolul al III-lea. Ungerea cu el constituie semnul văzut al intrării în creștinism, cuvântul Hristos, de la care derivă cel de creștin, însemnând „uns".

Pânza albă ca și hainele noi și curate în care este îmbrăcat cel nou botezat constituie simbolul văzut al curățirii. În trecut, haina albă era sfințită de episcop și fiecare nou botezat o purta opt zile după Botez, având în unele locuri și denumirea de crijmă. La ea,

odinioară, neofiții, cei de curând botezați, adăugau și cununa de flori, ca semn al biruinței.

Lumânarea, pe care azi o poartă nașul, era ținută de cel nou botezat, timp de opt zile, la slujbele divine la care participa. Ea simbolizează lumina adusă de harul Duhului Sfânt primit prin Botez, în urma căruia fiecare creștin devine fiul luminii.

Ce și câte nume dăm copiilor la botez?

Între rugăciunile sau rânduielile legate de nașterea unui prunc este și cea intitulată *Rugăciunea la însemnarea pruncului când i se pune numele.* Conform rânduielii bisericești, această rugăciune se citește în a opta zi după naștere. Întrucât pruncul este nebotezat, el este adus la biserică de către moașă sau altă femeie și primit la ușa bisericii sau cel mult în pronaos, unde are loc această rânduială. Cu acest prilej preotul face însemnarea pruncului cu semnul crucii la frunte – pentru luminarea minții și a gândurilor, la gură – pentru sfințirea cuvântului și a tot ceea ce el va rosti, pentru ca din gura lui să iasă numai vorbe frumoase – și la piept sau inimă – pentru ca aceasta să fie sediu al intențiilor bune și pentru păzirea ei de patimi și pofte urâte. Apoi, printr-o rugăciune specială, îi dă numele pe care-l va purta toată viața.

Obiceiul de a însemna pe prunc în a opta zi și de a-i da numele se moștenește din practica și tradiția indiană sau din Legea veche. Conform dispozițiilor acesteia, însuși Mântuitorul Hristos a fost adus la

templu a opta zi după naștere când a fost tăiat împrejur și i s-a pus numele de Iisus.

De regulă, pruncul primește numele chiar în ziua nașterii, când este declarat la Oficiul stării civile de către părinți, dar același nume se respectă și la însemnarea și punerea numelui de către preot, fie a opta zi, fie în prima zi după naștere, fie în ziua botezului, înainte de acesta. De multe ori, pentru botez, părinții și nașii mai adaugă un nume sau mai multe care nu figurează în certificatul de naștere, dar care sunt socotite ca nume de botez.

Dar ce și câte nume dăm copiilor? După tradiția românească și creștinească, numele dat copilului ar trebui să fie cel al nașului, ca unul care îl naște la o viață nouă. Dacă nu se dă numele nașului, este bine să dăm copiilor numele sfântului din ziua în care se nasc aceștia. În cazul în care acest nume nu se potrivește cu dorința nașilor și a părinților, se poate lua numele oricărui alt sfânt din calendarul ortodox care, din acel moment, devine patronul și ocrotitorul copilului. A existat în ultima vreme o tendință și o dorință snoabă de a pune copiilor nume străine de calendarul ortodox sau de onomastica românească care, alăturate unor nume de familie neaoș românești, sunt de-a dreptul ridicole.

De asemenea, a existat și mai persistă practica de a pune două sau mai multe nume copiilor, ceea ce este complet neindicat și incomod, pentru că, în realitate, aceștia sunt chemați cu un singur nume de către cei din jur, uneori cu un diminutiv care le anulează pe toate celelalte care rămân doar un balast scriptologic.

Numele sfinților pe care le purtăm ne dau prilejul să ne amintim de ei la ziua prăznuirii lor și să le urmăm exemplul vieții, implorându-le ajutorul. Alegerea numelor din onomastica românească este și o dovadă de atașament la credința strămoșească.

Ce este Mirungerea sau Confirmarea?

Imediat după Botez, care este prima Taină săvârşită în viaţa creştinilor, în Biserica Ortodoxă se săvârşeşte Mirungerea sau Ungerea cu Sfântul Mir. Ea este cea de a doua Taină pe care o primeşte cel care devine parte a Trupului lui Hristos şi prin care se împărtăşesc darurile Duhului Sfânt pentru cel de curând botezat. În confesiunile romano-catolice şi protestante, Taina Mirungerii poartă denumirea de Confirmare şi, de obicei, se administrează la vârste mai târzii, adică la 7 sau 14 ani după Botez, la catolici fiind însoţită şi cu prima Comuniune sau Împărtăşanie.

În Biserica Ortodoxă, Taina se administrează de către episcopi şi preoţi; în Biserica Romano-Catolică ea este săvârşită numai de episcop. Mirungerea nu reprezintă o completare a Botezului, ci este o lucrare cu efecte proprii. Împreună cu Botezul şi Împărtăşirea, ele constituie Tainele de iniţiere creştină sau ale încorporării în Hristos. De aceea, ele s-au administrat dintotdeauna împreună în Biserica Ortodoxă, aşa cum a fost practica de la început a Bisericii.

În Biserica veche, Mirungerea era administrată în două feluri: prin punerea mâinilor peste cei botezaţi şi prin ungerea cu untdelemn sfinţit sau cu Sfântul Mir, care a înlocuit punerea mâinilor. Dacă la început Mirungerea era săvârşită numai de către apostoli, înmulţindu-se numărul creştinilor, ea a fost încredinţată episcopilor, care, până astăzi, sunt singurii care au dreptul de a sfinţi Sfântul Mir, adică materia Tainei, pe care apoi o încredinţează preoţilor spre folosire.

După mărturiile din primele secole ale Bisericii, regula generală de administrare a acestei Taine era aceea de a se săvârşi imediat după Botez, fiind socotită ca un corolar al acestuia. Literatura patristică şi canoanele bisericeşti sunt mărturie neclintită. Dovadă este şi faptul că Mirungerea nu are o rânduială aparte, ci apare ca un moment al Tainei Botezului. Modul de săvârşire şi formula de administrare a Tainei sunt precizate încă din secolul al IV-lea prin canonul 7 al Sinodului II ecumenic (381).

Practica Mirungerii la vârsta cunoştinţei, cu o mărturisire de credinţă şi, numai de către episcop, cu punerea mâinilor sau a degetului mare, apare mult mai târziu în viaţa liturgică a Bisericii Romano-Catolice.

Spre deosebire de Botez, care nu se mai repetă decât în condiţii speciale sau dacă nu a fost administrat corect, Mirungerea se repetă pentru aceeaşi persoană dacă aceasta a părăsit credinţa şi a revenit la ea. Ea se administrează tuturor acelora care au fost botezaţi în numele Sfintei Treimi, dar nu au primit Mirungerea în confesiunea respectivă, dacă aceştia vin la Ortodoxie. Dacă au primit şi Mirungerea, ei sunt primiţi numai pe baza mărturisirii de credinţă.

Ce este Sfântul Mir? Dar untdelemnul bucuriei?

În săvârşirea serviciilor divine se folosesc diverse materii, între care untdelemnul sau uleiul deţine un loc dintre cele mai importante. Întrucât, de multe ori se face confuzia între diferitele forme şi denumiri ale întrebuinţării sale în cultul divin, se impun unele precizări.

Sfântul mir este un amestec de untdelemn curat de măsline cu vin şi cu mai multe balsamuri, mirodenii şi arome, în general 38 la număr, dintre care cele mai multe constituie produsul sau esenţa unor plante care cresc în Orient, cum ar fi: mirtul sau arborele de mir, irisul, aloele, terebintul, arborele de tămâie şi altele. Acest amestec se pregăteşte şi se fierbe mai întâi după o rânduială specială, în primele trei zile din Săptămâna Mare sau a Patimilor. După aceea, este sfinţit de către soborul tuturor membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Întâistătătorul ei – Patriarhul ţării, în joia Sfintelor Patimi, în cadrul Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare. Sfântul Mir astfel pregătit şi sfinţit se împarte mitropoliilor, episcopiilor şi tuturor parohiilor,

fiind întrebuinţat numai la sfinţirea bisericilor şi a antimiselor de către episcopi sau arhierei, ca şi la săvârşirea de către episcopi şi preoţi a Tainei Mirungerii sau Confirmării (cum este numită la catolici şi protestanţi), adică cea de a doua Taină administrată celui care intră în Biserica lui Hristos, după primirea Tainei Botezului.

După rânduiala Bisericii Ortodoxe, Sfântul Mir se mai întrebuinţează şi la ungerea cu el a celor care vin la Ortodoxie, dar care au primit Botezul în numele Sfintei Treimi în confesiunea respectivă. În acest caz, ei nu mai sunt rebotezaţi, ci doar unşi cu Sfântul Mir. Sfinţirea Sfântului şi Marelui Mir de către toţi arhiereii unei Biserici, în frunte cu Patriarhul, este semnul independenţei bisericeşti sau al autocefaliei, adică al conducerii unei Biserici prin căpetenie proprie, fără să depindă de altă Biserică. Biserica Ortodoxă Română a sfinţit pentru prima dată Sfântul şi Marele Mir în 25 martie 1882, iar ultima dată în 15 aprilie 1993, fiind a 17-a sfinţire a Mirului de la dobândirea independenţei bisericeşti.

În afară de Sfântul Mir, la unele slujbe se mai întrebuinţează **untdelemnul sau uleiul sfinţit.** Aşa, de exemplu, el se sfinţeşte la Taina Sfântului Maslu şi la slujba Litiei, adică acea slujbă săvârşită în ajunul marilor sărbători. Cu el se ung la frunte credincioşii, se întrebuinţează la pregătirea prescurilor sau se fac turtişoare care se dau celor bolnavi.

Aşa-zisa „miruire" a credincioşilor nu este o ungere cu Sfântul Mir, ci cu untdelemn sfinţit la Litie sau Maslu.

Untdelemnul se mai sfinţeşte şi la slujba pentru mutarea în casă nouă, cu care se ung pereţii locuinţei.

În afară de aceste feluri de untdelemn sfințit, mai există o sfințire a uleiului care se întrebuințează la slujba Botezului, numit **„untdelemnul bucuriei"**. Și acesta se deosebește de Sfântul Mir, cu el ungându-se pruncul înainte de cufundarea în cristelniță. După Botez, tot cu acest ulei sfințit se ung pruncii după îmbăiere.

În ce condiții se săvârșește Împărtășirea sau Cuminecarea?

Încă de la Botez, cel de curând intrat în Biserica lui Hristos, primește Trupul și Sângele Mântuitorului, adică Sfânta Împărtășanie. Dar și pe parcursul vieții, Împărtășirea sau Cuminecarea este un moment cu totul deosebit în spiritualitatea credincioșilor. De aceea i se dă și importanța care se cuvine pentru a fi primită: pregătire prin post și rugăciune, mărturisire și iertare de păcate, o viețuire cu adevărat creștinească.

Această taină este săvârșită sau oficiată numai de slujitorii sfințiți, adică arhiereii și preoții. Diaconii nu împărtășesc și cu atât mai puțin laicii sau mirenii. Diaconii pot împărtăși numai în cazul în care cineva este pe moarte și nu este de față un preot.

În privința persoanelor îndreptățite să primească Sfânta Împărtășanie, acestea trebuie să fie numai cei pregătiți, care nu au impedimente care să-i oprească de la aceasta, cum ar fi: cei ce au blestem de la episcop, cei ce trăiesc în desfrânare, cei ce sunt necununați, cei ce practică perversiuni sexuale, fermecătorii, vrăjitorii, ghicitorii, hoții de lucruri sfinte,

ucigașii, femeile care avortează ș.a. Toate aceste categorii de păcătoși presupun o perioadă lungă de pocăință și îndreptare, după care duhovnicul dă permisiunea de a primi Sfânta Împărtășanie. Cât privește pe copii, aceștia până la șapte ani primesc Împărtășania fără spovedanie.

În cazul muribunzilor, aceștia trebuie să fie mai întâi spovediți, mai ales dacă nu au făcut-o în timpul vieții și numai după aceea li se poate da Sfânta Împărtășanie. Oricum, ei trebuie să fie conștienți pentru a-și exprima consimțământul primirii acestei Taine, pentru că și Împărtășania, ca și celelalte Taine, nu se administrează fără voia primitorului.

Sunt excluși de la Împărtășanie alienații mintal sau cei în stare de leșin, cât durează această situație, ca și cei care nu pot să primească și să rețină Sfânta Împărtășanie. Așa de exemplu, dacă un bolnav vomează, tușește sau scuipă mereu, nu poate primi Sfânta Cuminecătură.

De asemenea, sunt excluse de la primirea Sfintei Împărtășanii femeile în timpul ciclului lunar și în cele 40 de zile de curățire fizică de după naștere, adică lehuzele, ca și bărbații care, în noaptea precedentă, au avut poluții.

Pentru primirea Sfintei Împărtășanii este necesară o perioadă de postire și de abstinență de la plăcerile trupului, care trebuie să fie de cel puțin o săptămână înainte de cuminecare; în ziua respectivă se impune o atitudine de mare cuviință. Bolnavii pot fi împărtășiți și pe mâncate, spre deosebire de cei sănătoși, care, din ajun, trebuie să nu mănânce nimic. La aceasta se adaugă obligația împăcării cu toți oamenii, adică cei certați și cea a citirii Pravilei, adică a rânduielilor pentru primirea Sfintei Împărtășanii. O împărtășire fără pregătire și vrednicie înseamnă un sacrilegiu.

Spovedanie, Mărturisire și Căință

În ordinea săvârșirii Sfintelor Taine în viața credincioșilor, după cele trei Taine de inițiere, adică de început al vieții creștine, urmează Spovedania. Taina este cunoscută sub trei denumiri: *spovedanie, căință* sau *mărturisire*. Primele două sunt denumiri de origine slavă, iar ultima de origine latină, la care, în ritul catolic se mai adaugă și cea de confesiune, care aici are sens nu de cult sau grupare creștină, ci de lucrare sfințitoare.

Prin Taina Spovedaniei credinciosul care își mărturisește păcatele în fața preotului duhovnic, cu părere de rău pentru ceea ce a săvârșit și cu angajamentul de a nu le mai repeta, primește dezlegare, adică iertare de ele.

Această lucrare sfințitoare este socotită ca al doilea botez. Dacă Botezul aduce iertare de păcatul strămoșesc, Căința aduce iertare de păcatele făcute de la Botez sau de la ultima Spovedanie. La Botez iertarea se face prin cufundarea în apă; la Spovedanie, aceasta se produce datorită lacrimilor Căinței, adică a părerii de rău față de fap-

tele rele săvârşite şi implorării ajutorului lui Dumnezeu.

Taina aceasta comportă mai multe faze: trezirea conştiinţei păcătosului, căinţa sau părerea de rău, urmată de spovedania sau mărturisirea păcatelor, unui preot duhovnic. Apoi dezlegarea, adică iertarea păcatelor, operată prin preotul duhovnic şi implicarea unui aşa-zis canon cunoscut şi cu denumirea de **epitimie,** adică săvârşirea anumitor fapte creştineşti bune, necesare pentru îndreptarea noastră. Canonul sau epitimia nu înseamnă o pedeapsă sau o faptă făcută pentru a plăti păcatele săvârşite. El nu are rol vindicativ, ci de vindecare, tămăduire sau îndreptare.

Taina Spovedaniei este săvârşită numai de episcopii şi de preoţii care primesc calitatea de duhovnic. Această calitate se dă printr-o slujbă specială numită **hirotisie** şi care, de obicei, se săvârşeşte imediat după hirotonia în preot. În trecut duhovnicia se acordă după o îndelungată experienţă pastorală, liturgică şi de viaţă, şi de aceea duhovnicii erau mai în vârstă. Aşa se explică de ce şi astăzi credincioşii caută preoţi cu experienţă, duhovnici mai în vârstă a căror autoritate este mult mai mare decât a unui preot tânăr.

În Biserica Ortodoxă, ca şi în cea Catolică, Spovedania se face în particular. Mărturisirea publică sau în comun, practicată sporadic în secolele III–VI în Biserică, nu este îngăduită, deoarece o Spovedanie presupune un dialog direct cu preotul, care astfel precizează gravitatea păcatului, circumstanţele atenuante sau agravante care au contribuit la săvârşirea lui, apreciind şi stabilind şi căile de îndreptare a penitentului.

În Biserica Ortodoxă, Spovedania se face în biserică, în faţa icoanei Mântuitorului Hristos, căci în concepţia ortodoxă, păcatele nu le spunem preotului şi nu el ne dă iertarea, ci lui Hristos care ne şi iartă. În Biserica Romano-Catolică, Spovedania se face în biserică, într-un loc special numit **confesional,** şi se numeşte auriculară, adică se face la ureche, printr-o fereastră despărţitoare. La protestanţi această Taină nu există.

Când trebuie să se spovedească credincioșii?

Întrucât Pocăința sau Spovedania este cunoscută ca Taina regenerării noastre sufletești, adică a curățirii de faptele rele săvârșite și a refacerii comuniunii cu Dumnezeu, întreruptă de păcat, ea trebuie să fie practicată cât mai des de credincioși. S-a creat însă obiceiul ca această Taină să fie administrată rar și s-a pus mereu în legătură cu cele patru mari posturi din timpul anului bisericesc: Postul Paștelui, al Crăciunului, al Sfinților Apostoli Petru și Pavel și al Sfintei Mării, și mai ales a fost solicitată ca o pregătire pentru primirea Sfintei Împărtășanii, la sfârșitul acestora.

Obiceiul acesta a fost încurajat și de a patra poruncă bisericească în care se spune: „Să ne spovedim și să ne cuminecăm în fiecare din cele patru posturi mari de peste an, ori, dacă nu putem, cel puțin o dată pe an, în postul Sfintelor Paști".

Această poruncă este respectată și azi, ea avându-și însemnătatea ei în viața creștină. Aplicarea sa însă nu este o realitate, fiindcă nu toți creștinii o respectă. Ce proces spiritual ar fi dacă ea ar fi aplicată de toți!

Pe de altă parte, această poruncă nu ne obligă să practicăm spovedania numai la cele patru mari posturi, nici nu ne îngrădește libertatea de a o face ori de câte ori simțim nevoia de a ne spovedi.

Este adevărat că în Ortodoxie nu se concepe primirea Sfintei Împărtășanii fără spovedanie și dezlegarea de păcate; dar dacă pentru a ne împărtăși avem nevoie de o mai mare pregătire, Spovedania o putem face oricând. De aceea putem spune că nu este îngrădită de anumite termene sau soroace, ci, în principiu, ea se poate săvârși ori de câte ori credincioșii simt nevoia să o facă.

Deci Spovedania nu trebuie condiționată de perioada unuia din cele patru posturi mari, ci poate fi săvârșită ori de câte ori conștiința se simte încărcată de fapte rele, de care trebuie să ne debarasăm. Niciodată nu trebuie să ne socotim că suntem fără de păcat, căci, așa cum spuneau cei vechi, a greși este omenește, dar a persista sau a rămâne în păcat este diabolic. Orice faptă rea, cât de mică ar fi, repetată înseamnă o acumulare de păcate, care devin dăunătoare.

S-a mai creat obiceiul ca la spovedanie să meargă mai ales cei în vârstă, care se și împărtășesc, ceea ce este complet greșit. Nu trebuie să așteptăm să îmbătrânim ca să ne spovedim, ci trebuie să ne creăm din tinerețe obișnuința spovedaniei. Ea nu este apanajul sau preocuparea numai a celor bătrâni, ci a fiecărui creștin. De aceea, încă din tinerețe, fiecare credincios trebuie să-și aibă duhovnicul lui la care să meargă ca la un medic și pe care nu ar trebui să-l schimbe decât dacă socotește că acesta nu ar mai fi corespunzător nevoilor lui sufletești.

Dacă o legăm de un post și o socotim ca moment de pregătire pentru primirea Sfintei Împărtășanii, atunci ea trebuie și poate fi făcută oricând, pe îndelete și cu toată responsabilitatea.

Cununie, nuntă, căsătorie

În limbajul obișnuit, cuvintele care definesc noțiuni legate de conviețuirea unui bărbat cu o femeie, în cadrul familiei, sunt uneori întrebuințate greșit. Cununia sau nunta este din punct de vedere religios una din cele șapte Taine prin care Biserica binecuvântează și sfințește legătura bazată pe dragoste dintre bărbat și femeie.

Această legătură este mai întâi oficializată prin ceea ce numim în general căsătorie civilă, în fața autorităților legale, care creează efecte juridice. La rândul ei, cununia sau nunta creează efecte harice sau sfințitoare. Prin ea se sfințește căsătoria. În unele state ortodoxe și chiar neortodoxe slujba Cununiei creează efecte juridice. De asemenea, nunta mai are înțeles și de petrecere legată de evenimentul căsătoriei și al cununiei.

Taina Cununiei sau a nunții este săvârșită de către episcopi și preoți. Rânduielile vechi bisericești interzic ieromonahilor, adică preoților călugări să oficieze această slujbă fiindcă aceștia, depunând votul castității, nu pot să participe la dansul ritual când se înconjoară masa și se cântă „Isaia, dănțuiește" și nici la petrecerea legată totdeauna de nuntă. Nici arhiereul nu participă la acest dans ritual,

ci se retrage în scaunul arhieresc, în timp ce are loc acesta. Astăzi, rigurozitatea acestor rânduieli nu se mai respectă cu strictețe, existând și cazuri când ieromonahii săvârșesc cununii. Dacă la Botez preotul nu-și poate boteza propriul său copil, decât în cazuri de excepție, nunta poate fi săvârșită de preot pentru propriii săi fii, dacă nu este alt preot. De regulă însă se caută al doilea preot.

Cununia se oficiază după încheierea căsătoriei civile, certificatul de căsătorie fiind un act doveditor al lipsei de impedimente la căsătorie. Cei care se cunună trebuie să fie de aceeași credință sau confesiune. Căsătoriile mixte, încheiate între creștini de confesiune ortodoxă cu cei de alte confesiuni, cum ar fi cea catolică și protestantă, nu sunt îngăduite după canoane. Biserica ortodoxă totuși tolerează asemenea căsătorii pentru a nu lăsa fără binecuvântarea sa pe cei doi soți. De aceea le administrează slujba Cununiei, cu condiția ca soțul ortodox să-și păstreze credința ortodoxă, să-și boteze și să-și crească copiii în această credință. Conform rânduielilor canonice, aceste căsătorii sunt și astăzi oprite, săvârșindu-se numai cu dezlegarea sau dispensa episcopului. Dacă cei de religii necreștine doresc să se căsătorească cu ortodocși, pentru oficierea Cununiei este nevoie ca ei să treacă mai întâi la Ortodoxie. La fel se întâmplă și cu cei care n-au primit Botezul cerut în confesiunea sau secta din care provin.

Cununia, după rânduiala creștină ortodoxă nu se oficiază niciodată între persoane de același sex, după cum nu se admite nici căsătoria acestora, deoarece prin asemenea legături nu s-ar îndeplini scopul principal al căsătoriei – nașterea de prunci și perpetuarea neamului omenesc, iar din punct de vedere religios s-ar încuraja și oficializa păcate foarte grave care sunt împotriva firii.

Când și unde se săvârșește Cununia?

Căsătoria și Cununia sau Nunta sunt evenimente unice în viața de familie. Ele marchează întemeierea unui nou cămin, a unei noi familii. De aceea, ele sunt prilej de bucurie. Acest lucru se desprinde și din rânduiala slujbei respective. Având acest caracter, slujba Cununiei trebuie săvârșită în zi de sărbătoare, de regulă duminica.

După rânduielile vechi bisericești, ar trebui ca această slujbă să aibă loc dimineața, înainte de Liturghie, pentru ca tinerii să participe la slujbă și să se împărtășească, după ce au primit dezlegarea prin spovedanie. Dar și în cazul nunții, regula a suferit o schimbare căci, de obicei, nunta se oficiază după Liturghie, mai spre seară, sau, cum s-a luat obiceiul în ultimul timp, se săvârșește sâmbăta.

Sunt însă și zile, în timpul unui an bisericesc, când săvârșirea Cununiei este interzisă prin porunca a IX-a bisericească. Conform acestei porunci nu se fac nunți în următoarele zile și perioade:

1. În cele patru mari posturi de durată: al Paștelui, Crăciunului, Sfinților Apostoli și Sfintei Mării și în toate

zilele de post din timpul anului (dar mai ales miercurea și vinerea), la 14 septembrie când serbăm Înălțarea Sf. Cruci, 29 august (Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul), aceste zile fiind totdeauna nedespărțite de post. Nu se fac nunți în timpul postului, pentru că bucuria prilejuită de căsătorie și Cununie nu se potrivește cu aceste zile de întristare și pocăință.

Există totuși împrejurări de forță majoră care pot aduce după sine o derogare de la această regulă, dar aceasta nu o poate face decât episcopul locului, care dă dispensă, îngăduind a se face cununii în prima parte a postului Crăciunului, între 15 noiembrie și 6 decembrie, însă fără petrecere și într-un cadru mai sobru, lipsit de atmosfera zgomotoasă și de bucurie, tipică nunții. În Postul Paștelui asemenea dispense se dau cu mare greutate, fiind îngăduită cel mult logodna și aceasta în zilele de Buna Vestire sau Florii. Cât privește celelalte posturi, dispensele se dau de la caz la caz. Există însă concepția foarte înrădăcinată în evlavia și practica vieții de familie că asemenea căsătorii și cununii „nu țin", adică nu durează sau se destramă, ca un fel de pedeapsă pentru sfidarea unor rânduieli ale sfintei Biserici, cum este cea a postului. De aceea, este mai bine ca ele să nu se oficieze în timpul posturilor, indiferent de pretextul sau motivele invocate.

De asemenea, nu se fac nunți nici în perioadele de mare bucurie duhovnicească, prilejuite de marile sărbători creștine. Așa de pildă, nu se fac nunți în Săptămâna luminată, care este o prelungire a bucuriei Paștelui, în perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează (25 decembrie – 6 ianuarie), în Duminica Paștilor, Rusaliilor și în general în zilele tuturor praznicelor împărătești și în ajunul lor, pentru ca bucuria

prilejuită de nuntă să nu micşoreze pe cea creată de aceste mari sărbători.

Cununia fiind prilej de bucurie pentru familie, dar şi pentru obştea creştină, este bine să fie săvârşită numai în biserică parohială şi nu în case particulare, tocmai pentru a-i spori caracterul de act sfânt şi sfinţitor. După tradiţia Bisericii, cununia nu se săvârşeşte în biserică de mânăstire, pentru a nu tulbura liniştea vieţuitorilor de aici.

Care este rolul naşilor la cununie?

În practica Bisericii Ortodoxe, două din Tainele sale sunt săvârşite în prezenţa şi cu participarea naşilor. Aceste Taine sunt Botezul şi Cununia. Naşii sau nunii participă direct şi activ la săvârşirea acestor slujbe liturgice sfinţitoare, îndeplinind anumite gesturi şi acte importante din cadrul desfăşurării ceremoniei.

Astfel, în cadrul logodnei, ei pun, împreună cu preotul slujitor, inelele pe degetele mirilor, pun şi iau de pe cap cununiile mirilor la cununie. Tot ei sunt cei care ţin lumânările, de o parte şi de alta a celor doi tineri care se cunună şi participă la dansul ritual, din rânduiala acestei Sfinte Taine.

Naşii însă nu au numai un rol estetic şi ajutător în săvârşirea Tainei Cununiei, ci devin din acel moment părinţii sufleteşti sau duhovniceşti ai celor doi miri. Pentru cei doi miri, căsătoria şi mai ales cununia religioasă înseamnă o renaştere spirituală, naşterea unei familii, pentru care este nevoie de părinţi, aşa cum pentru naşterea fizică este nevoie de părinţi. Ţinând seama de acest rol deosebit al naşilor, de

îndrumători și călăuzitori ai viitorilor soți, biserica cere ca nașii să îndeplinească anumite condiții:

Mai întâi, trebuie să fie ortodocși. Rânduielile bisericești vechi și noi ne îndeamnă cu insistență ca nașii să nu fie de altă confesiune decât mirii și aceasta pentru faptul că adevărata și eficienta călăuzire a lor trebuie făcută în legea ortodoxă. De aceea, asistența mirilor la cununie de către nași de altă religie nu este îngăduită.

În al doilea rând, se recomandă ca nașii să fie mai în vârstă decât mirii, pentru a fi cu adevărat părinți sufletești, având o experiență de viață din care să împărtășească și celor doi tineri. Practica de a alege nași de aceeași vârstă, iar uneori chiar mai tineri, nu este recomandabilă. Prin ea se micșorează seriozitatea instituției nășiei, făcând din ea o simplă formalitate sau element de decor. De aceea, este sănătoasă tradiția, respectată în multe părți ale Bisericii noastre, și în special în mediul rural, ca nașii de botez să fie și nași de cununie. Cu cât nașii sunt mai în vârstă, și respectul este mai mare.

Nași sau nuni pot fi și rude apropiate: frați, surori, veri, cumnați. Părinții nu pot fi nașii propriilor lor copii. De asemenea, călugării nu pot fi nași, ca și în cazul Botezului, fiindcă aceștia trăind departe de lume, în mânăstiri, nu se pot îngriji de călăuzirea religios-morală a finilor.

În al treilea rând, nașii trebuie să fie cununați și să aibă o viață morală ireproșabilă pentru a putea fi exemple pentru finii lor. Nu se recomandă ca nașii să fie tineri necăsătoriți. De asemenea, nu este recomandabil ca nașii să fie tată și fiică sau mamă și fiu. Obiceiul practicat în Moldova și mai ales în Bucovina

de a avea mai multe perechi de nași de cununie nu este recomandat.

Nășia de Cununie ca și cea de Botez creează rudenie spirituală care constituie impediment la căsătorie între aceste rude. În legătură cu nășia, ar mai fi de amintit obiceiul frumos, străvechi și românesc, ca finii să sărute mâna nașilor, ca semn văzut al respectului datorat.

Semnificația riturilor Cununiei

Slujba Cununiei, pe lângă frumoasele idei pe care le exprimă prin lecturile scripturistice citite, ca și prin rugăciunile care se rostesc la acest serviciu divin, cuprinde și o serie de gesturi sau acte liturgice care sunt pline de semnificație teologică și morală.

Așa, de exemplu, dacă ne referim la prima parte a slujbei, la logodnă, actul central al acestui serviciu îl constituie așezarea inelelor sau verighetelor în degetele mirilor. Întrebuințate încă înainte de creștinism și păstrate și de Biserică în rânduiala acestei slujbe, inelele sunt simbolul dragostei și credincioșiei infinite care trebuie să stea la baza familiei pe care o încep cei doi tineri. Fiind în formă de cerc, simbolul infinitului și al perfecțiunii, inelele sugerează dragostea nesfârșită pe care cei doi și-o datorează.

Cât privește slujba Cununiei, aceasta are mai multe momente importante care au o frumoasă semnificație. Cel mai important este punerea cununiilor pe capetele celor doi miri. Purtate de împărați, regi și demnitari, ca și de fecioare, cununiile sunt simbolul

puterii și al curățirii, cei doi miri devenind stăpânii propriei lor vieți pe care și-o doresc cât mai curată și prosperă. Ei sunt ca niște împărați care-și iau în stăpânire propria lor viață. De aceea, se cade ca și înainte și mai ales după aceea, viața lor să fie încununată „cu mărire și cu cinste", cum se spune într-una din formulele liturgice. Așezarea cununiilor a dat de altfel și numele slujbei de „cununie".

Împărtășirea celor doi miri din aceeași pâine sau pișcot și din vin, binecuvântate de preotul slujitor, simbolizează bucuria nunții, dar mai ales părtășia celor doi miri la toate bucuriile și necazurile vieții. Făcând un singur trup, prin căsătorie și cununie, cei doi se obligă să împartă bucuriile și durerile vieții împreună. Momentul ne amintește și de un obicei vechi românesc, cel al ruperii unei pâini din care mâncau cei doi miri, păstrat și azi prin unele părți, dar – mai ales – de practică veche creștină care ar trebui reactivată, și anume obiceiul ca mirii să se spovedească și să se împărtășească înainte de nuntă.

Înconjurarea mesei cu cântarea „Isaie, dănțuiește", sub formă de dans ritual, este simbolul bucuriei prilejuite de nuntă. Se invocă proorocul Isaia care a proorocit nașterea Mântuitorului din Fecioara Maria, pentru ca să se arate că scopul căsătoriei este nașterea de prunci, care trebuie crescuți în virtute și viață morală.

Sunt invocați, de asemenea și sfinții mucenici, căci la fel cum aceștia au dobândit cununiile biruinței asupra păcatului și răului, la fel trebuie să biruiască și mirii răul care-i pândește.

Ce este cununia de argint, aur sau platină?

Așa cum prevăd cărțile de ritual, de Cununie sau Nuntă sunt legate numeroase rânduieli, tradiții și obiceiuri care au căpătat caracter de obligativitate.

Astfel, se cere mirilor ca după opt zile de la Cununie să se prezinte la biserică pentru a li se citi rânduiala care se numește în unele părți „scoaterea la biserică" sau „dezlegarea cununiilor". De unde provine acest obicei? De la faptul că odinioară mirii nu primeau pe capete cununii de metal, ca astăzi, ci li se împleteau cununițe de frunze rezistente sau din ramuri, pe care ei le purtau timp de o săptămână, după care veneau la biserică, unde preotul le ridica de pe capetele lor. Deși depunerea cununiilor a intrat în structura slujbei, obiceiul venirii la biserică se păstrează și azi cu denumirea de „dezlegarea cununiilor" (de la gestul pe care-l face preotul). Momentul respectiv are și o semnificație penitențială, căci tinerii stau în pridvorul bisericii unde preotul le citește un fel de dezlegare de a intra în biserică după o săptămână în care, prin viața lor intimă, și-au pierdut frumusețea și curăția feciorelnică.

Tot în legătură cu Cununia, există obiceiul, destul de răspândit, dar negeneralizat, ca soții care s-au cununat religios să aniverseze împlinirea a 25 de ani de împreună-viețuire și să marcheze acest eveniment de familie printr-o ceremonie religioasă. Această slujbă poartă denumirea de „cununie de argint". Dacă ceremonia are loc la 50 de ani de căsătorie, ea poartă denumirea de „cununia de aur", iar la împlinirea vârstei de 75 de ani de căsătorie, deși cazurile sunt destul de rare, ea se numește „cununie de platină". Ceremonia aceasta, indiferent de sorocul la care se săvârșește, poartă greșit denumirea de „cununie", pentru că, în realitate, nu este vorba de slujba cununiei, ci de o slujbă de mulțumire care nu are nimic comun cu cununia.

Conform rânduielilor bisericești, Taina Sfintei Cununii nu se mai readministrează acelorași soți niciodată, în prima ei formă, ci numai dacă aceștia divorțează și se recăsătoresc cu alte persoane, care nu au mai fost căsătorite religios. Dacă soții se recăsătoresc după divorț, li se oficiază slujba de la a doua nuntă care este mai puțin solemnă.

De aceea, fiind vorba de o slujbă de mulțumire, la această ceremonie nu folosim nici cununiile, nici paharul cu vin și pâine și nu se face nici înconjurarea cu dansul ritual. Pentru ceremonie se folosesc doar inelele (verighetele) de argint, aur sau platină, după cum este vorba de una din cele trei ceremonii.

Slujba se poate oficia atât în biserică, dar mai ales în sânul familiei, având un caracter mai intim, de rugăciune, de mulțumire pentru binefacerile primite.

„Popă" sau „preot"?

Ca în toate religiile, și în creștinism există slujitori ai cultului, adică persoane special alese și rânduite pentru îndeplinirea îndatoririlor rituale.

În religia creștină, ei fac parte din ceea ce numim cler sau ierarhie bisericească. Această ierarhie cuprinde trei trepte sau grade: arhierei, preoți și diaconi. Aceștia constituie ierarhia superioară, pentru că există și o ierarhie inferioară care cuprinde: ipodiaconi (subdiaconi), lectori, cântăreți și alții.

În cele ce urmează ne vom referi la modul de adresare față de acești slujitori bisericești, adresare care este foarte confuză în lumea neclericală.

De la început trebuie să spunem că toate aceste trepte ale ierarhiei se primesc printr-o slujbă specială de sfințire care se numește Taina Sfintei Hirotonii; actul sfințirii în sine se numește hirotonire sau hirotonisire. Slujba este oficială numai de arhierei, nu și de preoți și diaconi. Un arhiereu este sfințit de către trei arhierei, iar preotul și diaconul sunt sfințiți de către un arhiereu. Așadar, persoanele clerice,

membrii ierarhici sunt sfințiți și nu sfinți, sfințenia fiind o calitate pe care o dobândesc numai anumite persoane, recunoscute și proclamate ca atare de către Biserică.

Arhiereul este persoana sfințită care deține puterea bisericească, adică învățătorească, sfințitoare și de conducere, în deplinătatea ei. Arhiereul mai poartă și numele slav de **Vlădică.** Toți arhiereii sunt egali între ei sub aspectul deținerii și exercitării puterii bisericești. Ei se deosebesc din punct de vedere administrativ. În acest sens în administrația bisericească există mai multe trepte ale arhieriei. Așa, de exemplu, conducătorul titular al unei episcopii sau eparhii se numește **episcop.** El poate să aibă un vicar sau ajutător care se numește **arhiereu-vicar.** Unui episcop ne adresăm cu formula „Prea Sfințite Părinte Episcop, Prea Sfinția Voastră, Prea Sfinția Ta". Apelativul „Prea Sfinte" nu este corect. Mai există și formula, întrebuințată în Bisericile de limbă greacă, „Prea Sfințite Stăpân", pe care o folosim și în Biserica Ortodoxă Română.

Conducătorul titular al unei arhiepiscopii, adică al unei unități bisericești superioare episcopiei, se numește **arhiepiscop.** Modul de adresare este „Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop".

Mai multe arhiepiscopii și episcopii alcătuiesc o mitropolie. Conducătorul unei mitropolii se numește **mitropolit** căruia ne adresăm cu formula „Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit".

Unitatea bisericească cea mai mare este patriarhia, care cuprinde mai multe mitropolii și care este condusă de un **patriarh.** Modul de adresare pentru patriarhi este „Prea Fericite Părinte Patriarh", „Prea Fericirea Voastră". În Biserica Romano-Catolică și în

unele Biserici ortodoxe se întrebuinţează formula „Sanctitatea Voastră". Arhiepiscopii, mitropoliţii şi patriarhul au vicari sau ajutători care se numesc **episcopi vicari.**

Toţi arhiereii vicari, episcopii, arhiepiscopii, mitropoliţii şi patriarhii se mai numesc ierarhi. Ei alcătuiesc înalta ierarhie.

Cât priveşte a doua treaptă a ierarhiei bisericeşti, denumirea corectă este cea de **preot** şi nu de popă, care este termen de origine slavă şi care are un sens popular cu iz de dispreţ şi ironie. Unui preot ne adresăm cu formulele: „cucernice sau prea cucernice părinte", „părinte", „sfinţia voastră", „sfinţite părinte", „cinstite părinte".

Pentru slujitorii din treapta a treia, adică diaconii, întrebuinţăm formulele: „părinte diacon", „sfinţia voastră", cucernice sau preacucernice părinte diacon".

Ce sunt Hirotonia şi Hirotesia?

În limbajul teologic şi general şi în cel liturgic în special sunt folosiţi doi termeni care adesea se confundă de către cei care nu le cunosc semnificaţia. Este vorba de hirotonie şi hirotesie. Deşi etimologic ei sunt apropiaţi sau înrudiţi, totuşi ei se deosebesc fundamental.

A hirotoni înseamnă a întinde mâna, iar hirotonia este slujba prin care se dă sau se transmite Taina sau slujirea preoţiei. Hirotonia se oficiază prin întinderea sau punerea mâinilor episcopului pe capul candidatului la preoţie, invocând şi transmiţând puterea Duhului Sfânt asupra lui. La început, întinderea mâinilor mai însemna şi „votare" sau „alegere", căci candidaţii pentru preoţie se alegeau prin votare sau ridicare de mâini, alegere care era confirmată de episcop tot prin întinderea sau punerea mâinilor, adică prin actul sfinţirii. Termenul de hirotonie indică deci slujba Tainei consacrării clericilor, cunoscută şi sub denumirea de hirotonire sau hirotonisire. Prin hirotonie se face consacrarea candidaţilor pentru treptele clerului superior şi anume

sfințirea în treptele de diacon, preot și arhiereu sau episcop.

Cât privește cel de-al doilea termen, de hirotesie, el înseamnă punerea mâinilor, adică tot o slujbă, de obicei mai scurtă decât hirotonia, constând mai ales dintr-o rugăciune prin care se acordă una din treptele clerului inferior: cea de cântăreț sau citeț și ipodiacon, adică o treaptă inferioară celei de diacon și care nu reprezintă în biserică o funcție sacramentală. În trecut, și cântăreții ca și ipodiaconii purtau o rasă preoțească și primeau o consacrare în cult. Astăzi, această consacrare o primește numai ipodiaconul, cântărețul aparținând stării laicatului. În bisericile de limbă greacă, ei primesc încă această consacrare.

Tot prin hirotesie se primește și unul din rangurile onorifice care se dau slujitorilor pentru merite deosebite pe tărâm pastoral (sachelar, iconom și iconom-stavrofor – pentru preoții de parohii, și sincel, protosincel, arhimandrit – pentru preoții călugări), ca și una din funcțiile bisericești administrative (protoiereu, consilier, stareț sau egumen). De asemenea, prin hirotesie se încredințează și calitatea de duhovnic care nu este un har special, ci îndreptățirea de a administra Taina Spovedaniei.

Așadar, între hirotonie și hirotesie este o mare deosebire: prima este o Taină (una din cele șapte), iar a doua este o binecuvântare. Prin Taina hirotoniei se transmite un har deosebit, prin hirotesie – o împuternicire administrativă.

Atât hirotonia, cât și hirotesiile se săvârșesc numai de către episcop, prima în altar, celelalte în afara altarului și numai în cadrul slujbei Sfintei Liturghii, la momentele îndătinate.

Ce este Sfântul Maslu?

Sfântul Maslu este una din cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii prin care ea se roagă pentru cei bolnavi, care primesc tămăduirea de bolile sufletești și trupești, ca și iertarea păcatelor, în urma mirungerii lor cu untdelemn sfințit, însoțit de rugăciunea preoților.

Termenul de „Maslu“ provine din limba slavă și înseamnă untdelemn, având în vedere că materia prin care se administrează această lucrare sfințitoare este untdelemnul sfințit de regulă de șapte preoți. Taina și slujba respectivă poartă denumiri deosebite în Bisericile ortodoxe, după cum acestea accentuează unul din elementele de bază ale slujbei sau efectele ei. Așa, de pildă, grecii își spun rugăciunea untdelemnului, iar slavii – slujba sfințirii untdelemnului. În cărțile de cult ale Bisericii romano-catolice se folosesc două denumiri: cea de **Extrema unctio,** adică ungerea cea mai de pe urmă, fiindcă era administrată mai ales celor ce se aflau pe moarte, și cea de slujba **ungerii bolnavilor,** întrebuințată după Conciliul II Vatican, prin care se exprimă concepția mai nouă a acestei Biserici, referitoare la momentul

sfințirea în treptele de diacon, preot și arhiereu sau episcop.

Cât privește cel de-al doilea termen, de hirotesie, el înseamnă punerea mâinilor, adică tot o slujbă, de obicei mai scurtă decât hirotonia, constând mai ales dintr-o rugăciune prin care se acordă una din treptele clerului inferior: cea de cântăreț sau citeț și de ipodiacon, adică o treaptă inferioară celei de diacon și care nu reprezintă în biserică o funcție sacramentală. În trecut, și cântăreții ca și ipodiaconii purtau o rasă preoțească și primeau o consacrare în cult. Astăzi, această consacrare o primește numai ipodiaconul, cântărețul aparținând stării laicatului. În bisericile de limbă greacă, ei primesc încă această consacrare.

Tot prin hirotesie se primește și unul din rangurile onorifice care se dau slujitorilor pentru merite deosebite pe tărâm pastoral (sachelar, iconom și iconom-stavrofor – pentru preoții de parohii, și sincel, protosincel, arhimandrit – pentru preoții călugări), ca și una din funcțiile bisericești administrative (protoiereu, consilier, stareț sau egumen). De asemenea, prin hirotesie se încredințează și calitatea de duhovnic care nu este un har special, ci îndreptățirea de a administra Taina Spovedaniei.

Așadar, între hirotonie și hirotesie este o mare deosebire: prima este o Taină (una din cele șapte), iar a doua este o binecuvântare. Prin Taina hirotoniei se transmite un har deosebit, prin hirotesie – o împuternicire administrativă.

Atât hirotonia, cât și hirotesiile se săvârșesc numai de către episcop, prima în altar, celelalte în afara altarului și numai în cadrul slujbei Sfintei Liturghii, la momentele îndătinate.

Ce este Sfântul Maslu?

Sfântul Maslu este una din cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii prin care ea se roagă pentru cei bolnavi, care primesc tămăduirea de bolile sufletești și trupești, ca și iertarea păcatelor, în urma mirungerii lor cu untdelemn sfințit, însoțit de rugăciunea preoților.

Termenul de „Maslu“ provine din limba slavă și înseamnă untdelemn, având în vedere că materia prin care se administrează această lucrare sfințitoare este untdelemnul sfințit de regulă de șapte preoți. Taina și slujba respectivă poartă denumiri deosebite în Bisericile ortodoxe, după cum acestea accentuează unul din elementele de bază ale slujbei sau efectele ei. Așa, de pildă, grecii își spun rugăciunea untdelemnului, iar slavii – slujba sfințirii untdelemnului. În cărțile de cult ale Bisericii romano-catolice se folosesc două denumiri: cea de **Extrema unctio,** adică ungerea cea mai de pe urmă, fiindcă era administrată mai ales celor ce se aflau pe moarte, și cea de slujba **ungerii bolnavilor,** întrebuințată după Conciliul II Vatican, prin care se exprimă concepția mai nouă a acestei Biserici, referitoare la momentul

săvârşit şi la efectele acestei Taine în viaţa credincioşilor.

Aşa cum arată şi denumirea, dar mai ales conţinutul acestei slujbe, ea se săvârşeşte, de regulă, celor bolnavi, aşa cum a fost practica dintotdeauna a Bisericii, încă din vremea apostolică. Cu toate acestea, Taina poate fi săvârşită şi celor sănătoşi fizic, întrucât prin ea se dă şi iertarea păcatelor. De aceea întâlnim în bisericile noastre practica săvârşirii ei şi pentru cei sănătoşi; uneori şi pentru copii.

În cazul în care se administrează numai celor bolnavi, maslul se săvârşeşte la casa acestora sau la spital. Când se administrează şi celor sănătoşi, el se săvârşeşte de obicei în biserică şi se mai numeşte **maslul de obşte.** Această formă a maslului se practică în toate parohiile, mai ales în săptămâna mare, înainte de Paşti. Cei cărora li se administrează maslul este bine să fie spovediţi înainte de această slujbă.

Fiind o Taină la care participă şi familiile sau rudele celui bolnav, iar la cel de obşte, membrii parohiei. Sfântul Maslu se săvârşeşte, conform tradiţiei ortodoxe, de şapte preoţi. Numărul de şapte are şi un sens simbolic. Pe de o parte, el sugerează cele şapte daruri ale Duhului Sfânt care se transmit prin rugăciune şi ungere cu untdelemn sfinţit. Pe de altă parte, el aminteşte anumite momente din istoria sfântă a mântuirii legate de acest număr: cei şapte preoţi care au înconjurat de şapte ori Ierihonul pentru a cădea, rugăciunea rostită de şapte ori de proorocul Ilie pentru ploaie ş.a. De aceea, slujba cuprinde şapte pericope de Apostol, şapte de Evanghelie şi şapte rugăciuni, urmate de şapte ungeri. Dacă numărul de şapte este greu de realizat, la nevoie Maslul poate fi slujit numai de cinci sau de trei preoţi, dar în nici un caz de unul singur, întrucât contravine tradiţiei.

Cu ce şi când se săvârşeşte Sfântul Maslu?

Pentru săvârşirea Tainei Sfântului Maslu este nevoie, ca la orice altă Taină, de o materie specială care este untdelemnul. El se sfinţeşte printr-o rugăciune rostită de preoţi de şapte ori. Cu acest untdelemn se unge cel bolnav sau cei din biserică în cadrul Maslului de obşte, întrebuinţându-se şapte beţişoare, dacă este posibil din fire de busuioc, înfăşurate la un capăt în vată şi care se înfig într-un vas cu făină.

La Maslul de obşte, pe lângă vasul cu untdelemn şi făină se mai aduce şi pâine. Există obiceiul ca în unele părţi în untdelemn să se amestece şi puţin vin, aducându-ne aminte de vindecarea celui căzut între tâlhari, de către samarineanul milostiv, care a turnat peste răni untdelemn şi vin. Practica însă nu este canonică, de aceea nu trebuie cultivată.

Untdelemnul sfinţit, având deci o destinaţie precisă, ca şi făina binecuvântată aici trebuie păstrate şi, mai ales, întrebuinţate după săvârşirea Sfântului Maslu, cu atenţie şi numai în scopuri religioase. Undelemnul rămas poate fi folosit la candele, acasă

și la biserică și – de asemenea – la miruitul credincioșilor. Există obiceiul ca, pe lângă cele șapte bețișoare folosite la Maslu, să se dea tuturor celor care participă la slujbă câte un bețișor cu vată înmuiat în untdelemn sfințit atunci, pe care credincioșii îl numesc impropriu „mir".

După întrebuințare, atât bețișoarele de la Maslu, cât și cele date credincioșilor se îngroapă în pământ curat sau se ard, cenușa lor aruncându-se, de asemenea, în loc curat. În unele părți din țară, și în special în Moldova, unde se practică deshumarea morților la șapte ani și reînhumarea osemintelor, se obișnuiește ca acestea să fie unse cu untdelemn sfințit la Maslu. Acesta se poate folosi și la pregătirea mâncării pentru cel bolnav.

Cât privește făina întrebuințată la Maslu, aceasta poate fi folosită pentru a se face pâinișoare din care să mănânce cei bolnavi pentru care s-a săvârșit Taina Maslului sau să se facă prescuri pentru Sfânta Liturghie.

Maslul fiind slujba săvârșită în special pentru cei bolnavi nu are limite de timp sau de soroace la care să se săvârșească; el poate fi administrat oricând solicită credincioșii. De regulă însă, se obișnuiește să se facă în zilele de luni, miercuri și vineri și, dacă este posibil, în perioada posturilor de durată. Cât privește Maslul de obște, acesta se săvârșește după obiceiul local, într-una din zilele săptămânii, iar în Săptămâna mare, de regulă, în Miercurea Mare amintind de ungerea Mântuitorului de către femeia păcătoasă. Referitor la momentul din zi în care trebuie să se săvârșească Maslul, este de preferat dimineața, deși în ultima vreme el se săvârșește la unele biserici și seara.

Ce este „deschiderea cărții" și dacă este justificată?

Una din practicile legate de săvârșirea Sfântului Maslu este și „deschiderea cărții". În rânduiala acestei Taine, după ultima rugăciune și ungere se prescrie că preotul care conduce soborul să ia Sfânta Evanghelie, să o dea bolnavului să o sărute și să o deschidă. Preoții slujitori o țin deschisă deasupra capului celui bolnav, iar protosul (primul între preoții soborului) rostește rugăciunea a opta, după care se face miruirea, adică ungerea cu ulei sfințit.

De la această deschidere rituală și ținere pe capul celui bolnav a Sf. Evanghelii s-a trecut la o inovație liturgică foarte păgubitoare prin care unii slujitori, pe baza textului la care a fost deschisă Sf. Evanghelie cu totul întâmplător, și ținând seama de culoarea vignetelor, interpretează textul făcând preziceri sau dând pronosticuri pe care credincioșii mai creduli le iau drept adevărate. Se speculează, mai ales, culoarea vignetelor, adică dacă a „căzut" pe roșu sau pe negru, culoarea roșie fiind semn bun, iar cea neagră – semn rău. De aici i se spune credinciosului

dacă se tămăduiește sau nu de o boală, dacă va avea reușita scontată, nuntă, deces, avansare sau altele. Toate acestea sunt lucruri fără temei, semănând mai mult a prezicere, ceea ce biserica nu admite și nu se potrivește cu adevărul pe care ea îl propovăduiește. Nimeni nu are dreptul și puterea de a se erija în ghicitor, prooroc sau prevestitor al lucrurilor viitoare.

Ceea ce este și mai grav și condamnabil este faptul că asemenea „deschideri" au început să fie solicitate și să se practice nu numai la Taina Sfântului Maslu, ci în orice altă ocazie și cu alte cărți, cum ar fi colecții de canoane și legi bisericești sau pravile, între care *pidalionul* joacă un rol important.

Dar orice carte s-ar folosi și indiferent cine și pentru ce solicită o asemenea practică, ea rămâne o inovație gravă liturgică pentru două motive: 1. Prin ea se introduce un rit sau o practică liturgică pe care nu o găsim în cărțile de cult și care este contrară regulilor stabilite de Biserică pentru săvârșirea cultului. 2. O asemenea practică compromite credința creștină, identificând-o cu superstiția pentru că i se cere preotului ca, în funcție de conținutul textului și culoarea vignetelor, să facă pronosticuri și să ofere răspuns solicitărilor. Credincioșii care solicită asemenea lucru și preoții care le satisfac asemenea dorințe greșesc față de Biserică. Asemenea practică nu trebuie nicidecum încurajată.

Credința creștină este o credință luminată de adevăr. Învățătura de credință și riturile liturgice trebuie explicate în sensul lor adevărat. Deci având natură superstițioasă și fiind condamnată de Biserică, „deschiderea cărții" trebuie înlăturată ca necompatibilă și nedemnă de scopul major al Tainei Maslului și al slujirii preotului.

IV

Sfintele ierurgii

Ce sunt Ierurgiile?

Etimologic, ierurgia sau euhologia sunt cuvinte de origine grecească, care înseamnă slujbă, lucrare sfântă, respectiv cuvânt sau slujbă de rugăciune. Așadar, ierurgiile sunt acele servicii bisericești liturgice prin care se urmărește și se realizează binecuvântarea și sfințirea omului și a firii înconjurătoare sau a lucrurilor de care are nevoie în viața de toate zilele. Ele sunt servicii religioase independente, dar, de regulă, nu sunt despărțite sau fără legătură cu Sfintele Taine sau Sfânta Liturghie, săvârșindu-se înainte, după sau în timpul acestora.

Scopul lor este acela de a purifica, binecuvânta și sfinți pe om și firea înconjurătoare, având în vedere că, prin păcatul săvârșit de protopărinții noștri, toată firea a suferit o stricare a ei prin alterarea armoniei și a sfințeniei primordiale. Scoaterea omului și a firii înconjurătoare de sub această stare de stricăciune se face prin această categorie de slujbe. Dintre ele, unele își au originea chiar de la Mântuitorul Hristos, iar altele au fost rânduite mai târziu de biserică. Așa se face că prin ierurgii se binecuvântează și se

sfințesc nu numai lucrurile destinate serviciului divin public, cum ar fi: veșmintele și vasele liturgice, materia folosită la slujbe, pâinea, vinul, untdelemnul, ci și toate bunurile din firea înconjurătoare pe care omul urmează să le folosească în viața sa de toate zilele. De asemenea, prin ierurgie se binecuvântează și se sfințesc: munca și activitățile prin care omul își întreține viața, opera de înfrumusețare a naturii, începutul și sfârșitul lucrărilor importante, momentele cele mai de seamă din viața lui, legate de naștere sau moarte, de bucurie și tristețe. Prin această largă și aproape totală îmbrățișare în sfera lor de acțiune a lucrurilor din natură, ierurgiile au un caracter atotcuprinzător, universal.

Ierurgiile sunt foarte vechi. Pe unele le moștenim chiar din Vechiul Testament, în special cele legate de naștere; pe unele le-a practicat însuși Mântuitorul, cum ar fi vindecările de tot felul, binecuvântările diverselor lucruri: pâine, vin, pește; foarte multe erau practicate de Sfinții Părinți din primele veacuri. La acestea s-au adăugat și altele mai noi, în funcție de evoluția vieții bisericești și de nevoile spirituale ale credincioșilor.

Ierurgiile se săvârșesc atât în biserică, dar mai ales în casele credincioșilor și chiar în mijlocul naturii, după nevoia respectivă.

În ceea ce privește timpul săvârșirii, ierurgiile, în special cele săvârșite în biserică, sunt legate de soroace sau date fixe, în funcție de unele sărbători. Dar marea lor majoritate nu au o dată fixă de săvârșire, aceasta depinzând de nevoia sau trebuința pentru care se solicită.

Ce slujbe se săvârșesc la nașterea unui copil?

Venirea pe lume a unui copil înseamnă pentru o familie unul din momentele cele mai importante și mai pline de bucurie. Un asemenea moment și eveniment este asociat și binecuvântat și de Biserică printr-o serie de ierurgii, adică slujbe care se săvârșesc atât pentru mama care a născut, cât și pentru pruncul care a venit pe lume. Sunt slujbe prin care Biserica binecuvântează și sfințește acest moment atât de important, de care se leagă și o serie de obiceiuri, datini și îndatoriri pe care tinerele căsătorite și mamele în general este bine să le cunoască.

După rânduiala și tradiția bisericească, trei sunt ierurgiile care se săvârșesc celui nou-născut și mamei. Prima din acestea se săvârșește în ziua nașterii copilului. În această zi, cea care a asistat și a ajutat la naștere, cunoscută și cu denumirea populară de moașă, sau o altă femeie din cele apropiate familiei și care a participat la naștere, vine la preot, acasă sau la biserică, cu un vas cu apă, pe care preotul o sfințește.

În ziua întâi după naştere se mai săvârşeşte o slujbă intitulată **Rânduiala la femeia lăuză,** care constă din rugăciuni şi cântări pentru curăţirea femeii care a născut şi a celor care au asistat la naştere. Conform rânduielii, ea ar trebui săvârşită de către preot la casa în care s-a născut pruncul, după care ar trebui să stropească cu apa special sfinţită mai înainte casa sau camera în care se află pruncul, pe acesta, pe mamă şi pe femeile care au fost de faţă la naştere, după care trebuie să însemneze pruncul cu semnul crucii la frunte, gură şi inimă cu o formulă specială.

Având în vedere că astăzi aproape toate naşterile au loc în maternitate, preotul nu mai merge la casa celui nou-născut în prima zi, ci după ce mama şi pruncul vin acasă. De multe ori din motive de decenţă, preotul nu mai merge acasă ci, cu apa sfinţită de el, cei ai casei fac stropirea mamei şi pruncului. În afară de stropirea cu această apă, care are un caracter curăţitor, se mai obişnuieşte să se toarne din ea în baia copilului, în primele zile după naştere. Sensul rugăciunilor rostite atunci, ca şi al stropirii cu apă sfinţită nu trebuie privit ca o purificare de păcate, naşterea de copii fiind binecuvântată de Dumnezeu, ci mai degrabă ca o mulţumire şi o implorare a ajutorului şi binecuvântării divine cu acest prilej.

Cea de a doua slujbă legată de naştere este **Rânduiala punerii numelui** celui nou-născut. Pentru aceasta pruncul ar trebui adus la biserică în a opta zi după naştere. Această rânduială se citeşte la uşa bisericii, pruncul nefiind creştinat, preotul însemnându-l cu semnul crucii la frunte, gură şi la piept, şi dându-i numele. În practică, această rânduială se face fie în prima zi după naştere, o dată cu sfinţirea apei, fie înainte de botez, când pruncul este adus la biserică.

Cea de a treia slujbă este **Rânduiala pentru îmbisericirea pruncului şi pentru curăţirea mamei,** care se săvârşeşte la 40 de zile după naştere, la biserică. În practică, slujba curăţirii mamei se face împreună cu celelalte două precedente, fără de care mama nu poate intra în biserică sau participa la botezul copilului, iar îmbisericirea pruncului se face îndată după botez, când copilul este închinat la icoane, iar pruncii de parte bărbătească sunt introduşi şi în altar.

martie este prima lună de primăvară când, de obicei, se face curățenie și că această lună cade în Postul Mare care ne pregătește pentru Înviere.

Momentele cele mai importante care cer săvârșirea acestei slujbe sunt: punerea temeliei unei case noi, renovarea sau curățenia generală a locuinței, mutarea într-o nouă locuință, sfințirea unei fântâni, a icoanelor, a crucilor de cimitir, împlinirea unei vârste rotunde de viață sau căsătorie, începutul anului, constatarea unor insuccese și piedici în calea realizărilor curate și sincere.

Ce este aghiasma mare și ce întrebuințare are?

Alături de sfințirea mică a apei sau de sfeștanie, există și o sfințire mare a apei sau *aghiasmă mare*. Este slujba care se săvârșește în ajunul dar, mai ales, în ziua sărbătorii botezului Domnului sau a Bobotezei, după Sfânta Liturghie.

I se spune aghiasma mare, pentru că ea se săvârșește după un ritual mult mai dezvoltat și mai solemn decât cel de la aghiasma mică și pentru că, după credința și practica creștină, aghiasma mare are o putere mult mai mare decât cea mică. De aceea, credincioșii îi și dau respectul cuvenit acestei ape sfințite. Ca și aghiasma mică, ea se ia întotdeauna pe nemâncate și înainte de anafură, iar când ne împărtășim se consumă după Sfânta Împărtășanie. De obicei, aghiasma se ia în zilele de sărbătoare, când nu ne împărtășim. Sunt și unii creștini care obișnuiesc să consume aproape zilnic aghiasmă mare, ca o pavăză împotriva lucrării celui rău.

După sfințirea acestei ape la Bobotează, ea se poate consuma dimineața, pe nemâncate, timp de opt zile. În afară de consumarea ei și de stropitul caselor de către preot, credincioșii o mai între-

buințează de Bobotează la stropitul locuințelor și al lucrurilor din gospodărie, a obiectelor întrebuințate în viața de toate zilele, a ogrăzilor, livezilor, viilor și holdelor. Se mai consumă de către cei bolnavi, fie că o beau, fie că-și ung părțile trupului afectate de boală, în vederea vindecării.

Dată fiind însemnătatea acestei ape sfințite, credincioșii o iau în vase de sticlă și o păstrează cu toată atenția, ferind-o mai ales de întinare sau profanare. De aceea, este bine ca ea să se păstreze într-un loc deosebit din locuința noastră, într-o încăpere destinată scopurilor și activităților pioase și nu la un loc cu alte obiecte de uz casnic, în bucătării și cămări, alături de sticle cu conținut neadecvat. Dacă de la un an la altul aghiasma rămâne neconsumată ea se varsă în locuri curate ferite de întinare, de regulă în pământ arabil, la flori, în iarbă sau la rădăcina pomilor. Ea poate fi păstrată alături de cea nouă, căci aghiasma nu se strică niciodată.

În legătură cu aghiasma mare sfințită la Bobotează, există obiceiul ca după această dată gospodinele de la țară să nu spele timp de șapte zile, pe motiv că atunci toate apele se sfințesc, iar spălatul ar întina această sfințire. Prin sfințirea apelor de Bobotează trebuie să înțelegem că această calitate o primesc numai apele sfințite special prin slujbă, și nu orice apă. De aceea, nu constituie o impietate spălarea rufelor sau a altor lucruri.

În biserică, aghiasma mare se păstrează într-un vas special numit agheasmatar. Din ea se dă și credincioșilor care săvârșesc păcate grele pentru care sunt opriți de la Sfânta Împărtășanie.

În ceea ce privește obiceiul ca preoții să umble pe la casele credincioșilor și să le stropească cu aghiasmă, acesta este foarte vechi și trebuie respectat cu sfințenie, ca o practică și o obligație pastorală foarte importantă.

Ce sunt exorcismele?

Categoria sau grupa de slujbe pe care le numim cu un termen general ierurgii, adică servicii divine de binecuvântare și sfințire a omului și a firii înconjurătoare, sunt de mai multe feluri. Între acestea un loc aparte îl au exorcismele. Ele sunt rugăciuni care se citesc în diferite împrejurări din viața credincioșilor, și prin care se urmărește înlăturarea duhului celui rău, a lucrării diavolești asupra oamenilor și eliberarea acestora de orice stăpânire a spiritului necurat. Practica exorcizării, deci a înlăturării prin puterea rugăciunii a lucrării nefaste a diavolului asupra oamenilor și a lucrurilor din jurul nostru, pornește de la credința în existența răului și a diavolului. Dacă credem în Dumnezeu, nepărat trebuie să credem și în existența diavolului și a lucrării lui destructive. Însăși Scriptura vorbește adesea despre existența și lucrarea diavolului sau a celui rău. În popor el se mai numește „Ducă-se pe pustii", ocolindu-se de cele mai multe ori numele foarte cunoscut de „dracul", pentru că se crede că în momentul în care i se folosește numele,

el își face simțită prezența în persoanele care-l pomenesc. Chiar Mântuitorul însuși vindecă pe cei doi îndrăciți din ținutul gadarenilor sau gherghesenilor și pe copilul lunatic. De la Mântuitorul, Sfinții Apostoli, primesc poruncă și putere să alunge duhurile necurate „sau să scoată pe demoni" și „să-i izgonească". Pornind de la această poruncă, Biserica a folosit dintru început practica exorcizării, adică a întocmit rugăciuni speciale pentru izgonirea duhurilor rele. Aceste rugăciuni au de obicei formă poruncitoare, de imprecație sau blestem. Prin ele diavolul și puterea lui sunt forțate prin invocarea numelui lui Dumnezeu, să plece de la persoana respectivă și de la bunurile sau locurile bântuite de puterea diavolului, să se îndepărteze și să nu le mai facă nici un rău.

Cele mai cunoscute și întrebuințate chiar cu acest nume sunt exorcismele care se citesc la Botez, înainte de săvârșirea Tainei propriu-zise, când preotul rostește două rugăciuni speciale celui care urmează să se boteze, acesta stând cu fața spre apus, considerat locul unde apun, odată cu soarele, duhurile rele. Următoarele două rugăciuni se citesc cu fața spre răsărit fiind adresate lui Dumnezeu, pentru a alunga de la candidat puterea celui rău și a-l feri de bântuiala protivnicului, de întâmpinarea vicleanului, de dracul cel de la amiază și de nălucirile rele. După ultima rugăciune, suflă peste candidat, de trei ori, în chipul crucii, și rostește „Izgonește de la dânsul pe tot vicleanul și necuratul duh".

În Biserica veche, ritualul exorcizării îl săvârșeau exorciștii, adică acei clerici inferiori rânduiți și investiți cu această putere a alungării duhurilor rele. Ele se citeau șapte zile înainte de botez, de către exorciști

sau preoți, iar ultima dată îl citea episcopul. Ritualul se respectă cu strictețe, căci exista în popor credința că cel care suferă de epilepsie, care se pare că nu este o simplă boală psihică, ci mai degrabă o formă de predare a celui rău, nu li s-a oficiat corect citirea exorcismelor.

Tot rugăciune cu caracter de exorcizare poate fi socotită Molifta Sfântului Trifon, citită la 1 februarie, pentru înlăturarea a tot răul și vătămarea de la grădini, țarini, vii, livezi și holde.

De asemenea sunt socotite de mare efect pentru alungarea celui rău și solicitate mult de credincioși, moliftele sau blestemele Sfântului Vasile cel Mare, pentru cei ce pătimesc de la diavolul, citite la 1 ianuarie și cu alte ocazii.

Ce sunt „Blestemele“ Sfântului Vasile cel Mare?

La 1 ianuarie, Biserica ortodoxă prăznuieşte, pe lângă sărbătorirea tăierii împrejur a Mântuitorului Hristos, şi cea a Anului Nou şi pe Sfântul Ierarh Vasile cel Mare, mort la anul 379. El este unul dintre cei mai mari şi mai profunzi teologi ai epocii de aur ai Bisericii creştine. Scrierile lui în domeniul exegezei biblice şi cele cu conţinut dogmatic sau moral rămân adevărate pietre de hotar şi temelii solide ale învăţăturii creştine ortodoxe. De la el ne-a rămas Liturghia care-i poartă numele şi care se săvârşeşte de zece ori pe an.

Dar Sfântul Vasile cel Mare este cunoscut în cultul Bisericii Ortodoxe şi prin rugăciunile cunoscute sub numele: **„Moliftele Sfântului Vasile cel Mare pentru cei care pătimesc de la diavol şi pentru toată neputinţa“.**

Ce sunt acele molifte? Aşa cum le arată şi numele, sunt rugăciuni, termenul fiind de origine slavă. Ele au un specific deosebit şi anume acela că sunt citite sub formă de blestem asupra duhului şi puterii celui rău, adică a diavolului, de unde şi numele de „blestemele Sfântului Vasile“. Dar ele rămân totuşi rugăciuni pentru înlăturarea sau alungarea diavolului şi a lucrării lui. Ele sunt în număr de trei, dintre care a doua începe chiar cu cuvintele: „Te blestem pe tine, începătorul răutăţilor“, arătând diversele feluri şi forme prin care diavolul poate să lucreze sau să-şi facă simţită prezenţa în viaţa credincioşilor. Moliftele Sfântului Vasile, frumoase şi bogate în conţinut teologic, sunt o dovadă de netăgăduit a credinţei dintotdeauna a Bisericii în existenţa şi lucrarea celui rău. Ele sunt foarte mult solicitate de către credincioşi, fiindcă sunt rostite sub formă de blestem al duhului necurat şi de eliberare de sub stăpânirea celui rău.

Când se citesc aceste molifte? Aşa cum indică şi cartea de cult numită Molitfelnicul, în ziua de 1 ianuarie, când se face pomenirea Sfântului Vasile. Ele se rostesc solemn, prin îngenunchere la sfârşitul Sfintei Liturghii din acea zi. De asemenea, se mai citesc odată cu săvârşirea slujbei aghiasmei celei mici sau a sfeştaniei în casele credincioşilor, mai ales în perioada de după Anul Nou sau în Postul Paştelui. Se mai citesc legate şi de slujba Maslului săvârşit în biserică sau la casele celor bolnavi, ori în legătură cu slujbele săvârşite celor ce sunt tulburaţi şi supăraţi de farmece şi duhuri necurate.

Aşa cum le arată şi titlul, ele sunt solicitate de credincioşi atunci când se crede că într-o casă, într-o familie sau în viaţa lor s-ar manifesta lucrarea şi prezenţa celui rău. Este scopul principal pentru care au fost alcătuite. De aceea, subliniem faptul că nu sunt altceva decât rugăciuni care trebuie citite numai în cazuri de excepţie şi nu pentru orice întâmplare rea sau neplăcută din viaţa noastră.

Şi să nu uităm un lucru! Pentru înlăturarea răului din existenţa fiecăruia dintre noi nu este suficientă simpla lor citire, ca o rostire magică, ci şi dorinţa noastră de a ne elibera de păcat, sub orice formă.

Ce sunt „Moșii"?

Calendarul ortodox marchează Sâmbăta morților, Moșii de iarnă. Care este semnificația zilei?

Pe lângă zilele de pomenire individuală a celor răposați, Biserica a rânduit și zile de pomenire generală a morților. Ziua săptămânală consacrată pomenirii celor răposați este sâmbăta. Practica are la bază credința că sâmbăta, Mântuitorul a stat în mormânt cu trupul, iar cu sufletul s-a pogorât la iad pentru a dezlega și scoate de acolo pe cei adormiți înainte de venirea Sa. Așa se explică de ce parastasele au loc mai ales sâmbăta, deși se pot face și în alte zile, cum sunt marți, joi și duminică.

Dintre sâmbetele unui an bisericesc, două sunt consacrate special pomenirii generale a morților: sâmbăta dinaintea Duminicii lăsatului sec de carne (sau a înfricoșatei judecăți) și sâmbăta dinaintea Pogorârii Duhului Sfânt (sau a Rusaliilor). Aceste sâmbete sunt cunoscute cu denumirea de **Moși**, prima de iarnă, iar a doua de vară, fiindcă în ele comemorăm sau pomenim pe moșii și strămoșii noștri, pe toți cei răposați din neamurile noastre.

Pomenirea din Sâmbăta lăsatului sec de carne, se face pentru că ea precede Duminica în care se vorbește de judecata cea din urmă, rugând pe Dumnezeu să fie milostiv și cu cei răposați ai noștri. Pomenirea din Sâmbăta Rusaliilor este legată de marea sărbătoare a pogorârii Duhului Sfânt, rugând pe Dumnezeu să facă părtași și pe cei răposați la darurile Sfântului Duh. Această sâmbătă s-a suprapus peste sărbătoarea păgână a **Parentaliilor** prin care romanii cinsteau sau comemorau pe moșii, strămoșii și părinții lor (sărbătoarea părinților). Biserica a păstrat această practică, dar i-a dat un sens creștin.

La aceste două sâmbete ale moșilor, comune tuturor Bisericilor Ortodoxe, în Biserica noastră s-au mai adăugat și o Sâmbătă a moșilor de toamnă, din dorința de a ne ruga cât mai des pentru cei răposați. Ea nu este generalizată pretutindeni, având caracter local și căzând în sâmbăta dintre Sf. Dumitru și Sf. Arhangheli Mihail și Gavril.

Tot zile de pomenire generală a morților mai sunt și următoarele zile, în afară de sâmbete:

6 august, sărbătoarea Schimbării la față, respectată mai ales de Biserica rusă, de unde a trecut și în cea românească.

Paștile blajinilor, adică al fericiților sau morților, care are loc marți după Duminica Tomii. Ea este de proveniență rusească și s-a practicat mai ales în Moldova de unde a trecut și în Ardeal și Banat, cunoscută și sub denumirea de „Moșii de Paști".

În Biserica noastră, o zi specială consacrată celor morți este Joia Înălțării Domnului când se face pomenirea eroilor.

Și tot zi de pomenire generală a morților este ziua hramului bisericii.

De ce și când pomenim de morți?

Am prezentat zilele de pomenire generală a morților. Evocându-le, avem datoria să subliniem faptul că, în ansamblu, cultul morților este una din practicile cele mai îndătinate și respectate în Biserica Ortodoxă.

Ea se bazează pe credința în nemurirea sufletului și în posibilitatea îmbunătățirii și schimbării situației celor răposați după ce au plecat din această viață. Despre cultul morților se vorbește și înainte de Hristos, dar el capătă altă semnificație în creștinism, fiind una din învățăturile caracteristice acestei religii în care învierea morților și judecata particulară și universală sunt adevăruri de credință de netăgăduit.

Respectând aceste adevăruri de credință, creștinii pomenesc pe cei răposați la trei zile după moarte, la nouă zile, la 40 de zile sau la șase săptămâni, la trei luni, la șase luni, la nouă luni și la un an: apoi, în fiecare an, în ziua morții până la împlinirea a șapte ani de la moarte. Îi pomenim pe morți la trei zile pentru că termenul de trei ne amintește de Sfânta Treime, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, pe care-i rugăm să

dea iertare de păcate celor răposați. Sorocul ne amintește și de Învierea Mântuitorului cea de a treia zi, prin aceasta El devenind arvună a învierii noastre. Pomenirea la nouă zile ne amintește de cele nouă cete îngerești, ca și de cele nouă cete ale sfinților pe care îi luăm ca rugători și mijlocitori ai noștri în cererile pe care le adresăm lui Dumnezeu, și deci și pentru iertarea păcatelor celor adormiți. Pomenirea de la 40 de zile ne duce cu gândul la înălțarea Mântuitorului la cer la 40 de zile după înviere, rugându-l ca să înalțe la Dumnezeu și sufletele celor adormiți. Celelalte soroace de trei, șase și nouă luni au semnificație treimică, iar pomenirea de un an se face după rânduiala și practica primilor creștini care se adunau și comemorau în fiecare an pe cei răposați, în special pe martiri, care prin moarte se nășteau la viața veșnică.

Toate aceste momente de pomenire au semnificația lor teologică și simbolică. Ele se referă la pomenirea individuală și sunt marcate prin oficierea slujbei numite parastas.

Soroacele de pomenire amintite sunt legate și de fazele prin care trec trupurile în descompunerea lor în pământ până la putrezire: a treia zi, corpul începe să-și schimbe înfățișarea, la nouă zile se descompune, afară de inimă, la 40 de zile se descompune și inima. Treptat trupul putrezește, iar la șapte ani este complet transformat în țărână.

Termenele de pomenire sunt în legătură și cu vămile văzduhului: timp de trei zile sufletul stă lângă trup, la nouă zile se înfățișează lui Dumnezeu pentru a i se închina, la 40 de zile are loc judecata particulară, după trecerea prin vămile văzduhului.

Când săvârşim parastase?

Slujba pe care Biserica a rânduit-o pentru cei răposaţi, după înmormântarea acestora, poartă denumirea de parastas. Cuvânt de origine greacă, parastas înseamnă slujbă de mijlocire pentru cei morţi. Slujba se mai numeşte şi panihidă mare şi corespunde Requiem-ului, adică slujbei de pomenire a morţilor, proprie Bisericii Romano-Catolice.

Parastasul se săvârşeşte la soroacele de pomenire individuală şi la cele de pomenire generală a morţilor. De regulă, el se face în biserică şi dacă este posibil, după Sfânta Liturghie, dar poate fi săvârşit şi la mormântul celui răposat sau la casa lui.

Sunt însă şi zile din timpul unui an bisericesc când nu se săvârşesc parastase. Aceste zile sunt de regulă marile sărbători bisericeşti sau perioadele legate de ele, când bucuria prilejuită de aceste popasuri duhovniceşti, nu trebuie umbrită prin tristeţea pe care o presupune, în general, slujba de pomenire pentru cei morţi.

Aşa, de exemplu, nu săvârşim parastase în perioada cuprinsă între 20 decembrie şi 7 ianuarie,

fiindcă în acest timp se prăznuiesc cele două mari sărbători creştine: Naşterea şi Botezul Domnului. De asemenea, parastasul nu se săvârşeşte niciodată când serbăm celelalte praznice împărăteşti în cinstirea Mântuitorului şi a Maicii Domnului, pentru a trăi din plin bucuria acestor mari sărbători.

Parastasele sunt interzise şi în cele două săptămâni legate de sărbătoarea Învierii Mântuitorului Hristos. În săptămâna care precede Învierea nu se fac parastase, pentru că accentul se pune pe slujba patimilor şi morţii lui Hristos cu excepţia zilei de joi, numită şi Joia Mare, când, în practica devenită tradiţională, se face o pomenire generală a morţilor. Cât priveşte Săptămâna Luminată, care urmează după Paşti, în acest interval de timp nu se săvârşesc parastase pentru că primează bucuria Învierii care nu trebuie micşorată prin tristeţea tipică slujbelor de pomenire a celor răposaţi. Parastasele sunt îngăduite abia după Duminica Tomii, adică prima duminică după Paşti.

Dacă în timpul anului, parastasele se pot săvârşi şi în alte zile în afară de sâmbăta, cum ar fi marţi sau joi şi mai puţin miercurea sau vinerea, care sunt zile de post, în Postul Mare parastasele se fac de regulă numai sâmbăta.

După rânduiala mai veche a Bisericii, parastasele de duminică sunt îngăduite ca o excepţie, aceasta fiind zi de bucurie închinată Învierii.

Acatist, pomelnic, sărindar

Una din practicile cultice foarte îndătinate în Biserica ortodoxă este pomenirea de nume ale credincioşilor, vii şi morţi, la diverse slujbe şi la diferite momente ale acestora. Pentru ca slujitorii să le poată pomeni la locul şi sorocul îndătinat este nevoie ca ele să fie înmânate de credincioşi. În această privinţă, există trei feluri de prezentare a numelor de pomenit în cadrul slujbelor divine.

Primul se cheamă **acatist.** Termenul de acatist are în terminologia liturgică două sensuri: fie cel de slujbă închinată persoanelor Sfintei Treimi, Maicii Domnului sau sfinţilor şi care se săvârşeşte în diferite zile din cursul unui an liturgic; fie cel de **înscris** – la care ne referim noi astăzi – în care credincioşii trec numele care doresc să fie pomenite în cadrul acestor slujbe şi diversele trebuinţe, nevoi şi necazuri pentru a căror împlinire se roagă. În acatist trecem numai numele celor vii, pentru că de regulă la aceste slujbe se fac mijlociri numai pentru cei în viaţă. Acatistele se pot da şi pentru perioade

mai mari de timp: 40 de zile, trei luni, şase luni, un an, pentru a fi pomenite permanent.

Când prezentăm lista de nume pentru a fi pomenite în cadrul Sfintei Liturghii, atunci avem de-a face cu un **pomelnic**, adică o înşiruire a numelor ce urmează a fi pomenite. Cum Sfânta Liturghie se săvârşeşte atât pentru cei vii, cât şi pentru cei morţi, aceste pomelnice cuprind atât numele celor vii, cât şi ale celor morţi care dorim să fie pomenite. Practica aceasta este foarte veche. La început aceste nume se scriau pe un obiect care se plia în două, dând naştere la ceea ce numim **diptice,** noţiune care apare încă din secolul al IV-lea. Această modalitate de a prezenta numele celor vii şi morţi la Liturghie se păstrează şi astăzi, credincioşii împărţind coala de hârtie în două şi scriind, de regulă, pe cei vii în stânga, iar pe cei morţi în dreapta, specificând de cele mai multe ori cu claritate „vii" şi „morţi". Uneori aceste liste cu vii şi morţi pot fi prezentate şi separat. Pentru a nu se face confuzie, se înscrie semnul crucii pe pomelnicele pentru morţi. Şi acestea pot fi date pe termen lung.

Tot pomelnic se numeşte şi lista de nume care urmează să fie pomenite la slujbele speciale pentru cei răposaţi şi în special la parastase. Când o asemenea listă se dă preotului pentru a fi pomenită timp de 40 de zile, sau mai precis la 40 de Liturghii, ea se cheamă **sărindar**, de la un cuvânt neogrec care înseamnă un grup de 40. În slavonă se numeşte soroc.

BIBLIOGRAFIE

1. Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
2. Noul Testament, versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania sprijinit de numeroase alte osteneli, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.
3. Aghiazmatar, Ediția a V-a, București, 1992.
4. Liturghier, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
5. Molitfelnic, Ediția a V-a, București, 1992.
6. Panihida, București, 1967.
7. Slujba Învierii, pentru toată săptămâna luminată, București, 1971.
8. Slujba sfințirii bisericii, București, 1927.
9. Tipic bisericesc, București, 1976.
10. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981.
11. Braniște, Pr. Prof. Dr. Ene, Uniformitate în săvârșirea serviciilor divine, în „Studii Teologice" I (1949), nr. 9–10, p. 575–586.
12. Idem, Teologia icoanelor, în „Studii Teologice", II (1951), nr. 9–10, p. 563–580.
13. Idem, Despre „inovații" în săvârșirea serviciilor divine, în „Studii Teologice", VI (1953), nr. 3–4, p. 279–303.
14. Idem, Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe, în „Ortodoxia", VII (1955) nr. 2, p. 181–216.
15. Idem, Zilele pentru pomenirea generală a morților în cursul anului bisericesc, în „Mitropolia Olteniei", 1963, nr. 7–8, p. 536–545.
16. Idem, Posturile din cursul anului bisericesc, în „Biserica Ortodoxă Română", 1964, nr. 1–2, p. 120–138.
17. Idem, Liturgica teoretică, Manual pentru Seminarii (în colaborare), București, 1978.
18. Idem, De ce atât de mare interval între Paștele catolicilor și cele ale ortodocșilor, în „Glasul Bisericii", XXXIV (1975), nr. 3, p. 290–295.
19. Idem, Liturgica specială pentru Institutele teologice, Editura Institutului Biblic, București 1980.
20. Idem, Liturgica generală, București, 1985.

21. Idem, Biserica și Liturgica în opera „Mystagogia" a Sfântului Maxim Mărturisitorul, în „Ortodoxia", 1981 nr. 1, p. 13–22.
22. Idem, Despre Sfântul și Marele Mir și Taina Mirungerii, în „Biserica Ortodoxă Română", 1978, nr. 5–6, p. 530–535.
23. Idem, Vechi lăcașuri de cult creștine dispărute: Martiriile (Martyria), în „Mitropolia Banatului", 1962, nr. 11–12, p. 696–706.
24. Idem, Iconografia creștină ca disciplină de studiu și cercetare, obiectul, scopul și importanța ei, disciplinele înrudite și auxiliare, în „Studii Teologice", 1962, nr. 5–6, p. 375–409.
25. Idem, Programul iconografic al bisericilor ortodoxe. Îndrumător pentru zugravii de biserici, București, 1975, 51 p., extras din „Biserica Ortodoxă Română", 1974, nr. 5.
26. Idem, Mai multă grijă pentru forma arhitectonică a bisericilor ortodoxe, în „Biserica Ortodoxă Română", 1979, nr. 9–12, p. 1135–1140.
27. Cireșeanu, Prof. Dr. Badea, Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de Răsărit, vol. I-III, București, 1910–1912.
28. Coman, P.S. Episcop, Vasile al Oradiei, Scrieri de teologie liturgică și pastorală, Oradea, 1983.
29. Erminia picturii bizantine, traducere de C. Săndulescu-Verna, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1979.
30. Florea, Arhid. Prof. Dr. Ioan, Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii, București, 1991.
31. Idem, Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească, vol. I și II, București, 1990.
32. Ganea, Arhid. Prof. Ioasof, Toaca în cultul Bisericii Ortodoxe Române, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVII (1979), nr. 1–2, p. 89–96.
33. Îndrumări misionare. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986.
34. Mitrofanovici, Vasile Prof. Dr., Liturgica Bisericii Ortodoxe, Cernăuți, 1929.
35. Necula, Pr. Prof. Dr. Nicolae, Privire de sinteză asupra sculpturii religioase în piatră la romani, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Țara Românească și Moldova, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVIII (1971), nr. 3. p. 429–440.
36. Idem, Ritualul Botezului creștin și al Mirungerii în riturile liturgice răsăritene, în Glasul Bisericii", XXX (1971), nr. 9–10, p. 828–846.
37. Idem, Cinstirea eroilor la poporul român, în „Biserica Ortodoxă Română", XCV (1977), nr. 5–6, p. 522–530.
38. Idem, Odoarele bisericești – tezaur religios și național, în „Îndrumător pastoral, editat de Arhiepiscopia Bucureștilor, București, 1981, p. 264–269.
39. Idem, Rugăciunile pentru cei adormiți, în Îndrumător bisericesc, Buzău, 1983, p. 66-69.

40. Idem, Simbolismul lăcaşului de cult în opera liturgică a Sfântului Simeon al Tesalonicului (sec. XV), în „Glasul Bisericii", XLII (1983), nr. 9–12, p. 639–650.
41. Idem, Învăţătură despre post în Biserica Ortodoxă, în „Studii Teologice", XXXVI (1984), nr. 7–8, p. 514–520.
42. Idem, Posturile şi ajunările, în *Îndrumări misionare,* Bucureşti, 1986, p. 738–745.
43. Idem, Soroace ale pomenirii morţilor, în *Îndrumări misionare,* Bucureşti, 1986, p. 746–750.
44. Idem, Rugăciunile pentru cei adormiţi şi folosul lor, în *Îndrumări misionare,* Bucureşti, 1986, p. 900–908.
45. Idem, Sărbătorile religioase în viaţa credincioşilor în „Îndrumător bisericesc, misionar şi patriotic", Bucureşti, 1987, p. 70–73.
46. Idem, Duminica - ziua Domnului, în „Îndrumător bisericesc, misionar şi patriotic, Bucureşti, p. 73–78.
47. Idem, Semnificaţia simbolico-teologică a lăcaşului de cult după tâlcuitorii bizantini ai cultului ortodox, în „Biserica Ortodoxă Română", CVIII (1990), nr. 7–10, p. 129–134.
48. Idem, Cultul liturgic faţă de nevoile şi crizele spirituale ale timpului nostru, în „Biserica Ortodoxă Română", CIX (1991), nr. 10–12, p. 106–109.
49. Plămădeală, I.P.S. Mitropolit Dr. Antonie, Tâlcuiri noi la texte vechi, Sibiu, 1989.
50. Stăniloaie, Pr. Prof. Dr. Dumitru, Teologia dogmatică ortodoxă, vol. 1–3, Bucureşti, 1978.
51. Şchiopu, Drd. Iulian, Tâmpla (catapeteasma) bisericilor ortodoxe, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVI (1968), nr. 11–12, p. 1365–1381.
52. Tarnavschi, dr. Teodor Zidirea, întocmirea şi decorarea din lăuntru a lăcaşului dumnezeiesc cum o cere Biserica şi tradiţiunea, în „Candela", 1894, p. 233–244; 304–316; 375–392; 450–468; 521–546; 592–613; 658–666.
53. Vintilescu, Pr. Prof. Dr. Petre, Liturghierul explicat, Bucureşti, 1972.
54. Idem, Cartea numită Liturghier, în „Studii Teologice", XI (1959), nr. 9–10, p. 507–524.
55. Idem, Păstrarea Sfintei Împărtăşanii, în „Biserica Ortodoxă Română", XLVI (1928), nr. 5, p. 422–432; nr. 6, p. 520–527.
56. Idem, Spovedania, Prilej de pastoraţie individuală, în „Studii Teologice", I (1949), nr. 9–10, p. 695–712.
57. Idem, Dezvoltarea şi răspândirea arhitecturii bizantine, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXV (1967) nr. 1–2, p. 180-209.
58. Idem, Arhitectura bizantină în Principatele Române, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXV (1967), nr. 9–10, p. 1024–1044.

59. Idem, Arhitectura religioasă bizantină, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXIV (1966), nr. 5–6, p. 584–601.
60. Idem, Clopotniţele, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVI (1968), nr. 1–2, p. 199–208.
61. Idem, Anafora sau Antidoron în „Studii Teologice", V (1953), nr. 1–2, p. 116–145.
62. Idem, Miruitul, în „Studii Teologice", V (1953), nr. 9–10, p. 643–660.